

1—2 december

Debatter m. m.

Tisdagen den 1 december	Sid.
Svar på interpellation av herr Wikström (fp) ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt	3
Interpellation av fru Florén-Winther (m) ang. samordningen av pension för statsanställda i vissa fall	14
 Onsdagen den 2 december 	
Svar på enkel fråga av herr Richardson (fp) ang. skolteaterverksamheten	15
Svar på interpellationer:	
av herr Kaijser (m) ang. den nya studieordningen vid universiteten	18
av herr Wallmark (m) ang. erfarenheterna av tillämpningen av kungörelsen om vidgat tillträde till högre utbildning (SFS 1969: 68)	29
av herr Wallmark (m) ang. principerna för urvalet av studerande för doktorsexamen m. m.	31
av herr Lidgard (m) ang. interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet	36
Gymnasieskolans organisation	43
Offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna	50
Om särskilda obligationslån för bostadsfinansiering	59
Semesterrätten för skogsarbetare	63
Om förbättrat skydd mot yrkesskada genom förgiftning	65
Om åtgärder för att stärka allmänhetens insyn i och inflytande över samhällsplaneringen	66
Om utredning för att bredda och stödja ungdomens kulturupplevelse	70
Meddelande ang. enkel fråga av herr Larfors (s) ang. viss fondbildning genom tingshusbyggnadsskyldige	74

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 2 december

Sid.

Statsutskottets utlåtande nr 196, ang. reviderade tim- och kursplaner för de tvååriga ekonomiska, sociala och tekniska linjerna i gymnasieskolan	43
— nr 197, ang. överlåtelse av två fastigheter i Långsele kommun	50
— nr 198, ang. ökning av garantin för exportkredit	50
— nr 199, om bemyndigande att i visst fall avstå fast egendom som tillfallit allmänna arvsfonden som arv	50
— nr 200, ang. försäljning av fast egendom som tillfallit allmänna arvsfonden som arv	50
— nr 201, ang. berättelse för Nordiska rådets adertonde session ..	50
Bevillningsutskottets betänkande nr 61, ang. ändring i kommunal-skattelagen, m. m.	50
— nr 63, ang. ändring i tulltaxeringsförordningen	50
Bankoutskottets utlåtande nr 64, ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna	50
— nr 65, om särskilda obligationslån för bostadsfinansiering	59
Första lagutskottets memorial nr 68, ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om barnavårdsmannainstitutionen	63
Andra lagutskottets utlåtande nr 82, ang. semesterrätten för skogsarbetare	63
— nr 84, ang. ändring i arbetarskyddslagen	65
— nr 85, om kontrollen av giftrester i frukt och grönsaker m. m.	65
— nr 86, om förbättrat skydd mot yrkesskada genom förgiftning	65
— nr 87, om rätt till sjukpenning vid fall då anmälan om sjukdom ej skett	66
Tredje lagutskottets utlåtande nr 76, om ett skogsfritt område längs allmän väg	66
— nr 84, ang. ändring i lagen innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar	66
— nr 85, ang. ändring i lagen om äganderättsutredning, lagfart och sammanläggning av fastigheter i vissa fall	66
— nr 87, ang. fortsatt giltighet av 1 § andra stycket lagen om igångsättningsstillstånd för byggnadsarbete	66
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 67, ang. den fysiska riksplaneringen samt åtgärder för att stärka allmänhetens insyn i och inflytande över samhällsplaneringen	66
— nr 68, ang. uppsamling, destruktion och återvinning av industri- och hushållsavfall, m. m.	70
— nr 71, om utredning för att bredda och stödja ungdomens kulturupplevelse	70
— nr 72, om inrättande av en frivillig servicetjänst	73
— nr 73, om åtgärder för att rädda gamla kulturmiljöer och stads-partier	73
— nr 75, ang. redovisningen av den ekonomiska utvecklingen ..	73
— nr 76, om åtgärder för att dokumentera den tekniska utvecklingen, m. m.	73

Tisdagen den 1 december

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollet för den 20 nästlidne november.

Herr *Lokander*, åt vilken kammaren tidigare beviljat ledighet från riksdagsgöromålen till och med den 30 november, erhöll nu på därom gjord ansökning fortsatt ledighet på grund av sjukdom till och med den 22 december.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 388, i anledning av motioner om sänkning av åldersgränsen för erhållande av hustrutillägg;

nr 389, i anledning av motioner angående rätten till sjukpenning i vissa fall;

nr 390, i anledning av motioner om säkerhetsföreskrifter för transport av hälso- och miljöfarliga vätskor, m. m.; samt

nr 391, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i strålskyddslagen (1958:110).

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet ANDERSSON, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Wikströms* (fp) interpellation angående behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt, erhöll ordet och yttrade:

Herr talman! Herr *Wikström* har frågat mig om *dels* skälen till att antalet

obehandlade ansökningar om vapenfri tjänst ökat så markant under de senaste åren, *dels* bakgrunden till den växande disproportionen mellan det antal ansökningar som görs om vapenfri tjänst och det antal som bifalls.

Vid tillkomsten av 1966 års vapenfrilag beslöts att tillstånd till vapenfri tjänst skulle meddelas av en allsidigt sammansatt nämnd. Nämndens utrednings- och beredningsresurser anpassades vid dess tillkomst huvudsakligen till ansökningsfrekvensen under första hälften av 1960-talet. Antalet ansökningar varierade då mellan ca 400 och ca 600. Redan år 1967 steg antalet ansökningar till drygt 1 100 för att under de båda följande åren stiga ytterligare. Både år 1968 och år 1969 översteg sålunda antalet ansökningar 2 000. Denna ökning krävde en förstärkning av nämndens organisation, särskilt på utredningssidan. Ökade resurser har därför successivt ställts till nämndens förfogande. Bl. a. har nämnden under budgetåret 1970/71 tillförts ett antal heltidstjänstgörande utredningsmän. Genom denna förstärkning bör antalet prövade ansökningar kunna ökas i inte obetydlig omfattning.

En ytterligare anledning till försening vid handläggningen är den förändring av motiven i ansökningarna som äger rum. År 1967 prövades 811 ansökningar med religiösa skäl. År 1969 hade antalet sjunkit till 604. Ansökningar med andra skäl utgjorde år 1967 487 stycken och steg fram till år 1969 till 906. Tendensen blir ännu mer uttalad när man beaktar de ansökningar som prövats i år. Fler-talet ansökningar redovisar numera en rad i varandra inflätade motiv. Detta medför att ansökningarna leder till ett mer tidskrävande utrednings- och prövningsarbete än tidigare.

Beträffande den av herr *Wikström* an-

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

givna växande disproportionen mellan antalet ansökningar och bifall vill jag först erinra om att en ökning av antalet ansökningar inte i och för sig behöver medföra en ökning av antalet bifall. Vapenfrinämnden tillämpar självfallet ingen kvotering vid prövning av ansökningarna utan måste pröva varje enskild ansökning från dess särskilda förutsättningar. Antalet bifall under åren 1968 och 1969 utgjorde 791 respektive 715. Under de första 11 månaderna av detta år har 346 av de prövade ansökningarna bifallits. Detta relativt låga antal beror — enligt vapenfrinämnden — delvis på att nämnden under första halvåret 1970 till stor del prövade eftersläpande, från utredningssynpunkt mera komplicerade ärenden, som normalt borde ha avgjorts under år 1969. Den stora eftersläpning som uppkommit i prövningsverksamheten medför alltså att 1970 års siffror inte utan vidare kan jämföras med de båda föregående årens. Jämför man med antalet bifall under början av 1960-talet, som höll sig omkring 500 årligen, ser man att bifallen totalt sett ligger klart högre under åren 1968—1969.

De värnpliktiga som får avslag på sina ansökningar om vapenfri tjänst kan anföra besvär hos Kungl. Maj:t. Detta har också skett i betydande utsträckning. Kungl. Maj:t har vid prövningen av dessa ärenden inte funnit anledning frångå nämndens praxis. Enligt min mening finns det för närvarande inget skäl att ta gällande praxis under omprövning.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Innan jag går in på den interpellation som jag har ställt till försvarsministern i denna fråga vill jag gärna säga att det inte är en fråga som har sitt ursprung i att jag skulle vara eller ha varit i den situation som här är aktuell. Jag har gjort helt vanlig värnplikt. För mig är det emellertid en samvetssak att ett rättssamhälle som det svenska ger ett generöst utrymme för de

människor som av ideologiska skäl inte kan tänka sig att bära vapen.

Det är två frågor jag har ställt till försvarsministern. Den första gäller orsakerna till att ärendebalansen har ökat så kraftigt under senare år. Här svarar försvarsministern att det har sin grund i att organisationen anpassades till det antal ansökningar som fanns under första hälften av 1960-talet, då det årligen rörde sig om 400—600. Nu har antalet stigit så kraftigt, att det 1969 översteg 2 000. Man kan väl förmoda att den siffran i varje fall inte kommer att bli lägre i år. Förstärkning har därför skett på utredningssidan. Försvarsministern nämner att under innevarande budgetår har vapenfrinämnden tillförts ett antal heltidstjänstgörande utredningsmän.

Dessa nya utredningsmän tycks i allmänhet vara anställda i försvarets personalvårdsorganisation och har alltså haft sin dagliga sysselsättning inom försvarsmakten. Tidigare var det i stor utsträckning präster i svenska kyrkan och frikyrkopastorer som gjorde dessa utredningar. Numera anlitas ytterst sällan sådana utredningsmän. Enligt uppgift skulle det bero på att dessa inte har visat sig vara kvalificerade för utredningsuppdragen. Det är i så fall mycket märkligt. Jag skulle kunna nämna namn på mycket framstående företrädare för de svenska trossamfundet, som tidigare har fått sådana uppdrag men som nu inte längre bedöms som kvalificerade.

Här ligger enligt min mening den avgörande orsaken till att antalet ansökningar som bifalles procentuellt är så mycket lägre nu än under tidigare år. Det var det min andra fråga gällde.

Nu har jag svårt att tro att den nya typen av utredningsmän alltid visar lyhördhet för de religiösa värderingar och de etiska motiv som anföres av personer som söker vapenfri tjänst.

Det har också vid flera tillfällen förekommit att en utredning, som slutat med tillstyrkan om bifall till vapenfri tjänst, av vapenfrinämnden eller någon dess tjänsteman underkänts, varefter en ny

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

utredning har gjorts som avslutats med en avstyrkan av ansökningen. Det är alltså uppenbart att normerna har skärpts under de senaste åren. Det kan enligt min mening inte vara rimligt att en sådan skärpning äger rum utan att statsmakterna har fattat beslut om det.

När den nya vapenfrilagen antogs gjordes den inte beroende av att antalet bifall skulle maximeras. Jag är övertygad om att försvarsministern har samma uppfattning som jag på den punkten, nämligen att man naturligtvis inte i förväg kan ange någon procent-sats som är rimlig när det gäller bifall. Men uppenbart har utredningsmännen för vapenfrinämndens räkning medvetet eller omedvetet visat en växande benägenhet att avstyrka ansökningarna.

Nu sägs det ofta att antalet ansökningar som baseras på politiska motiv skulle vara växande, och vapenfrilagen godkänner som bekant inte sådana motiv för vapenfri tjänst. Jag har inte nå-någon annan uppfattning på den punkten. Men självfallet kan gränserna mellan renodlat religiösa motiv och sådana motiv som är allmänhetliga vara nästan hur flytande som helst, och religiösa motiv kan naturligtvis också ha politiska bitoner och vice versa. Det är alltså utomordentligt viktigt att utredningsmännen är lyhörda för nyanser i de samtal som förs med sökandena. Här skulle en ökad säkerhet i bedömningen kunna uppnås, om de sammanfattningar av samtalen som utredningsmännen skriver ut underställdes vederbörande. Nu är handlingarna visserligen tillgängliga när de väl har nått vapenfrinämnden, men enligt uppgift lär mycket få av sökandena begagna sig av möjligheten att hos vapenfrinämnden ta del av utredningarna för att korrigera dem, om återgivandet av intervjuerna uppfattas såsom missvisande. Jag har svårt att tro att man kan anföra några bärande motiv för att sammanfattningarna av samtalen inte skulle av utredningsmännen kunna underställas de sökande för komplettering och därigenom missför-

stånd undanröjas. Vi är naturligtvis överens om att avgörandet skall fattas av nämnden på grundval av eu utredning som av både utredningsmannen och den sökande uppfattas såsom opartisk och objektiv.

Denna fråga aktualiserar också den distinktion som var föremål för omfattande debatter i samband med att den nya vapenfrilagen antogs. Jag tänker på problemet om samvetsnöden måste vara djup eller inte för att en ansökan om vapenfri tjänst skall kunna bifallas. 1966 förelåg en folkpartireservation på just denna punkt. I likhet med den ursprungliga utredningen ansåg vi, att det skulle räcka med ordet "samvetsnöd". Det kan vara en viktig distinktion, ty den nuvarande formuleringen kan ge ett intryck av att man är ute för att väga graden eller omfattningen av samvetsnöd, och det torde knappast vara möjligt. Det är viktigt att utredningsmännen inte uppfattar sina intervjuer som korsförhör eller intellektuella tester utan som samtal, där det väsentliga är att söka komma fram till en riktig återgivning av de motiv som den sökande har för att begära vapenfri tjänst.

Det växande antalet ansökningar kombinerat med det stigande antalet avslag gör det enligt min mening nödvändigt att departementet noga följer utvecklingen på denna punkt. Samtidigt kan man förvänta sig att ledamöterna i vapenfrinämnden själva har utvecklingen under uppsikt. Ledamöterna i denna nämnd är för sina ställningstaganden självfallet så gott som helt beroende av utredningsmännens utredningar. Om det är riktigt som jag här har antytt, nämligen att nyckeln till den förändrade situationen ligger i att en ny typ av utredningsmän svarar för undersökningarna och att dessa medvetet eller omedvetet tillämpar hårdare kriterier än tidigare, kan det finnas anledning också för vapenfrinämndens ledamöter att fundera över sina egna arbetsformer.

Till sist: Anser ändå inte försvars-

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

ministern att den utveckling som jag här har påtalat motiverar en närmare undersökning av hur vapenfrilagen tillämpas?

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag har vinnlagt mig om att försöka noga följa vapenfrinämndens behandling av de många ansökningarna. Det kan jag göra på det sättet att jag tar del av de relativt många besvärsärendena som kommer till departementet. Jag har inte nöjt mig med att bara gå igenom dem, utan jag har i många fall också av nämnden begärt att få ta del av sådana ansökningar som har bifallits för att jag skall kunna göra en jämförelse mellan avslag och bifall. Därför tror jag att departementet inte kan göra så mycket mera för att följa upp vad som sker. Dels genom besvärsärendena, dels genom de relativt många uppvaktningar och besök av ungdomar som förekommer hos mig personligen har jag en ganska bra överblick över rådande praxis.

Jag har själv funderat mycket över den fråga som herr Wikström har ställt, nämligen om en skärpning i bedömningen av ansökningarna har skett under senare år. Kan det spela någon roll i sammanhanget att man i stället för att som tidigare i stort sett bygga hela undersökningsapparaten på statskyrkopräster och frikyrkopräster nu har övergått till jurister, socialarbetare och andra? Ja, någon betydelse kanske det kan ha. Jag vet inte. Jag stod emellertid för en stund sedan i andra kammaren och lyssnade till en av ledamöterna i vapenfrinämnden, herr Oskar Lindkvist, när han redogjorde för hur han ser på det här. Han har varit med i nämnden från första stund, och enligt hans bedömning har det inte skett någon ändring i praxis.

Det förhållandet att vi i statistiken kan utläsa att antalet avslag växer säger egentligen ingenting. Vad som skett är ju framför allt att antalet ansökningar

har vuxit mycket starkt. Det har blivit en modesak närmast inom skolvärlden att söka vapenfri tjänst, och det är alldeles klart att med de motiv som många har blir det en mycket hög avslagsprocent. Man kan alltså inte räkna med att därför att antalet ansökningar har vuxit så mycket skall antalet bifallna ansökningar växa procentuellt lika starkt. Vi får nog räkna med att det i varje årsklass finns i stort sett samma antal ungdomar som uppfyller lagens villkor om vapenfri tjänst. Det finns knappast anledning tro att de just under de allra senaste åren skulle ha blivit så förfärligt många flera. Det märks också på de motiv som många av de sökande har att de inte alls hör till de människor som den lag vi antog 1966 är avsedd för.

Ett par ord om den situation som herr Wikström alldeles riktigt har betecknat som ganska besvärande, nämligen arbetssituationen inom vapenfrinämnden. Vi har under de två senaste åren förstärkt utredningsorganisationen, nu senast med att gå över — i varje fall tillfälligt — till att ha ett antal heltidstjänstgörande utredningsmän. Av de senaste tre—fyra månadernas statistik framgår att nämnden hinner behandla många fler ärenden än tidigare, vilket var avsikten. Det finns planer — vi har diskuterat det med vapenfrinämndens ledning — på en omorganisation av nämndens arbete för att den skall kunna behandla flera ärenden, och det är möjligt att nämndens utredningsapparat måste förstärkas ytterligare.

Herr Wikström frågade om inte de värnpliktiga som söker vapenfri tjänst skulle kunna få del av utredningsmaterialet, innan det behandlas i nämnden. Det kommer att bli så.

Jag vill också framhålla att det är nämnden som utser utredare. Det är inte försvarsdepartementet.

Den springande punkten här är nog ändå frågan om hur vapenfrilagen skall tolkas. Om jag förstått rätt, har vapenfrinämnden, som har att behandla så

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

många ärenden, efter hand kommit fram till en enhetlig syn på handläggningen. Här vill jag säga någonting som jag vet brukar missuppfattas. Vad är det som enligt lag utgör den grundläggande rätten till vapenfri tjänst? Vi har lagens ordalydelse att den enskilde på grund av allvarlig personlig övertygelse inte anser sig kunna bruka vapen mot annan och att sådant bruk skulle medföra djup samvetsnöd för honom. Enligt formuleringen i denna lagparagraf är det alltså — om man tar hänsyn till vad som var avsikten vid riksdagen 1966 — vapenbruket med dess yttersta konsekvens dömandet som är det centrala. Frågan är med andra ord om man i händelse av angrepp mot Sverige kan med vapen i hand hjälpa till i försvaret av familj, av hem, av land. Detta är vad lagen avser. Det saknar betydelse vilken etikett man sätter på de skäl som leder fram till den personliga övertygelsen. Den omständigheten att den sökande tillhör någon bestämd religiös eller politisk riktning eller hyllar en bestämd ideologi kan alltså inte vara avgörande för frågan om vapenfri tjänst. Det spelar heller ingen roll om han ogillar de förberedelser för organiserat försvar som vi bedriver i Sverige eller inte tror på sådana förberedelser. Inte heller den omständigheten att han är motståndare till våld och till krig kan vara avgörande, ty det är väl åsikter som vi alla delar.

Det är uppenbart att den enskildes politiska, religiösa eller etiska uppfattning påverkar hans hållning till försvaret eller dess former. Huvudfrågan är och måste alltid vara om han förmår övervinna sina samvetsbetänkligheter och med vapen försvara sig om han blir hänsynslöst angripen eller hotad till livet.

Här är inte alltid ideologin eller religionen vägledande. Den enskildes egen inställning måste bli avgörande. Det vet vi av erfarenhet i det förflutna, och det bekräftas också av de samtal som vapenfrinämndens utredare har med dem som söker vapenfri tjänst.

Att det är svårt att klarlägga den enskildes hållning under eventuellt kommande konfliktsituationer, vilket det här gäller, skall villigt medges. Vapenfrinämndens ledamöter har en mycket svår uppgift. Att det förekommer kritik mot nämnden, kanske framför allt mot utredarna, lär inte kunna undvikas. Men jag förlitar mig på att den allsidiga sammansättningen av nämnden, där vi har alla de stora partierna representerade och där det finns företrädare för religiösa riktningar och från arbetsmarknadssidan, är en garanti för en så långt möjligt objektiv tillämpning av vapenfrilagstiftningen.

Jag skall, herr talman, inte gå djupare in på detta problem nu. Vad som är högst väsentligt är att den förstärkning av vapenfrinämnden, främst på utredningssidan, som nu har kommit till stånd skall kunna få fram en snabbare behandling av ärendena så att en bättre balans erhålles.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag är tacksam för försvarsministerns nyanserade kommentarer och synpunkter och för beskedet att man i departementet noga följer detta ärendeområde, för att kunna på ett riktigt sätt bedöma överklagandena, och därvid också granskar de fall där vapenfrinämnden har bifallit ansökningarna. Det är bra.

Jag sade redan tidigare att om gruppen sökande växer, behöver det inte alls innebära att antalet bifall till ansökningarna fördenskull ökar. Men man blir fundersam när den ene efter den andre, som har fått avslag på sina ansökningar, redovisar skälen och dessa uppenbarligen inte har godtagits av vapenfrinämnden. På denna punkt gjorde försvarsministern en värdefull deklARATION, som väl får tolkas så att ingen, som av allvarlig personlig övertygelse inte kan tänka sig att bära vapen, av samhället skall tvingas att göra det. Uppenbart är att det då inte är veder-

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

börandes förmåga att uttrycka sig i samtalet med utredaren som är det avgörande utan just den personliga övertygelsen och halten i den.

Jag tror att det kan ligga ett faromoment i systemet med heltidsanställda utredningsmän och att det alltså finns anledning för nämnden att uppmärksamma om inte detta system kan innebära avvikelser från tidigare praxis. Det antydde också försvarsministern. Den omorganisation som planeras tyder på att man inom vapenfrinämnden uppmärksammat denna problematik.

Slutligen var det ett mycket värdefullt besked att det nu skall bli möjligt för de sökande att få godkänna intervjuerna eller i varje fall se dem för att övertyga sig om att deras argument är riktigt återgivna. Redan detta kommer att minska risken för att missförstånd uppstår i fråga om vapenfrilagens tillämpning.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag har med intresse hört på både interpellanten och statsrådet och kan hålla med dem om att detta är väldigt svåra frågor. Det gäller, som statsrådet Andersson sade, inte en procentfråga utan mycket svåra saker, inte minst från rättssäkerhetsynpunkt. Det är oerhört väsentligt att de sökande, oavsett vilken mening och vilka motiv de har, får en behandling som kan sägas motsvara vad det svenska rättssamhället bör ge alla svenska medborgare. Det är oerhört svårt att vara säker när det gäller sådana här frågor. En utredare skall alltså pejla det innersta hos en ung människa, inte vederbörandes handlingar utan hans tankar och känslor sådana de uttryckts vid ett samtal. Detta skall göras oberoende av utredarens personliga uppfattning i sakfrågan och oberoende av hur ledamöterna i vapenfrinämnden tycker och tänker i den stora sakfrågan.

Jag fick för ett par dagar sedan någ-

ra anteckningar från, för att använda en gammal benämning, en hög stats-tjänsteman, som av en sökande om vapenfri tjänst hade angetts som referens. Denna statstjänsteman hade skrivit ned vad utredaren frågat honom om. Jag skall be att få citera några avsnitt för att belysa vilken utomordentligt svår fråga detta är just från rättssäkerhetsynpunkt. Den höge statstjänstemannen blir av utredaren tillfrågad beträffande en sökande, som vi kan kalla för A. Så här lyder hans anteckningar: "Utredaren ville ha min syn som kristen på ett par svar som lämnats av sökanden A. På fråga om A skulle med vapen försvara en sårad som angreps hade A svarat nej. Utredaren ville ha bekräftat av mig att detta uttryckte en kärlekslöshet, som inte skulle vara förenlig med kristen tro. Jag" — statstjänstemannen — "förklarade att jag hade viss förståelse för att man ställde vissa svåra frågor för att få belyst hur mycket den sökande hade tänkt igenom sin situation. Samtidigt uttryckte jag förvåning över att man begärde logiska svar från 20-åringar på frågor som många generationer inte kunnat lösa. Den som ger ett entydigt logiskt svar på frågan om man med omsorg om sin nästa ändå skall döda eller sära en annan medmänniska, för tillfället utnämnd till fiende, har enligt min mening föga förstått av vapenfrilagens ord om djup samvetsnöd."

Anteckningarna fortsätter: "A hade också förklarat att förutsättningen för att han skulle gripa till vapen var att han hade utbildats och ingick i försvaret. Detta ansåg utredaren vara en undanflykt. Det sade han också till A. Utbildning under former borde enligt utredaren sakna betydelse. Jag framhöll att A möjligen hade hört talas om konventionen om behandling av krigsfångar som diskuterades mycket under 1940-talet och där skillnaden mellan reguljär försvarsmakt och det fria kriget underströks med uttalade

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

moraliska värderingar. Jag frågade om man under de senaste åren ändrat på inställningen i fråga om ansvarig ledning i uniform eller med annat kännetecken då det gäller det fria kriget och de folkrättsliga konventionerna." Så följer min sagesmans kommentar: "Utredaren syntes över huvud taget inte känna till dessa folkrättsliga frågor." Jag kan tillägga, att jag inte känner denna sökande, och jag vet inte vilka funderingar han hade. Jag citerar detta för att bevisa vilket utomordentligt svårt uppdrag dessa människor har och att man därför måste behandla detta problem med mycket stort allvar.

Anteckningarna fortsätter: "I det tänkta fallet att någon skulle utöva våld mot hans egen familj svarade A att hans principiella inställning är klar. Han har ingen rätt att ta någon annans liv. Utredaren frågade då den sökande om han skulle känna tacksamhet om någon annan grep till vapen och räddade familjen. Den sökande trodde att han nog skulle göra det. Utredaren ville då av mig" — alltså statstjänstemannen — "få bekräftat att detta var från kristen synpunkt orimligt. Man måste enligt utredaren vara beredd att göra det som man är tacksam för att andra utför.

Jag upprepar att detta sätt att pressa den sökande på logiska svar var orimligt. Jag påminde om den aktuella debatten — det gällde 25-årsminnet av Hiroshimabomben. Om utredaren hade haft närstående engagerade i en tänkt invasionsarmé mot Japan, skulle han då ha varit tacksam för att dessa sannolikt genom bomben räddades från ett utdraget krig med många egna döda? Skulle detta i så fall betyda att han, utredaren, utan betänkligheter hade ställt upp som bombfällare? Detta måste ju bli konsekvensen. Utredaren medgav att sammanhanget inte var så enkelt."

Jag har citerat detta därför att jag tycker att det ger en utmärkt belysning

av vilka svårigheter det måste vara för en utredare att komma till rätta med problemen vid ett entimmessamtal eller vad det nu kan vara fråga om, men kanske också, herr statsråd, för att visa att det tydligen är väldigt svårt att få tag på bra utredare.

Jag har tagit del av vissa handlingar i detta slag av ärenden, och jag är i likhet med den man som tog kontakt med mig litet förvånad över vad man kräver av dessa 20-åringar. Själv har jag sedan min ungdom sysslat med utrikespolitiska frågor och säkerhetspolitik. En hel del frågor — det måste jag erkänna — kan ställas till mig och, skulle jag tro, till oss alla här i kammaren utan att något svar kan ges. Om det anförs som ett mycket väsentligt skäl för avslag att den sökande inte anser sig ha anledning eller möjlighet att klara ut hur ett icke-våldssamhälle skall fungera, då börjar jag bli litet fundersam över hur behandlingen egentligen går till. Hur många kan svara på den frågan? Tusentals människor under många generationer har sysslat med den frågan utan att finna något svar — ändå skall det vara ett skäl för avslag, när människor i vårt land erkänner att de inte har något svar.

Det finns väldigt många olika infallsvinklar på det här. Jag skall inte gå närmare in på dem. Statsrådet Andersson sade emellertid att departementet inte kan göra så mycket mer. Jag har hört uppges att ledamöterna i vapenfrinämnden som regel inte själva läser utredningarna. De får höra en sammanfattning och fattar sedan i allmänhet sitt beslut. Ännu mindre skaffar de sig en personlig uppfattning om utredarna. Jag har själv erfarenhet från ett angränsande område, socialvården, och jag måste säga att när jag hörde att det skulle vara regel att ledamöterna i vapenfrinämnden inte ens läser utredningarna, så blev jag minst sagt häpen. Inom den verksamhet som jag har erfarenhet av råder mycket stränga bestämmelser, just med tanke

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

på rättssäkerheten. De som avgör ärendena måste ha så god kännedom som möjligt om dem.

Det finns ingen anledning att misstro dem som föredrar ärenden, men självfallet måste möjligheten att bedöma ett enskilt fall öka väsentligt, om man tar del av allt det material som finns. Därför undrar jag om inte försvarsministern har en del saker att fundera på i det här sammanhanget. Är detta rimligt? Jag kan försäkra att jag har fått mina uppgifter från personer som vet eller åtminstone borde veta vad de talar om.

Jag återkommer till det nästan banala som de föregående talarna i den här debatten har understrukt och som jag också underströk: det här är väldigt svårt. Jag tror att vi håller på att komma in i en situation där det uppstår större misstro än nödvändigt mot behandlingen av dessa människor, just från rättssäkerhetssynpunkt. Jag föreställer mig att försvarsministern och vi andra på den punkten har bara en enda uppfattning, nämligen att det vore mycket allvarligt om den misstanken skulle uppstå att man inte gör tillräckligt mycket för att klara av dessa fall på ett sätt som från rättssäkerhetssynpunkt är så tillfredsställande som över huvud taget är möjligt. Det finns situationer när det inte finns mycket att göra, men försvarsministern borde inte säga att departementet inte kan göra så mycket.

Herr statsrådet **ANDERSSON**:

Herr talman! Herr Dahléns anförande var mycket märkvärdigt. Jag har sagt att vi kan följa rättspraxis genom att så många besvärar sig, ty i samband med besvär tar vi del av inte bara deras ärenden som fått avslag, utan vi jämför gång efter annan med framställningar som bifallits.

Jag vet att nämndens ordförande, som är regeringsråd, läser alla handlingar. Nämndens ledamöter får vis-

serligen icke handlingarna sig tillsända, men såvitt jag förstår går de upp till expeditionen i förväg och tar del av dem — i vilken omfattning vågar jag inte uttala mig om — och varje ärende föredras och diskuteras. Man kan se på sammanträdenas längd att det inte slarvas ty ärendena tar en väldigt tid. Handläggningsproblemet inom nämnden är besvärande, och vi tvingas överväga om man inte måste dela upp nämnden i ytterligare grupper för att kunna avverka alla ärenden.

Herr Dahléns tog upp frågan om rättssäkerheten och ifrågasatte om vi inte är på väg in i en situation då man börjar misstänka vapenfrinämnden och kanske även Kungl. Maj:t för att inte följa lagen, ty det är vad det måste gälla. Jag tror att herr Dahléns skall ta en funderare på vad det står i lagen. Det finns många ungdomar som helt har missuppfattat lagens innehåll. Det förekommer en propaganda för vapenfri tjänst som lurar ungdomarna. De begär vapenfri tjänst och tror att det är tillräckligt om de tillhör en frikyrkoförsamling eller har något slags politiskt motiv. Det räcker inte. Lagen förutsätter någonting helt annat. Därför är det ganska naturligt, inte att dessa ungdomar i och för sig ifrågasätter rättssäkerheten — det hoppas jag att herr Dahléns hjälper till att förklara för dem — utan att de är kritiska mot att de tvingas göra värnplikt.

Vi skall komma ihåg att vi har allmän värnplikt här i landet och att detta i och för sig innebär att vi om det blir krig kräver väldiga offer av de män det här är fråga om. Varenda värnpliktig jag känner anser att krig är fruktansvärt, att våld är fruktansvärt och att man måste uppleva bruk av vapen som någonting avskysvärt. Det gör i varje fall jag. Detta är alldeles normalt för en människa. Även de enskilda värnpliktiga upplever inre konflikter. Trots det anser vi emellertid att vi skall ha ett värnpliktsför svar.

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

Vi har gjort undantag för en speciell typ av människor som inte kan delta i försvar av någonting. De kommer att ställa sig passiva vad som än händer. De är inte så många, men typen känns igen, och det är den typen man försöker få fram vid undersökningarna för att dessa män inte skall tvingas göra någonting som de inte kan klara av. Därför har vi denna undantagslagstiftning. Om herr Dahlén anser att denna lagstiftning inte ger tillräckligt utrymme för de tankar och idéer som finns hos den moderna ungdomen, torde det inte finnas något annat att göra än att försöka få till stånd en ändring av lagen. Att påstå att det finns risker för att rättssäkerheten är i fara genom behandlingen av ärendena tror jag är mycket farligt. Om herr Dahlén tänker sig för skall han finna att det inte är det saken gäller utan frågan är om denna lag skall följas eller inte följas. Vi var eniga när vi tog den för några år sedan.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Statsrådets sista yttrande var nog en smula felaktigt, men det gör mindre. Låt oss inte haka upp oss på detaljer i denna fråga!

Jag förmodar att kammarens ledamöter lade märke till att statsrådet Andersson inte med ett enda ord berörde de problem som jag försökte belysa med exempel, vilka jag själv alltså har inhämtat på angivet sätt. Jag tycker nämligen att dessa visar att här finns ett mycket väsentligt problem från rättssäkerhetssynpunkt under behandlingens gång. Statsrådet Andersson säger att allt är väl beställt i det avseendet, och han anser att jag borde tänka mig för en gång till, när jag menar att det kan tänkas att den misstanken uppstår att från rättssäkerhetssynpunkt allt inte är väl beställt. Herr Andersson har ingen känsla för det. Vi har delade meningar på den punkten, och det är ingenting att göra åt. Men ta och

titta en gång till på de exempel som jag gav, när protokollet kommer, och fundera på om det ändå inte här finns problem! Jag tycker att de citat jag läste upp visar att det finns mycket stora problem här.

Sedan försökte statsrådet ett ögonblick vrida över frågan till det att vi alla är emot krig osv. En sådan debatt skall jag inte gå in på, ty den skulle inte ge särskilt mycket.

Att lagstiftningen i fråga är en undantagslagstiftning håller jag med om. Jag delar icke de sökandes uppfattning. Jag kan säga precis som herr Wikström att jag inte har deras uppfattning. Men det hör ju inte till saken. Till saken hör att dessa människor skall få en rimlig och så långt möjligt rättvis behandling. Exempel som jag har visat på här tyder enligt min uppfattning på att allt inte är väl beställt i det avseendet. Statsrådet tycker att det är det, och då är det rätt meningslöst att fortsätta debatten.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Trots att jag varit mycket tveksam vill jag ta till orda i denna debatt, särskilt med tanke på de rättssäkerhetsaspekter som kommit in i slutet av densamma. Även om jag riskerar att i någon mån bli betraktad som part i målet, i egenskap av suppleant i vapenfrinämnden, vill jag ändå tillföra debatten några synpunkter just från det utgångsläget.

Det är ingen tvekan om att det varit betydande svårigheter inte minst för vapenfrinämnden att tillämpa denna nya lagstiftning som — såsom försvarsministern nu har angett — är utformad som en klar undantagslagstiftning och enligt vilken vi skall tillmötesgå den verkligt välgrundade personliga övertygelsen i dessa sammanhang.

Jag vill understryka vad som har sagts om hur svårt det måste vara inte minst för en utredare att av samtal med dessa unga människor — det har

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

talats om 20-åringar; det förekommer ju 18- och 19-åringar också; äldre med för den delen — få fram en klar och bestämd och på övertygelse grundad uppfattning. Vi behöver ju bara tänka tillbaka på den tid då vi själva var i motsvarande ålder för att konstatera hur pass svårt det måste vara att göra sådana bestämda uttalanden.

Vapenfrinämnden är givetvis i högsta grad medveten om att utredarna har olika kvalifikationer för sin uppgift — en uppgift som är oerhört grannliga. Men jag tror även att vapenfrinämnden ganska snabbt skaffar sig en uppfattning om utredarnas sätt att uttrycka sig. Det som den ena utredaren säger övertygar nämnden, och det som den andra utredaren säger övertygar också nämnden, men de båda utredarna kan ha begagnat helt varierande ordval. Nämndens erfarenhet gör dock att den ganska snabbt kan väga det ena uttalandet mot det andra. Vid de tillfällen jag varit med i nämnden har jag fått den uppfattningen att man både på tjänstemannasidan — statsrådet nämnde att ordföranden var hög jurist, men även övriga tjänstemän är mycket väl skickade för sin arbetsuppgift — och bland de förtroendevalda är besjälad av viljan att göra det absolut bästa i beaktande av den tid som står till förfogande och de resurser som vapenfrinämnden har.

Skulle en så omfattande behandling av varje ärende göras som herr Dahléns tydligen önskar med en personlig inläsning av varje ledamot utan föregående föredragning med möjlighet att ställa frågor, då skulle vi sannolikt få en ännu mer besvärande ärendebalans. Det har varit en väldig press på vapenfrinämnden och dess personal att så snabbt som möjligt ändra på detta förhållande.

Herr talman! Jag har bara velat peka på några praktiska ting, och jag avser inte att gå in på den ytterst besvärliga bedömningen av känslor och stämningsslägen som i detta sammanhang

kan uppstå. Jag har velat deklarerat att den erfarenhet som sporadiska besök i nämnden har givit mig ger mig anledning att lugna herrarna. Jag vill framhålla att nämndens ledamöter sannerligen är besjälade av viljan att slå vakt om rättssäkerheten. Vi gör inte någon åtskillnad på den ena eller den andra. Att sedan förmågan i något sammanhang kan brista, och att kritik — berättigad och positiv — kan vara välgörande för den fortsatta handläggningen, det är jag medveten om.

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag vill bara tillägga en enda sak. Vad jag mest fastnade för i herr Dahléns senaste anförande var självfallet det som kom på slutet, då han antydde att tilltron till rättssäkerheten bland de ungdomar som söker vapenfri tjänst håller på att avta. Jag vill då erinra herr Dahléns om att i vapenfrinämnden sitter fem riksdagsmän såsom ledamöter eller suppleanter, nämligen herrar Blomquist, Lindkvist, Svanström, Lindblad och Åke Gustavsson. Jag hörde nyss herr Svanström yttra sig. Han är suppleant i vapenfrinämnden. Jag hörde tidigare i dag herr Oskar Lindkvist yttra sig i andra kammaren, och de har ungefär samma bedömning av arbetet i nämnden.

Arbetet är svårt, som också herr Dahléns har sagt. Men herr Dahléns måste inse att om herr Dahléns ifrågasätter om dessa frågor behandlas enligt den lag som riksdagen har beslutat, så ifrågasätter ju herr Dahléns faktiskt om dessa ledamöter jämte de präster från statskyrkan och frikyrkorna som sitter i nämnden verkligen följer lagen. Tillspetsar man saken på det sättet är det allvarligt.

Vad herr Dahléns citerade av vad utredningsmannen hade sagt till en hög ämbetsman skall jag läsa i protokollet. Det är jag nyfiken på. Jag har inte tidigare hört frågor formulerade på det

Ang. behandlingen av ansökningar om vapenfri värnplikt

sättet. Nämnden utser dessa utredningsmän, och jag tvivlar inte på att nämnden försöker att få de allra bästa utredningsmännen, vilket är en svår uppgift. Jag tror att det finns 300 utredningsmän, och de står under en mycket sträng kontroll.

Till slut vill jag säga, med anledning av att herr Wikström erinrade om att kansliet ibland skickar tillbaka utredningar, att det inte alltid beror på att en utredningsman anses ha bedömt en yngling för välvilligt från lagens synpunkt, utan det kan också bero på motsatsen. Det har jag sett exempel på. Så detta ingår nog i den rutin vapenfrinämnden har.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Bara ett par avslutande synpunkter. Det är uppenbart att utredningsmännen har en nyckelroll. Den här diskussionen visar att det säkert finns många utmärkta sådana, men också att det finns andra som inte lyckas lika bra. Det behövs alltså skärpt uppmärksamhet i den frågan.

Det här är en undantagslagstiftning, och det som komplicerar lagen är att de kriterier som skall tillämpas gör den till det kanske enda exemplet på åsiktslagstiftning. Det är här fråga om en undantagslagstiftning gentemot en princip i samhället, som i sig redan innebär ett undantag från en huvudtankegång, nämligen att konflikter inte skall lösas med våld. Att detta verkligen inte är någon lätt fråga torde vi alla vara överens om.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag trodde att vi skulle kunna undgå sådana där mycket vanliga debattknep som detta att påstå, när ett visst förhållande kritiseras, att kritiken riktas mot människor som har att fullgöra sitt uppdrag. Mot bakgrunden av det debattricket vill jag säga att jag hade hoppats att mitt inlägg skulle upp-

fattas som några mycket allvarliga frågeställningar:

1) Är bestämmelserna riktigt utformade?

2) Är den administrativa praxis som nu tillämpas lämpligt utformad, så att vi kan tillgodose rättssäkerhetssynpunkterna i största möjliga utsträckning?

Det är en enkel sammanfattning av vad jag förde fram. Det är däremot alldeles för enkelt att säga: Det där innebär kritik mot herr Dahléns riksdagskolleger!

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Det var inget debattknep. Om jag förstod herr Dahlén rätt, avslutade han sitt första anförande med att ifrågasätta om vi inte här är ute på ett område där ungdomarna anser sig orättvist behandlade och där rättssäkerheten är i fara. Menade inte herr Dahlén det? Om herr Dahlén menade det, kan man inte komma ifrån att bl. a. de som sitter i vapenfrinämnden är ansvariga för denna rättssäkerhet. Visst måste detta framhållas. Men herr Dahlén kanske inte menade vad han sade?

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag skall inte fortsätta debatten utan finner tröst i att statsrådet har lovat att läsa protokollet. Då kommer statsrådet att förstå vad jag menade. Det har han tydligen ännu inte gjort.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottets skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor angående ändringar i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppdragets fullgörande, m. m.

Interpellation ang. samordningen av pension för statsanställda i vissa fall

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 196—201, bevillningsutskottets betänkanden nr 61 och 63, bankoutskottets utlåtanden nr 64 och 65, första lagutskottets memorial nr 68, andra lagutskottets utlåtanden nr 82 och 84—87, tredje lagutskottets utlåtanden nr 76, 84, 85 och 87 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 67, 68, 71—73, 75 och 76.

Interpellation ang. samordningen av pension för statsanställda i vissa fall

Fru FLOREN-WINTHER (m) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! En änka, som är statsanställd och vars man tjänat staten får sin änkepension samordnad med statspensionen då hon pensioneras från sin tjänst. Därigenom vidkänns hon en betydande pensionsreduktion jämfört med om hon med samma egenpension varit privatanställd eller, såvitt mig är bekant, kommunalt anställd. Den tekniska konstruktionen av samordningen är svår att förstå för de flesta, och det faktum, att det hela är avtalsbaserat, undandröjer inte känslan hos den pensionstagare, som drabbas av samordningen, att vederbörande blivit förfördelad. En grundläggande orsak till detta måste vara att de som ingår i statstjänst inte blir eftertryckligt informerade om samordningens verkningar och i vilken mån man kan gardera sig. Att jag speciellt vill rikta uppmärksamheten på änkorna beror dels på att de utgör en ekonomiskt känslig grupp, dels på att skillnaden mellan det statliga pensionssystemet och andra system i deras fall är särskilt påtaglig. Då det t. ex. gäller samord-

ningen mellan folkpension och tjänstepension är skillnaderna mindre påfallande.

Med stöd av vad jag här anfört anholder jag om kammarens tillstånd att till herr statsrådet Löffberg få ställa följande frågor:

1. Är herr statsrådet beredd att medverka till att samordningseffekterna mildras för statsanställda änkor efter statstjänstemän?

2. Vill herr statsrådet upplysa kammaren om vilka åtgärder statsanställda änkor efter statstjänstemän kan vidtaga för att även erhålla icke samordningsbar pension?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågakvarande spörsmål finge framställas.

Anmälades och bordlades följande motioner:

nr 1380, av herr *Olsson, Johan, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 165, angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71; samt

nr 1381, av herrar *Sveningsson* och *Österdahl*, i anledning av skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor angående ändringar i stadgan om ersättning för riksdagsmannaupdragets fullgörande, m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 17.01.

In fidem

Bengt Lambe

/ Solveig Gemert

Onsdagen den 2 december

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollet för den 24 nästlidne november.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Med anledning av ändrad sammanträdestid för Europarådets kulturkommitté får jag anhålla om ledighet från riksdagsarbetet den 8 och den 9 december i stället för den 3 och den 4 december, varigenom den sammanhängande ledigheten för olika Europarådsupdrag skulle avse tiden den 8—den 14 december.

Stockholm den 1 december 1970

Kaj Björk

Den begärda ledigheten beviljades.

Ang. skolteaterverksamheten

Herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet CARLSSON erhöll ordet för att besvara herr *Richardsons* (fp) fråga angående skolteaterverksamheten, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 18 november, och yttrade:

Herr talman! Herr Richardson har frågat mig, om jag är beredd att låta utfärda klarare bestämmelser beträffande beslutanderätten i fråga om anordnandet av teaterföreställningar i skolan samt rekommendationer till de statsunderstödda teatrarna om samråd inför planeringen av skolteaterverksamhet.

Det ankommer i första hand på rektor och lärare att svara för den egent-

liga pedagogiska verksamheten. Häri ingår t. ex. även att ge eleverna möjlighet att följa en teaterföreställning på skolarbetstid. Jag vill dock erinra om att frågan om anordnande av teaterföreställningar även kan ha en ekonomisk aspekt. Där så är fallet är det de kommunala skolmyndigheterna själva som avgör beslutsordningen.

Det statliga stödet till olika teatrar utgår i princip utan särskilda villkor i vad avser teaterverksamhetens utformning. Det är således teatrarna själva som har ansvaret för i vilken utsträckning man vill satsa på barn- och ungdomsteater liksom utformningen av denna. I den mån statliga insatser behövs i rådgivande syfte ankommer det på teater- och musikrådet att medverka. Rådet har den 1 juli 1970 anställt en särskild barnteaterkonsulent som enligt vad jag anförde i årets statsverksproposition (proposition 1970: 1, bil. 10 s. 19) har till uppgift att främja teatrarernas arbete inom barn- och ungdomsteaterns område, bl. a. genom att söka utveckla barnteaterrepertoaren och främja samarbetet med skolmyndigheterna.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Låt mig omedelbart, för undvikande av varje missförstånd, slå fast att jag finner det mycket glädjande att intresset för barn- och skolteaterverksamheten ökat så pass markant som den gjort på senare år. Skolteatern fyller en viktig funktion i själva skolarbetet. Det gäller inte minst den mera aktiverande form, med en upplösning av den skarpa gränsen mellan skådespelare och publik, som blivit allt vanligare. Skolteatern är säkerligen också av stor betydelse när det gäller att

Ang. skolteaterverksamheten

åstadkomma en breddning av teaterintresset i stort, i varje fall på litet längre sikt.

Det har emellertid uppstått konflikter om teaterrepertoaren på åtskilliga platser. I vissa fall har teatergrupper på ett till synes pockande sätt krävt att få framföra pjäser, som man inom skolan av olika skäl ansett vara olämpliga, t. ex. att de inte varit riktigt avpassade efter elevernas mognadsnivå eller ansetts motverka de syftemål skolan har att verka för i stort. Jag skall inte falla för frestelsen att plocka citat ur kontroversiella skolpjäser, även om det skulle kunna bli en nog så pikant citatsamling, utan hålla mig på det principiella planet. Men jag vill ändå för att ge någon konkretion åt problematiken anföra ett enda exempel.

I en omdebatterad skolpjäs framförs varning för, som det heter, sådana som snackar som våra föräldrar. "Lyssna inte på dem, tro inte på dem och gå inte på sådana där enkla trick som när de snackar om sin erfarenhet!" Det är de råd som man vill ge eleverna på låg- och mellanstadiet. En föräldraförening tyckte att det inte behövdes några sådana råd och att skolteatern inte behövde ge någon extra uppmaning att ifrågasätta dessa auktoriteter. Lärarna ansåg att det inte gärna kunde vara skolans uppgift att skapa söndring mellan barn och föräldrar och mellan barn och skola.

Det är mot bakgrund av dessa förhållanden och den oklarhet beträffande beslutsrätten som råder som jag har ställt min fråga, och jag tackar utbildningsministern för svaret. Jag har desto större anledning att göra det som det innebär ett klart besked om att beslutet skall fattas inom skolan.

Jag skulle låta mig nöja med detta besked, om det inte nyligen utkommit en bok som säger någonting annat. Boken, som heter "Barnteater — en klassfråga", har för övrigt kommit efter det att jag ställde min fråga. I boken citeras ett yttrande av utbildningsministern i

radions telefonväktarprogram. På frågan om vem som skall avgöra repertoaren för skolans uppsökande teater svarade utbildningsministern så här för ett år sedan: "De konstnärligt ansvariga skall få bestämma vilken teater som spelas i skolan samtidigt som man måste skapa förutsättningar för att det finns rimligt utrymme för skilda åsiktsriktningar. Men en pjäs skall inte utestängas för att den är politiskt oekväm."

Med tanke på att det nu kan bli risk för ytterligare missförstånd vore det värdefullt om utbildningsministern här ville ta avstånd från detta yttrande. Jag skall gärna betrakta det såsom ett förhastat uttalande av en purfärsk utbildningsminister som överrumplades i ett telefonväktarprogram.

Vissa teatergrupper har talat om censur och bojkott, när skolan tackat nej till ett erbjudande om en teaterföreställning. Utbildningsministerns svar innebär självfallet att det är helt obefogat att tala om censur och bojkott i sådana sammanhang. Det skulle vara värdefullt att få ett statsrådsord även på den saken.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Jag har precis samma uppfattning som jag gav uttryck för i den radiointervju som här återopas. Jag skall gärna i tre principer konkretisera hur jag menar att man måste se på detta problem.

För det första svarar rektor och lärare för den pedagogiska verksamheten i skolan. Där är det enligt min uppfattning — säkerligen delas den av de flesta — önskvärt med teaterverksamhet såsom en del i denna pedagogiska verksamhet. Detta är alltså den första princip jag vill ange.

För det andra får teaterverksamheten ett betydligt statligt stöd. En grundläggande princip för detta stöd är att staten inte uppställer några villkor som hotar den kostnärliga friheten. Däri

Ang. skolteaterverksamheten

ingår vad jag antydde i mitt svar i radiointervjun, nämligen att en pjäs inte får censureras eller påverkas i något avseende även om den råkar vara politiskt obekvämt.

För det tredje kan viss rådgivande verksamhet vara befogad. Det är väl närmast detta som den framställda frågan avser. Den rådgivande verksamheten bör emellertid äga rum via teater- och musikrådet, och sedan en tid tillbaka finns en barnteaterkonsulent anknuten till rådet. Det betyder att från denna hösttermin finns förbättrade förutsättningar för kontakter med skolmyndigheterna. Det är utomordentligt viktigt att vi tar hänsyn till å ena sidan den möjlighet som skall finnas för dem som arbetar på kultursidan att få framföra sina önskemål eller presentera olika samhällsproblem på det sätt som de finner angeläget, å andra sidan de ansvariga skolmyndigheterna som har att bedöma hur denna verksamhet skall infogas i skolans verksamhet. Självfallet får därvidlag inga politiska bedömningar göras beträffande pjäsen, och den får naturligtvis inte stoppas därför att den framför en åsikt som till äventyrs inte delas av en skolstyrelse eller en rektor.

Herr **RICHARDSON** (fp):

Herr talman! Jag är rädd för att mitt erkännansamma tack var något förhastat. Jag tyckte att svaret gav ett klart besked på den fråga som jag hade ställt, men statsrådets senaste inlägg reducerar detta klara besked till den oklarhet som jag ville ha undanröjd.

Vi kan ändå inte komma ifrån att det definitiva beslutet skall fattas av någon inom skolans värld: rektor, skolchef eller skolstyrelse — vilken av dem som gör det kan spela mindre roll — och det är på den punkten som jag skulle vilja få ett klart besked.

Statsrådet Carlsson motsade sig själv i sitt senaste yttrande. Det är här inte bara fråga om politiska bedömningar, utan det kan också vara fråga om be-

dömningar som hänger samman med förhållandena vid en skola. Det kan finnas skolor där det råder ovanligt stor oro och där man fördenskull finner det olämpligt att spela en pjäs som man menar skulle verka uppskärrande. I andra skolor kan det vara mycket lämpligt att uppföra samma pjäs.

Frågan är alltså: Vem är det som i sista hand fattar beslutet?

Jag återkommer också till min andra fråga: Om en teatergrupp erbjuder sig att spela en pjäs och skolan tackar nej, är det befogad att kalla detta för bojkott eller censur?

Ytterligare en fråga: Menar utbildningsministern att skolan skulle vara skyldig att ange ett motiv för att den tackar nej?

Herr statsrådet **CARLSSON**:

Herr talman! Jag får tydligen ytterligare precisera vad jag uppriktigt sagt själv tycker är ett ganska enkelt problem.

För det första skall teatrarna själva bestämma utbudet. Det får under inga förhållanden komma in en styrning i det avseendet. Då är vi ute på principiellt ytterligt farliga vägar.

För det andra avgör rektor och lärare om eleverna kan få ledigt för att se en pjäs som man anser sig kunna uppföra. Självfallet kan inte en teatergrupp tvinga sig in i skolan. Men därför att en pjäs — och det var den saken som jag ville understryka — råkar driva en politisk tes som eventuellt någon inom skolan inte tycker om så är detta inte ett tillräckligt skäl för att stoppa den.

För det tredje. Om det krävs pengar, måste skolstyrelsen träda in och ta ett ekonomiskt ansvar.

Jag tycker att detta är tämligen enkelt och klart. Om man inte vill tumma på någon av de avgörande principer som vi tidigare har varit överens om, blir det ännu enklare.

Min motfråga till herr Richardson är: Vill herr Richardson verkligen göra avsteg på någon av de här punkterna?

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

Herr **RICHARDSON** (fp):

Herr talman! Nej, jag tror att vi börjar komma fram till klarhet på denna punkt.

Det är alltså skolan som bestämmer. Däremot kan jag inte finna att det skulle vara på något sätt fel att en skola skulle uttrycka önskemål om en viss teaterföreställning, på samma sätt som Teatercentrum fungerar genom att leverera pjäser som har blivit beställda.

Den väsentliga frågan är alltså klarlagd. Det är inom skolan som beslutet fattas, och det finns inget som helst fog för att tala om bojkott eller censur, om skolan skulle tacka nej till ett erbjudande.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet **MOBERG**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Kaijser* (m) interpellation angående den nya studieordningen vid universiteten, och nu anförde:

Herr talman! Herr Kaijser har frågat chefen för utbildningsdepartementet om han vill lämna en redogörelse för erfarenheterna av den nya studieordningen vid universiteten, framför allt i vad mån det gäller de uppnådda studieresultaten och möjligheterna att följa den uppgjorda studieplanen. Herr Kaijser har vidare frågat om utbildningsministern observerat de svårigheter att fullfölja studieplanerna som framkommit framför allt inom språkstudierna men även inom andra ämnen samt om han kan ge någon förklaring till hur dessa svårigheter uppträtt och huruvida han ämnar vidta några åtgärder med anledning av dem. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara interpellationen.

Universitetskanslersämbetet har nyligen i en skrivelse till universiteten m. fl. sammanfattat utbildningsnämndernas redogörelser för studieresultat vid de filosofiska fakulteterna läsåret 1969/70 avseende studiekurser inom utbildningslinjernas första avdelningar.

Genomströmningen ligger under de av statsmakterna angivna riktpunkterna, men med hänsyn till de i utbildningsnämndernas rapporter redovisade initialsvårigheterna kan studieresultatet för aktiva heltidsstuderande inom de allmänna utbildningslinjerna under läsåret 1969/70 enligt universitetskanslersämbetets mening sägas vara på det hela taget relativt tillfredsställande.

I detta sammanhang gör universitetskanslersämbetet en jämförelse med en undersökning som gjordes år 1966 inom universitetskanslersämbetet och som avsåg studieresultat för nybörjarna i ämnena matematik, engelska och statistik höstterminen 1963. Enligt ämbetet tyder jämförelsen på att en förbättring av studieresultaten inträffat. Vissa metodiska olikheter mellan den tidigare undersökningen och de nu aktuella redovisningarna omöjliggör enligt ämbetets mening exakta jämförelser. Allmänt kan dock sägas att det i matematik inte synes ha skett några nämnvärda förändringar av utbildningsresultaten, medan det för engelska och statistik inträffat en markant förbättring. Enligt den tidigare undersökningen hade nybörjarna höstterminen 1963 i dessa ämnen inte ens efter fyra terminers studier uppnått två betyg i samma utsträckning som nybörjarna höstterminen 1969 klarat 40 poäng vid början av den tredje terminen, framhåller universitetskanslersämbetet.

Många av de problem som förelegat under den nya studieordningens första år är av pedagogisk karaktär. Detta är inte problem som är specifika för den nya studieordningen vid filosofisk fakultet, utan generella utbildningsproblem. Dessa problem bör angripas på grundval av universitetspedagogiska ut-

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

redningens arbete och inom ramen för det pedagogiska utvecklingsarbetet.

Det är naturligt att en stor reform som den nya studieordningen vid universitetens filosofiska fakulteter inte kan genomföras helt friktionsfritt. Vid alla reformer måste man räkna med vissa övergångsproblem, innan man funnit formerna att möta de nya kraven och de nya möjligheterna. Detta kan inte användas som argument mot reformerna; dessa problem av övergående art måste i så fall ställas mot de problem av kvarstående natur, som skulle mött om det gamla systemet behållits. För utbildningsväsendets vidkommande gäller dessutom, att dess arbetsvillkor hela tiden påverkas av förhållandena i samhället, något som i vår föränderliga tid innebär ständiga krav på förnyelse — med de problem som följer härav.

Herr KAIJSER (m):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet Moberg få framföra mitt tack för svaret på min interpellation. Jag tycker inte att svaret var särskilt givande. Även om en debatt i denna kammare i dag kommer en smula post festum, eftersom det fördes en fem timmar lång debatt om utbildningsfrågor i andra kammaren i går, skall jag ändå säga några ord med anledning av svaret.

Det finns faktiskt i svaret två uppgifter som kan tydas som ett erkännande av att allt inte är riktigt som det skulle vara.

Den ena uppgiften är att genomströmningen — det är ett hemskt ord som uttryck för det högsta målet för akademisk undervisning — ligger under de av statsmakterna angivna riktlinjerna.

Den andra uppgiften är att den nya studieordningen inte kan genomföras helt friktionsfritt.

I övrigt andas svaret i stort sett belåtenhet. Studieresultaten har förbättrats, sägs det, inom ämnena matematik, engelska och statistik vid en jämförel-

se mellan höstterminerna 1963 och 1969. I fråga om engelska och statistik har det, förklaras det, inträffat en markant förbättring, eftersom studenterna 1963 inte ens efter fyra terminer klarade av två betyg i samma utsträckning som de nuvarande studenterna efter två terminer uppnår 40 poäng.

Men, herr statsråd, såvitt jag kan förstå var kurserna 1963 och 1969 olika. Har herr statsrådet varit alldeles döv och blind för alla uppgifter vi fått under de senaste månaderna — vilka också diskuterades i går — som gett vid handen att studenterna inte kunnat följa den uppsatta studietakten och att detta gäller inom många olika ämnen? Dessa uppgifter har också visat hur många studenter som övergivit universitetsstudierna och hur många som är oroliga för den utspärning mellan den tredje och fjärde terminen som nu enligt bestämmelserna för första gången skall företas efter den nya ordningens införande, dvs. i mitten av januari 1971. Det är i fråga om många olika ämnen som man har klagat. Det gäller språken, som vi alla vet. Jag tycker att det borde vara angeläget för statsrådet att begrunda de exempel som redovisades av universitetslektor Granberg i Uppsala för sex veckor sedan och som omnämndes av herr Källstad i går. Vad betyder det att nästa skolklass skall ha lärare med den kvalitet som dessa prov ger anledning att befara?

Det har också förekommit klagomål beträffande matematik, historia och nationalekonomi. I det sistnämnda ämnet har upp till 60—70 procent av dem som undergått skrivningsprov inte klarat dessa, och det har varit en försämring i förhållande till föregående termin.

Detta var bara några exempel. Det är olika inom olika ämnen, och det är också olika inom samma ämnen vid olika universitet.

Visst är studenterna oroliga för den utspärning som hotar dem nu i januari eller senare i vår. Man klagat

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

över att inga fixa kriterier för dispens från utspärrning ännu har utarbetats centralt. Det verkar som om universitetskanslersämbetet menar att några dispenser inte skall förekomma. Vem skall sköta utspärrningen för dem som läser delade kurser? Det har sagts både från lärare och studenter i litet olika formuleringar, att studenterna fått fungera som försökskaniner och att det därför är ganska naturligt att de inte har kunnat arbeta tillfredsställande efter systemets intentioner. Jag har alltid tyckt att utspärrning från universitetsstudier är ett skrämmande perspektiv, och jag opponerade mig däremot när systemet diskuterades här i kammaren på sin tid — det var 1965, om jag inte missminner mig.

Jag förstår väl att studenterna inte vill att det skall bli någon utspärrning i vår, att de önskar få reda på villkoren för utspärrning, möjligheterna att få dispens och syftet med utspärrningen samt att de önskar att man undersöker andra möjligheter, alternativa lösningar, som kan befria från utspärrningens fallbila.

Hur skall det förresten gå till? Kan man sätta vakt som hindrar utspärrade studenter från att smyga sig in i föreläsningssalar och undervisningsrum, där listor aldrig cirkulerar och där namnupprop aldrig görs?

Jag tror att statsrådet har stora möjligheter att vinna gehör inom vida kretsar av studenter genom att besvara de frågor som studenterna oroligt ställer i dessa dagar och ge dem ett auktoritativt besked. Det finns möjlighet att göra detta här, nu, och det skulle hälsas med stor tillfredsställelse, det är jag övertygad om. Studenterna väntar på att få veta något om allt detta. Låt dem få veta vad de önskar få veta.

Man kan också fråga sig varför denna situation uppkommit. Varför har så många studenter det så besvärligt?

Det kan bero på framför allt två saker: på de grundkunskaper de fått i

skolan och på den undervisning de får vid universiteten.

Jag vill gärna säga att mycket av den undervisning som lämnas vid universiteten är bra; föreläsningar, där auditoriet är visserligen mycket stort, men där kontakten ändå förefaller vara ganska bra, och gruppundervisning i små grupper med oftast mycket god handledning. Men all annan undervisning är kanske inte så lyckad. Jag återkommer till det.

Herr Ohlin sade i går att studenterna under den första terminen ofta har svårt att anpassa sig till undervisningen, men att det sedan kan gå mycket bra när de har studerat någon tid och kunnat leva in i universitetsmiljön. Han uttalade sig på grundval av sin mångaåriga erfarenhet som lärare för studenter.

Jag minns också erfarenheten från min första studietid. Nästa höst är det 50 år sedan den började.

Nu är ämnena ofta så uppdelade, kanske i pass på tre veckor med ett betydande kvantum litteratur att läsa in. Så följer tentamen, skriftlig, på några timmar, lika efter varje pass. Det är hets och jäkt och oro inför varje tentamen.

Systemet med ämnena styckade i smådelar och med täta tentamenkontroller ger inte bara stress, utan det är också ett mycket diskutabelt sätt att läsa in ett ämne. Den litteratur som skall läsas in till varje pass är nog angiven, och skrivningarna har ofta frågor som går ut på att kontrollera att just de föreskrivna böckerna har lästs. Det ger inte stora möjligheter och stimulerar inte till att skaffa sig fördjupade kunskaper eller att begrunda ämnet i dess helhet. Det har man ofta inte tid till.

Herr Ohlin anmärkte i går på att medan man i skolan gör kursvalet allt friare, gör man studiegången vid universiteten allt fastare.

Både utspärrningen och de alltför

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

fasta studiegångarna är för mig mycket osympatiska ting. Det finns dock alltfjämt originella genier som har svårt att följa de alltför noga utstakade vägarna men som man ändå måste kunna ta vara på. Jag hoppas att det också i framtiden skall kunna finnas sådana genier bland våra studerande och att man skall kunna ge dem sådana studiemöjligheter att samhället kan få glädje av dem och att man skall kunna göra detta på ett tidigt stadium i deras studier.

Mycket av den litteratur man skall läsa är efemära debattböcker med begränsat värde. De säljs också oftast av studenterna när dessa fullbordat det avsnitt där böckerna skall läsas. Man har skäl att undra hur länge kunskaperna från det passerade avsnittet hänger kvar. Hur länge blir de här hastigt inpluggade små sektorerna av det stora ämnet verkligen kvar som en levande kunskap?

Jag tror att man skulle få mindre stress, mera lugn och sannolikt också större kunskaper om man fick större avsnitt med längre tid att läsa och t. o. m. större partier att tentera på, detta för att få en bättre överblick över det ämne man skall läsa. Dessa synpunkter har jag också hört från universitetslärare som tycker att det varit besvärande att pröva eleverna i så små sektorer varje gång och som inte alls är övertygade om att eleverna får den önskade överblicken över ämnet. Det kanske också någon gång skulle vara trevligt med en personlig kontakt med en lärare under en tentamen också på de låga stadierna, även om jag förstår att detta kan vara svårt med den kvantitet av studenter som det där gäller. Jag tror dock att dessa kunskapsprov skulle kunna ske i lugnare former, utan den spänning som skrivningarna ofta ger med den isolering som då råder, utan möjlighet till associationer som kan lockas fram av en lärare. Det vore, anser jag, bättre om dessa tentamina

kunde ske utan den hets som skrivningarna onekligen medför.

Det finns också seminarier, en god och beprövad undervisningsform. De är ofta den enda obligatoriska kursdel som ingår i ett ämne. Allt annat kan man läsa in själv, men diskussionerna på seminarierna skall man vara med om för att där suppa in doften av ämnet. Men varför satsar man så hårt på s. k. diskussionsseminarier, som oftast blir en form av tyckande, där de flesta som yttrar sig i diskussionen inte vet mer än en anings aning om det ämne som avhandlas? Den riktiga principen är väl här som annars att man skall lära sig att man icke skall diskutera en fråga utan att veta något om den, men den principen hör man sällan hävdas under dessa seminarier. Jag förstår väl den student som verkligen ville lära sig något på dessa timmar och som därför menade att detta var den mest bortkastade tid som han haft under sina studier. Han ville lära sig något under den använda tiden, och det tyckte han inte att han fick. Dessa diskussionsseminarier kan enligt min uppfattning också ha en annan effekt. De kan ge studenterna den föreställningen att det inte är så noga med de faktiska kunskaperna i andra delar av ämnet heller.

Jag tror att hetsen med de täta skrivningarna, omöjligheten att samla sig till överblickande sammanfattningar av ämnena, kan bidra till att göra studierna svårare, även om avtenterandet av små avsnitt naturligtvis underlättar själva tenterandet för dem som inte är stressade varje gång. Men jag har som sagt hört akademiska lärare ställa frågan vad som egentligen kan bli kvar efter dessa snabbstudier i små sektorer.

Jag tror att man kan göra en hel del för att underlätta arbetet för studenterna, även om, som jag sade från början, mycket av den undervisning som lämnas är utomordentligt bra.

En annan fråga är om svårigheterna beror på de grunder som studenterna

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

fått innan de börjat studierna vid universiteten, nämligen i grundskolan och i gymnasiet. Den frågan diskuterades ingående i går. Skolan skall dels meddela kunskaper, dels fostra eleverna till goda medborgare i samhället. Hur den lyckats i sistnämnda avseende vet vi. Vi har hört om det i televisionsdiskussioner, vi har läst om det i tidningarna. Det har sagts att det varje dag, framför allt i grundskolans högsta avdelningar, finns hundratals, somliga säger till och med tusentals, klasser där det på grund av disciplinsvårigheter inte kan bedrivas någon egentlig undervisning. En lärare har uttryckt saken ganska bra när han skrev att hela den nuvarande skolideologin är meningslös så länge disciplinen inte fungerar. Och disciplinen kan icke fungera med nuvarande ideologi! Det är alltså en ond cirkel.

Vad själva studiearbetet, meddelandet av kunskaper, beträffar är det betecknande med det starka skolsociala värde som tillmäts de kollektiva arbetsformerna, särskilt grupparbetet, där klass- och begåvningsutjämning är mer angelägen än studiearbetseffektivitet.

En pedagog säger: "Skolan i sin nuvarande form och sina nuvarande arbetsmetoder är en misslyckad skapelse. Den ger inte i tillräcklig grad vare sig kunskaper, förmåga till systematiskt tankearbete eller allmän orientering, och den utnyttjar inte normalbegåvade barns förmåga att lära."

En annan pedagog säger: "Visst kan grupparbete vara bra. Det måste vara nyttigt för eleverna att träna sig i samarbete, att samla och disponera ett material, att för andra redogöra muntligt och skriftligt. Men av alla metoder att skaffa sig kunskaper tycks grupparbete vara det mest tidsödande. De fakta som en hel klass samlar ihop under en timmes grupparbete kan en lärare i allmänhet meddela på fem minuter."

Skolan behöver reformeras i alla dessa avseenden, både när det gäller fostern och meddelandet av kunskaper. Jag kan väl, herr talman, nämna detta

nu utan att därmed föregripa den diskussion om gymnasiet som följer senare i dag.

Vi siktar framåt mot högre levnadsstandard för alla, stigande ekonomisk utveckling, ökat välstånd och ökad välfärd. Vi är ett litet land med begränsade resurser, även personellt sett. För ett litet land är det angeläget att kunna ta vara på begåvningarna, de vetenskapliga förmågorna. Det är förutsättningen för att vi skall kunna realisera de uppsatta målen. Inom idrotten satsar man verkligen på dem som kan något, på de skickliga, de duktiga, de som kan göra prestationer. Skall vi alldeles se bort från detta när det gäller studierna i skolan och på de lägre universitetsstadierna? Måste inte vi ta vara på dem som vill och kan nå långt, om vi skall kunna behålla den tätplats som vi tror att vi i detta avseende har i världen i dag?

Det finns en kanske något lyrisk skildring av vad en verkligt god elev i skolan kan uppleva vid fördjupade studier. Den lyder så här: "Vetenskapen som upplevelse kan redan i skolan få livsinriktande betydelse för en elev som fått kasta en blick in bakom förblåten eller fått en aning om de stora perspektiven, det förutsättningslösa sanningssökandet, det mödosamma detaljarbetet, försöken till syntes och ytterst den ständiga gränsförskjutningen mot det okända vidder." Det verkar ju fjärran från dagens skola och från dagens maktavande skolpolitiker, men detta är skrivet av skolutredningen med Stellan Arvidson som den som förde pennan och med nuvarande statsrådet Alva Myrdal som en av undertecknarna.

Det är synd om dagens studerande ungdom att behöva känna sig som försökskaniner. Herr statsråd, försök ordna det så att de inte skall känna sig som sådana! Och lämna dem auktoritativa uppgifter om utspärningen, dess syfte och de principer efter vilka den kommer att genomföras! Försök också att ordna det så att de nuvarande besvär-

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

ligheterna bara kommer att vara övergångssvarigheter vid passerandet till den nya ordningen! Jag hoppas att det är övergångssvarigheter, men jag är rädd för att övergångstiden kan bli lång.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Herr Kaijser frammanar en bild av den svenske universitetsstudenten som en hårt stressad, hårt reglerad och tuktrad ung man eller kvinna vid våra filosofiska fakulteter. Jag är inte alldeles säker på att hela svenska folket har den uppfattningen om studenterna. Det verkar inte alltid så.

Låt mig göra ett par kommentarer i sak till vad herr Kaijser sade och som gäller själva interpellationen.

Mycket av den kritik som herr Kaijser här riktar mot uppläggningsen av utbildningen i detalj vid de filosofiska fakulteterna är i själva verket en kritik mot den frihet som vi ger universiteten att själva organisera sin verksamhet. Under den expansionsperiod som vi genomgått och genomgår, framför allt vid de filosofiska fakulteterna, har statsmakterna, regering och riksdag, varit noga med att gå mycket varligt fram med de ingrepp vi velat göra och gjort i dessa fakulteter. Den största insats vi hittills gjort för utbildningen vid de filosofiska fakulteterna var när vi införde automatiken, som gav universiteten möjlighet att snabbt anskaffa lärare. Det systemet är numera ute i världen ansett som ett av de mest generösa, för att inte säga det mest generösa system som förekommer när det gäller att tilldela resurser för lågstadietutbildning.

För några år sedan fann riksdag och regering det vara nödvändigt av sociala men också av ekonomiska skäl att mera i detalj organisera utbildningen vid de filosofiska fakulteterna, nämligen så till vida att man angav i vilken ordning ämnen borde läsas av de studerande och också hur långt de borde komma i varje ämne. Men det var en utomordentligt

generös behandling man gjorde på denna punkt. Man fastställde antalet nybörjarämnena, man fastställde andra avdelningens olika alternativ, och för det tredje året gav man studenterna full frihet att välja ämne. Dessutom möjliggjorde man för de originella studenter, som herr Kaijser talade sig så varm för och som jag också skulle kunna tala mig varm för, att fritt kombinera sin utbildning.

Dessutom bestämdes att, när vi nu är så generösa och när vi fortfarande håller dessa fakulteter öppna trots den stora anstormningen av ungdomar och även av äldre, studenterna inte längre kan få en obegränsad kvarsittningsrätt. Vi sade att när ni valt en utbildningslinje, får ni följa studietakten, men ni får möjlighet att dra över tiden med 50 procent innan vi prövar om ni är lämpliga för dessa studier. Det är den enkla innebörden i det regelsystem som man nu så mycket förfasar sig över, vilket herr Kaijser naturligt nog också gör.

Vi kommer nu efter nyår att göra en prövning av studielämpligheten hos de studenter som inte på tre terminer klarat av två terminers pensum. Det är utbildningsnämnderna som i enlighet med bestämmelserna kommer att genomföra denna prövning. Kungl. Maj:t har i förra konseljen avslagit ett antal till kanslihuset inkomna framställningar med begäran om att regelsystemet skulle sättas ur kraft. I samband med att det beslutet togs fann jag anledning att utfärda ett kort pressmeddelande. Jag konstaterade att regelsystemet skall användas. Men jag erinrade utbildningsnämnderna om att resultaten av studierna det första året i samma ämne i en del fall varit mycket olika mellan orterna. Dessa olikheter kan, framhåll jag, bero på omständigheter i organisationen av utbildningen, i examinationens utformning, i själva utbildningens uppläggning, olikheter över vilka studenterna icke kan råda, varför utbildningsnämnderna vid sin prövning har att beakta de speciella situationerna.

Ang. den nya studieordningen vid universitetet

I övrigt gäller, herr Kaijser, att vi har förtroende för utbildningsnämnderna. Det är ett led i vår decentralisering som inte bara socialdemokraterna utan också moderata samlingspartiet och många andra grupper gjort sig till tolk för. Låt universitetet klara denna uppgift och ropa inte omedelbart på centralt angivna regler. Här rör det sig om så många personliga situationer, som inte går att fånga in i ett centralt angivet regelsystem, att man skulle göra mer skada än nytta med ett sådant.

Jag är övertygad om att det system med fasta ämneskombinationer, som vi infört, är till gagn för de studerande. Men självfallet — det vill jag sluta mitt anförande med att säga — kommer det systemet liksom alla andra system att korrigeras, om det visar sig i något avseende vara för stelt eller olämpligt. Vi har redan på ett par detaljpunkter tagit beslut som innebär ökad möjlighet till variation utöver dem som fastställdes för två år sedan.

Herr **KAIJSER** (m):

Herr talman! Att det råder oro bland studenterna i detta avseende är alldeles otvivelaktigt. Det beror väl delvis på den omläggning av studierna som går ut på att man så snabbt som möjligt skall slussa igenom så många som möjligt. Det måste bli besvärligt för många av de studerande. Just den svårigheten att anpassa sig under första terminen, som herr Ohlin talade om i går, det är jag förvissad om, gör sig gällande bland ett stort antal av studenterna. Även om studenterna har kunnat få välja särskilda linjer, måste de på tre terminer uppnå 40 poäng, annars faller bilan. De originella begåvningarna, som också statsrådet sade sig ha stark känsla för, kanske fördjupar sig i något ämne och bedriver ingående studier i det utan att komma upp till de där 40 poängen inom den föreskrivna tiden. De kanske gör stora vetenskapliga insatser under tiden därför att de för-

djupar sig i ett ämne som de händelsevis har kunskaper i. Skall de åka ut?

I statsrådets fastställande av att reglerna skall vidhållas fanns dock ett erkännande, som jag med stor tacksamhet fäste mig vid, nämligen att man skall ta hänsyn till de olika förhållanden som råder på olika orter. Jag nämnde också i mitt förra anförande att förhållandena är olika i olika ämnen — och ibland i samma ämne — vid olika universitet. Jag vet bara inte hur utbildningsnämnderna, om de skall följa dessa bestämda riktlinjer, skall kunna förverkliga intentionerna att de skall beakta de speciella situationer, som statsrådet med full rätt har pekat på. Jag hoppas att man skall kunna finna de vägar som gör det hela vettigt och rättvist för studenterna.

Jag vill endast än en gång säga att jag hoppas att detta är övergångssvårigheter och att övergångstiden med dessa svårigheter skall vara kort. Men jag är ändå inte riktigt säker på att det här hetsade studieförloppet under framför allt de två första terminerna är det bästa sättet att bedriva studier för de studenter som har kommit till universitetet.

Herr **WALLMARK** (m):

Herr talman! Att den här debatten skulle komma upp nu när PUKAS har verkat i tre terminer var ju alldeles ofrånkomligt. Jag vill erinra om att när vi tog upp denna fråga till slutligt avgörande våren 1969, då regeringen kom med sin kompromisslösning efter det att UKAS-förslaget i grunden hade sönderkritiserats, sade vi att det förefaller vara omöjligt att genomföra denna nya reform så snabbt som regeringen tänkt sig, nämligen redan hösten samma år. Vi begärde också ett års uppskov med reformens genomförande, alltså till denna höst, för att universitetsmyndigheterna och även studenterna skulle få tillräcklig tid på sig att förbereda sig för det nya studiesystemet.

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

Diskussionen huruvida ett betyg skall vara ett mått på kunskap eller om det skall vara ett tidsmått är vid det här laget rätt gammal. Om jag minns rätt tog herr Bagge under sin tid som eklektiskminister upp frågan, som då blev föremål för en rätt ingående diskussion i riksdagen. Han försökte få igenom någon form av begränsning av de akademiska studierna — en i och för sig lovvärd handling — men förutsatte att myndigheterna med uppmärksamhet följde frågan så att det inte kom att innebära en sänkning av kunskapsstandarden.

Det är väl alldeles ostridigt på det sättet att den tid som studenten tillbringar vid universitetet är avsedd att ge honom vissa kunskaper som han kan ha nytta av i sin kommande arbetsuppgift.

Det beslut som fattades hösten 1969 kom att innebära en definitiv avklippning av kunskapskravet, och man införde endast ett tidsmått. Vi kan alltså säga att studenterna vid universiteten i fortsättningen kommer att bli statistiskt godkända. Undervisningen skall läggas upp så att två tredjedelar av studenterna skall klara 40 poäng på ett år och fyra femtedelar skall klara 40 poäng på tre terminer. Det är en order till lärarna, utdelad av riksdagen. I anslutning till detta ställde vi krav på att det skulle tillsättas en utredning som verkligen skulle granska vad det kom att innebära kvalitetsmässigt.

Man kan naturligtvis göra som statsrådet Moberg sade i en debatt med mig, nämligen legärt utgå från att någonting får de i alla fall med sig i bagaget när de går. Detta är naturligtvis helt riktigt. De kan rimligtvis litet mer när de lämnar universitetet i dag än de kunde när de gick till universitetet. Man kan väl i alla fall hysa den förhoppningen.

De punkter vi har haft upp till en sakdebatt har framför allt gällt de kunskapskrav som skall ställas på de blivande lärarna.

Redan när lärarpropositionen antogs

krävde vi, att man skulle ha minst tre betygskunskaper i ett ämne för att anses kompetent att undervisa på gymnasienivå. Men 3 betyg på den tiden och 60 poäng i dag är för det första inte alls samma sak, och för det andra räcker det ju nu med 40 poäng. Det är väl ganska självklart att den som skall undervisa på gymnasienivå får betydande svårigheter att klara sin läraruppgift om han endast har ett års studier mer än de elever han skall undervisa. Det är alldeles ostridigt — detta kan inte förnekas, och såvitt jag förstår förnekas det inte heller av regeringens representanter — att kunskapsmättet, det vi ofta kallar kvalitetskravet, är för regeringens företrädare helt ointressant; det gäller endast att så snabbt som möjligt få igenom så många som möjligt vid universiteten. Då har man, som vi ser det, förlorat den primära målsättningen, nämligen att studenterna skall ha inhämtat så stora kunskaper att de meningsfullt kan arbeta i förvärvslivet.

I svaret sägs något överraskande: ”Goda förkunskaper är naturligtvis av stor betydelse, men det är också nödvändigt att universitetsundervisningen utgår från de kunskaper gymnasiet i dag ger sina studerande.” Det är ett ganska sensationellt påstående. Vi hade en gymnasieutredning och vi fastlade ganska detaljerat efter ingående analyser den målsättning som gymnasiet skulle ha för att ge kunskaper inom olika ämnen, kunskaper som då skulle vara den plattform studenterna borde ha för att kunna fortsätta vid universitet och högskolor. Såvitt jag förstår, följer man den regeln vid universiteten. Skillnaden, statsrådet Moberg, måste väl rimligtvis vara — det är detta debatten rör sig om i dagens utbildningspolitiska resonemang — att gymnasiet inte uppfyller de målsättningar som riksdagen har beslutat. Detta avstånd är det svåra. Skall vi tolka det uttalande som statsrådet har gjort i detta sammanhang — det var alltså statsrådet Carlsson som gjorde uttalandet, men jag tror att även

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

statsrådet Moberg står för det, nämligen att vi nu skall ompröva den bas som universiteten startar sin undervisning på och utgå från de faktiska kunskaper som nu ges — så, att gymnasieskolan på sin nivå och grundskolan på sin nivå inte förmår uppfylla de målsättningar som vi har varit eniga om? Det är detta striden gäller.

Vi kan givetvis principiellt resonera om att överföra en del av gymnasieskolans hittillsvarande uppgifter till universiteten; det kan vi alltid göra. Man kan emellertid fråga sig om det är en rationell metod och om det är riktigt att skära bort en del av gymnasiets uppgifter och lägga dem på universiteten. Vill man göra det, statsrådet Moberg, måste vi väl ta upp en principdebatt om en ny målsättning för gymnasieskolans kunskapsgivande och en ny diskussion om universiteten. Jag vill i detta sammanhang försvara universiteten, som utgår från det beslut som en gång har fattats av regering och riksdag beträffande den underliggande skolans kunskaper.

Jag skall sedan säga några ord om utspärningen. I princip vill jag ansluta mig till det herr Rolf Kaijser sade i detta fall, nämligen att det krävs en prövning även från regeringen just med hänsyn till initialsvårigheterna. Vi måste erinra oss hur debatten fördes när beslutet fattades. Vårt parti reserverade sig mot att reformen skulle genomföras så snart. Mycket starka röster höjdes från såväl universitet som studenter med krav på ett uppskov. Man var nämligen inte beredd att genomföra denna nya reform. Det är möjligt att man kan kalla detta för en engångsföreteelse, om målsättningen fortfarande är att "statistiskt" godkänna studenter. Men borde inte detta system rimligtvis hanteras på ett särskilt sätt under den här övergångsperioden? Även om regeringen överlåter beslutandet till de lokala instanserna, borde det kunna krävas att den i sitt ställningstagande pekade på att alldeles särskilda hänsyn bör tas

vid den bedömning som nu sker, just med hänsyn till svårigheterna att genomföra den nya reformen.

Herr talman! Det kunde vara av värde att statsrådet Moberg kommenterade frågan om kunskapsnivån i gymnasiet i dag och förklarade huruvida han är beredd att ansluta sig till de synpunkter jag har fört fram beträffande övergångssvårigheterna och att alldeles särskild hänsyn bör tas till dem, när frågor om utspärning eller icke utspärning skall bedömas.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Den sista frågan, herr Wallmark, besvarade jag i min kommentar till herr Kaijser's inlägg, när jag erinrade om vad jag hade sagt i samband med att regeringen avlog de framställningar som gällde ett åsidosättande av det regelsystem som statsmakterna bestämt för den här verksamheten. Jag har ingen anledning att läsa in de raderna en gång till i protokollet.

Låt mig så säga ett par ord till med anledning av herr Wallmarks påståenden. Herr Wallmark sade att statsmakterna är helt ointresserade av kvaliteten i utbildningen vid universiteten, enkannerligen då de filosofiska fakulteterna. Det är i och för sig ett ganska anmärkningsvärt påstående.

I samband med att vi genomförde ordningen med fasta ämneskombinationer och en viss tid som studenten skulle få läsa varje ämne fastställde universitetskanslersämbetet också moderniserade studieplaner för alla ämnen i första avdelningen vid de filosofiska fakulteterna, och undan för undan har nya moderniserade studieplaner fastställts för andra ämnen. Universitetskanslersämbetet har med hjälp av en lång rad forskare, universitetslektorer och andra lärare vid universiteten under ett antal år gjort ett jättelikt reformarbete på kvalitetssidan genom att förse ämnena med moderniserade läroplaner rakt igenom. Det är den största kvalitativa, på en gång genomförda för-

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

bättring vid de filosofiska fakulteterna som skett någonsin under dessa fakulteters långa historia. Det kallar herr Wallmark ointresse för kvalitetsfrågan!

Sedan tog herr Wallmark upp en oerhört väsentlig principiell fråga, nämligen om hur de olika utbildningsnivåerna skall anpassas till varandra med hänsyn till de förändringar som sker inom dem. Vi har det systemet här i landet att det inte finns särskilda inträdeskrav till de olika nivåerna. Vi har inga inträdeskrav till gymnasieskolan och inte heller till universitetsstudiet, utan vi låter insatserna i närmast föregående utbildningsled bli avgörande för vilka som skall få gå vidare. Då har vi intagningsbestämmelser för spärrade fakulteter samt allmänna och speciella behörighetsvillkor för studier vid filosofisk fakultet. Därav följer att när det sker förändringar på närmast underliggande utbildningsnivå måste självfallet universiteten för närmast efterföljande utbildningsnivå beakta dessa förändringar vid uppläggnings- och undervisningen på den nivån. Samtidigt är det naturligtvis nödvändigt att en samverkan sker mellan de olika stadierna, därför att när man kommer till de praktiska problemen måste ändå ömsesidiga hänsyn tas.

Vad jag nu har anfört ligger bakom statsrådet Carlssons uttalande i interpellationssvaret i går i andra kammaren. Han påpekade i detta svar de svårigheter som kan uppkomma vid universiteten till följd av att gymnasie-studiets färdiga produkter — förlåt uttrycket — börjar studera vid universiteten med andra kunskaper än dem som det gamla gymnasiet elever hade. Efter som riksdagen har beslutat om en annan målsättning, andra timplaner, måste — som herr Mattsson sade i andra kammaren i går — självfallet resultatet för den enskilde eleven bli ett annat; annars hade vi inte genomfört en förändring av utbildningen. Det betyder att anpassningsproblemen i själva övergångssituationen måste bli större.

Principiellt, herr Wallmark, är det ingen som mig veterligt — i varje fall inte ännu — har rest något krav på att universiteten icke skulle acceptera de ungdomar som kommer från gymnasierna utan för dem ställa alldeles specifika krav.

Något sådant krav uppställde inte heller herr Wallmark — jag lyssnade mycket noga på honom — men det stod liksom att läsa mellan raderna. Menar herr Wallmark det? Vi har den uppfattningen att så inte skall ske. Det är å andra sidan viktigt — såsom också sades i andra kammaren i går — att de två systemen närmar sig varandra och att man ser till att de praktiska problemen som uppkommer i övergångsskedet blir så små som möjligt.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Det görs ofta gällande av både statsrådet Carlsson och av statsrådet Moberg att den kritik som vi framför är felaktig, därför att vi gör jämförelser mellan den gamla skolan och den nya skolan.

Får jag lov att erinra statsrådet Moberg om att i den rapport som vår utbildningskommitté lade fram mitt under valrörelsen och som säkerligen har kommit i departementets händer — där vi alltså redogjorde för vår principiella kritik när det gäller utbildningspolitiken, både i stort och i smått — står att läsa att det är ganska meningslöst att göra direkta jämförelser mellan den gamla skolan och den nya skolan med hänsyn till förändrade krav och förändrade målsättningar. På den punkten är vi alltså överens.

Den kritik som vi har tagit upp avser en granskning av hur skolan uppfyller de målsättningar som vi har varit överens om. I den frågan är avståndet mellan oss stort.

Det finns här två vägar att gå. Den ena är att skapa nya målsättningar för skolan som den har en chans att uppfylla och få den frågan sakdiskuterad.

Ang. den nya studieordningen vid universiteten

Den andra vägen är att konstatera att skolan fortfarande skall uppfylla de givna målsättningarna. I så fall måste skolan omorganiseras på ett sådant sätt att den klarar den uppgiften.

Vi har i riksdagen icke fattat något förändrat beslut beträffande gymnasiets målsättning sedan 1965. Är det inte rimligt att universiteten då utgår från detta vid byggandet av den startplatta från vilken studenterna skall gå vidare inom de olika ämnena? Hela den språkdebatt som pågått har avsett att studenterna inte lär sig det som läroplanen säger att de skall kunna och som språkinstitutionerna utgått från att de har med sig i bagaget. Det är den diskrepansen man har konstaterat och frågan är vad vi då skall göra.

Antingen får vi förändra språkundervisningen vid gymnasieskolan, så att eleverna får dessa kunskaper, eller också får vi fatta ett nytt beslut om en förändrad målsättning för gymnasieskolan. Jag tycker verkligen inte att riksdagen skall gå med på några slags underhandsanpassningar. Det måste föras klara och rena diskussioner, så att vi verkligen vet hur vi skall arbeta i fortsättningen.

Jag vill alltså bestrida, statsrådet Moberg, att riksdagen har fattat några sådana förändrade beslut beträffande gymnasiet som gör att universiteten av sig själva skall anpassa den grundplatta från vilken studenterna skall starta sin undervisning. Det är en fråga för riksdagen att förändra målsättningen eller förändra utbildningen i skolan så att målsättningen uppfylls. Det är kärnfrågan!

Statsrådet säger vidare att det är ett anmärkningsvärt påstående att regeringen är ointresserad av kvalitetskraven. Han anför att UKÄ har utfört ett jättearbete med att modernisera undervisningsplanerna. Låt mig erinra om att beslutet om PUKAS fattades förra våren och att man har att arbeta efter det. Jag har varit med om att fatta beslut om ett stort antal människor som

skall arbeta på UKÄ och även vid universiteten. Visst har de legat i selen för att få fram någorlunda bra undervisningsplaner. Men, herr statsråd, jag har också under hand följt det arbetet och de fick inte fram undervisningsplanerna förrän långt fram på hösten. Förutsättningen för en utveckling inom universiteten är naturligtvis alltså att man tar fram allt bättre undervisningsplaner och att man får en allt bättre pedagogik. Det är emellertid inte det vi diskuterar när vi talar om utspärning, statsrådet Moberg. Vi talar om de utomordentligt stora övergångssvårigheter som universiteten — och därmed också studenterna — hade när de skulle anpassa sig till denna nya studieordning, för vilken inte fanns några studieplaner uppgjorda. Det står ingenting i regeringens beslut om att man speciellt skulle ta hänsyn till detta vid bedömning av utspärningen. Herr talman, det var det jag anmärkte på.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Jag upprepar att i det pressmeddelande som jag har lämnat efter regeringens beslut att avslå framställningarna om att man skulle sätta systemet ur kraft, pekas på de speciella problem som kan uppkomma till följd av dessa övergångssituationer.

I den stora principiella frågan trodde jag först att jag var överens med herr Wallmark, men i slutet av hans inlägg framgick det att vi tydligen inte var överens. De ändrade läroplanerna för gymnasiet leder självfallet till att de som går ut det nya gymnasiet har i viss mån andra förkunskaper än sina äldre kamrater, och det skapar vid deras fortsatta studier vissa problem som skall beaktas. Överläggningar härom skall komma till stånd mellan universitetssidan och skolsidan.

Riksdagen har inte tagit ställning till undervisningsplanerna. Det stora arbete av pedagogisk natur som jag talade om, som pågått och fortlöpande pågår,

Ang. erfarenheterna av tillämpningen av kungörelsen om vidgat tillträde till högre utbildning (SFS 1969: 68)

är det arbete som universiteten själva skall genomföra i enlighet med den frihet de har, och det fattar inte statsmakterna beslut om.

Herr KAIJSER (m):

Herr talman! Det är en liten detalj i den här diskussionen som jag verkligen har fastnat för. Vi har ju konstaterat att språkundervisningen på många områden inte är som den borde vara, att det har blivit en sänkt standard vid universiteten, att de studerande har svårt att följa med. De har en sämre grund, som herr Wallmark påpekade, men de skall fortfarande på den föreskrivna tiden hinna med 40 poäng. Det måste betyda att dessa 40 poäng inte når upp till vad de var avsedda att vara.

Detta innebär att statsrådet är fullt medveten om att de som skall bli lärare i dessa språk vid grundskolor och gymnasier kommer att ha en väsentligt sämre utbildning än vad motsvarande lärare har nu. Det måste ju föra med sig betydande svårigheter och en betydande kvalitetssänkning i skolorna.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. erfarenheterna av tillämpningen av kungörelsen om vidgat tillträde till högre utbildning (SFS 1969: 68)

Herr statsrådet MOBERG, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr Wallmarks (m) interpellation angående erfarenheterna av tillämpningen av kungörelsen om vidgat tillträde till högre utbildning (SFS 1969: 68), erhöll ånyo ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Wallmark har frågat chefen för utbildningsdepartementet om han är villig att inför kammaren redogöra för hittills vunna erfaren-

heter av försöksverksamheten med tillträde till vissa universitetsstudier enligt SFS 1969: 68, dvs. kungörelsen om vidgat tillträde till högre utbildning. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara interpellationen.

Genom ett initiativ från kompetensutredningen inleddes höstterminen 1969 en försöksverksamhet med vidgad behörighet för universitetsstudier. Den som uppnått 25 års ålder och har varit yrkesverksam under minst 5 år är enligt bestämmelserna för denna försöksverksamhet behörig att bedriva universitetsstudier inom vissa ämnesområden. Under läsåret 1969/70 inskrevs enligt dessa bestämmelser ca 1 600 studerande. Antalet studerande innevarande läsår är hittills ca 850. Kompetensutredningens slutbetänkande, som avlämnades i somras, remissbehandlas för närvarande. Jag räknar med att erfarenheterna av pågående försöksverksamhet redovisas i samband med kommande ställningstaganden till detta betänkande.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Moberg för svaret.

Anledningen till att jag tagit upp denna fråga är att försöksverksamheten nu pågår den tredje terminen. Ett uttalande i svaret är kanske något diffust. Det står att antalet studerande innevarande läsår är hittills ca 850. Jag vill förklara det och säga att antalet nyanmälda i år är ca 850, noga räknat 837. Det är sammanlagt 2 400 personer som ägnat eller ägnar sig åt denna försöksverksamhet. Men det förs ju också debatt om att vidga denna verksamhet till andra områden och till att omfatta hela examina. Jag har särskild omtanke om dessa grupper eftersom — det har sagts i kammaren förut — det är jag som i kompetensutredningen tagit initiativ till denna verksamhet som en försöks-

Ang. erfarenheterna av tillämpningen av kungörelsen om vidgat tillträde till högre utbildning (SFS 1969: 68)

verksamhet. Då är det ytterst intressant och värdefullt för fortsatt arbete att man gör en uppföljning av verksamheten så att man kan utvärdera dess resultat. Det är enligt min uppfattning självklart, att när man startar en försöksverksamhet skall man också följa upp den, så att man får veta vilka resultat den gett.

Underhandsinformationer har gett mycket blandade intryck, och med hänsyn till att så många sysslat med detta och att det är tredje terminen hade jag väntat att i svaret få veta något om vad som hänt. De som startade höstterminen 1969, fortsätter de att studera? Klarar de några betyg? De som startade vårterminen 1970, vad har hänt med dem? Vi vet ingenting. När Kungl. Maj:t biföll detta förslag i april förra året borde rimligtvis till beslutet ha knutits ett krav på att någon instans skulle göra en uppföljning av resultatet. Så är det tydligen inte. Eftersom Kungl. Maj:t glömt bort denna del, är det förmodligen så att ingen känner sig ansvarig för dessa frågor. Jag kan inte tolka svaret på annat sätt än att det över huvud taget inte förekommit någon uppföljningsverksamhet.

Därför skulle jag vilja fråga statsrådet: Är man från regeringens sida intresserad av och beredd att såväl vidga denna försöksverksamhet till andra studieområden som att tillämpa den för hela examina innan man vet något som helst om erfarenheterna från den nuvarande försöksverksamheten? Och är statsrådet beredd att ge någon instans i uppdrag att göra uppföljningen, så att vi kan få ett sakligt underlag för den fortsatta diskussionen?

Herr talman! Det var dessa frågor jag hoppats statsrådet skulle ge något svar på. Vi kanske kan få svaret nu.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Svaret ligger ju i sista meningen, där jag säger att erfarenhe-

terna från den pågående försöksverksamheten kommer att redovisas i samband med ett kommande ställningstagande till kompetensutredningen. Jag kan försäkra att den uppföljning som herr Wallmark talar om sker. Det är en skyldighet för våra myndigheter att se efter vilka konsekvenserna av försöksverksamheten blir. I samband med att vi tar ställning till den större frågan kommer vi också att pröva de frågor som herr Wallmark här i och för sig riktigt aktualiserar.

Har de som tagit detta för många djärva steg lyckats bättre eller mindre väl än andra? Är det mot den bakgrunden anledning eller ej att utvidga verksamheten till andra fakulteter, till andra ämnen inom de filosofiska fakulteterna, och har vi anledning att ta bort ordet "försök" och kalla det för en reguljär verksamhet samt låta alla som har dessa allmänna kvalifikationer få rätt till högskolestudier? Hela detta komplex kommer vi att pröva i samband med hela frågan om det regelsystem som kompetensutredningen behandlat.

Herr **WALLMARK** (m):

Herr talman! En interpellant är ju inte alltid nöjd med några allmänna fraser. Det är därför som man vill fördjupa frågeställningen.

Herr statsrådet säger att han svarar på min fråga med de tre sista raderna, och så utlovar han en försäkran om att "ansvarig myndighet" — det måste såvitt jag förstår vara universitetskanslersämbetet — gör denna uppföljning.

Anledningen till att jag ställer frågan, herr statsrådet, är att jag *vet* att ingen gör en sådan här uppföljning. Jag sitter själv med i kompetensutredningen och har förvånat mig över att ingen bryr sig om att göra den uppföljning som borde vara en automatiskt ingående del i en försöksverksamhet.

Låt oss då hoppas att denna inter-

Ang. principerna för urvalet av studerande för doktorsexamen m. m.

pellationsdebatt leder till att statsrådet snarast möjligt ger i uppdrag till universitetskanslersämbetet att omgående göra en uppföljning och redovisa denna offentligt innan regeringen tar ställning till kompetensutredningens förslag.

Här förs debatter även om andra utbildningar, säg socionomutbildningen, där man skall följa dessa spelregler utan att veta vad de givit i verkligheten. Det är det allvarliga att man går vidare med saker och ting utan denna uppföljning. Det gäller inte bara detta område, statsrådet Moberg, men det är detta område jag just nu tar upp till diskussion.

Jag vill också avsluta mitt inlägg med att uttrycka den förhoppningen, att resultatet av den här diskussionen blir ett uppdrag till UKÄ att göra denna uppföljning. Sedan kanske vi kan återkomma till en sakdebatt.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Det finns ingen anledning att ge något speciellt uppdrag. Riksdagen får pröva om jag har rätt eller inte när riksdagen har att ta ställning till regeringens förslag i anslutning till kompetensutredningens betänkande.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. principerna för urvalet av studerande för doktorsexamen m. m.

Ordet gavs därpå ånyo till herr statsrådet **MOBERG**, som förklarar sig hava för avsikt att vid detta sammanträde besvara även herr *Wallmarks* (m) interpellation angående principerna för urvalet av studerande för doktorsexamen m. m., och nu anförde:

Herr talman! Herr Wallmark har frågat chefen för utbildningsdepartementet om han är villig att inför kamma-

ren redogöra för resultatet av de vid 1969 års riksdagsbeslut om forskarutbildning och forskarkarriär förutsatta övervägandena rörande principerna för urvalet av studerande för doktorsexamen samt för hur dessa principer eventuellt tillämpas och vilka erfarenheter som därvid kunnat inhämtas. Herr Wallmark har vidare frågat om utbildningsministern är villig att inför kammaren redogöra för de överväganden rörande en akademisk mellanexamen på nivån över grundexamen som sedan nyssnämnda riksdagsbeslut förutsatts äga rum inom regering och utbildningsmyndigheter. Enligt fastställt ärendefördelning ankommer det på mig att besvara interpellationen.

1969 års beslut angående forskarutbildning och forskarkarriär m. m. föregicks bl. a. av en diskussion om en s. k. mellanexamen. Av flera skäl avisades tanken på en sådan examen som ett reguljärt led i forskarutbildningen. Däremot innebar beslutet att särskilda, yrkesinriktade examina kan inrättas, om arbetsmarknadsskäl föreligger för detta. Sälunda har en särskild psykologexamen inrättats. På grundval av 1969 års beslut kommer förslag från utbildningsmyndigheterna och andra om inrättande av särskilda yrkesinriktade examina ovanför grundexamensnivå att prövas i varje särskilt fall.

Behovet av handledning inom forskarutbildningen varierar såväl mellan olika studerande som mellan olika ämnen. Det underströks därför i forskarutbildningspropositionen att det är svårt att fastställa några generella normer för antalet studerande per handledare. Av dessa skäl fattades i fjol beslut om att de lokala myndigheterna skall ha det avgörande inflytandet, när det gäller att fastställa antalet platser inom forskarutbildning i visst ämne. Detsamma gäller för urvalet till denna utbildning.

Det ankommer på utbildningsnämnderna att besluta om eventuella be-

Ang. principerna för urvalet av studerande för doktorsexamen m. m.

gränsningar av tillträdet till forskarutbildningen. Sådant beslut skall anmälas till universitetskanslersämbetet, som har rätt att ändra beslutet. Urvalet av studerande skall sedan göras av prefekten för institutionen eller av det organ, som under pågående försöksverksamhet i stället för prefekten åläggs denna uppgift. Antalet institutioner, vid vilka forskarutbildningen har spärrats av utbildningsnämnden, är mycket begränsat, varför det ännu är för tidigt att redovisa erfarenheter av hur urvalsförfarandet har tillämpats.

Genomförandet av forskarutbildningsreformen följs kontinuerligt av utbildningsmyndigheterna. Jag räknar med att dessa, när förutsättningar och skäl föreligger skall återkomma med förslag till jämkningar i systemet och kompletteringar av detta.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Moberg för svaret även på denna interpellation.

Jag har således velat ta upp två problem, av vilka det ena gäller den s. k. mellanexamen. Vi har framställt yrkanden om dess genomförande alltifrån den tidpunkt då doktorsexamen infördes och licentiatexamen slopades. Detta krav överensstämmer mycket, vill jag tillfoga, med forskarutredningens, som ju hade ställt ett obligatoriskt krav på en mellanexamen inom alla områden. Det var en utredning som noggrant analyserade dessa problem. Man har alltså anledning att tro att frågorna är väl genomtänkta.

Nu har regeringen inte velat vara med om en sådan här mellanexamen, bortsett från psykologutbildningen. I propositionen av år 1969 framhölls emellertid att det även inom andra områden skulle kunna tänkas att en sådan här mellanexamen infördes. Man har kallat den en särskilt yrkesinriktad examen efter grundexamen, och man har pekat på det tekniska området. Vi

har tagit upp det ekonomiska området, och jag skulle kanske kunna tillfoga det samhällsvetenskapliga området. Men vi har också framhållit att det naturligtvis krävs överväganden innan man fattar beslut om dem.

Riksdagen har också klart utsagt att det skall ske sådana överväganden, och det är dessa jag har efterlyst.

I statsrådets svar sägs ingenting annat än att regeringen avser att vara helt passiv i dessa frågor; om någon framlägger ett förslag skulle man kunna tänka sig att pröva det. Men ett sådant ställningstagande låg faktiskt inte i riksdagens beslut, utan tvärtom ett krav på ett aktivt handlande från utbildningsdepartementets sida. Att det finns ett dokumenterat behov, i varje fall från näringslivets sida, av utbildad arbetskraft på det tekniska området är verifierat i remisshandlingar. Att behovet också finns på andra områden är alldeles ostridigt. Jag tror att åtskilliga intresserade instanser väntar på ett initiativ från regeringens sida i anledning av riksdagens uttalande.

Jag vet inte hur jag skall tolka det uttalande som statsrådet Moberg gör i sitt svar, att det krävs nya påstötningar från något håll för att regeringen skall vara intresserad av att föra denna diskussion. Det stämmer alltså inte överens med vad riksdagen har uttalat.

Jag vill ställa en tillägsfråga till statsrådet Moberg: Är statsrådet villig att på eget initiativ ta upp överläggningar för att få till stånd diskussioner kring behovet av vad statsrådet vill kalla en särskild yrkesinriktad examen efter grundexamen på olika områden? Nu talar jag inte bara å egna vägnar utan också med utgångspunkt från erfarenhet inom åtskilliga områden av samhällslivet. Det finns ett mycket starkt behov av en examen eller en utbildning ovanpå den nuvarande treåriga. Däremot finns inga krav på en fullständig doktorsexamen. Det skall vara en anpassning av utbildningsnivån efter marknadens behov. Detta är

Ang. principerna för urvalet av studerande för doktorsexamen m. m.

den flexibilitet i utbildningsväsendet som man har anledning att vänta sig. Det är bara att hoppas att regeringen är beredd att ta vissa initiativ.

Herr talman! Den andra delen av interpellationen berörde urvalet av forskare. Det sades redan i propositionen att det var nödvändigt eller kunde komma att bli nödvändigt att göra en begränsning av antalet forskarstuderande. Riksdagen uttalade då att detta bör ske efter vissa principer och att universitetskanslersämbetet skulle utarbeta dessa principer. Statsutskottet skrev i sitt utlåtande att det är "uppenbart att principerna för urvalet måste övervägas mycket nog och tillämpningen av dem kontinuerligt övervakas. Utskottet finner inte anledning till erinran mot att universitetskanslersämbetet får i uppdrag att utforma reglerna och förutsätter att ämbetet även sedan urvalsförfarandet reglerats har sin uppmärksamhet på frågan."

Grunden för forskningsvolymen här i landet ligger i det antal kvalificerade forskare vi har, och för att bli kvalificerad forskare måste man ha genomgått forskarutbildning — det är i varje fall den normala vägen. I och för sig är det ett illavarslande tecken att vår andel av bruttonationalprodukten till forskning har stagnerat under de senare åren. Det är i och för sig mycket beklagligt, men det skall jag inte ta upp i detta sammanhang. Om man stryker tillströmningen till forskarutbildning har man därmed också i viss mån omöjliggjort en utveckling av forskningen på olika områden. Statsrådet säger att vi överlåter på de lokala myndigheterna att reglera detta, men det är ju närmast fråga om småputsningar. Regleringen sker på två olika nivåer, herr statsråd. Regeringen fattar de stora, principiella besluten när de allmänna resurserna, de s. k. generella forskarhandledningsresurserna för olika universitet och institutioner, tilldelas. Detaljregleringen måste sedan följa dessa ramar. Man får avväga hur många doktorander som

kan släppas in. Men den stora, principiellt viktiga prioriteringen har regeringen ansvaret för.

Man kan naturligtvis säga att detaljregleringen när det gäller doktorander är en småputsning som inte blir särskilt betydelsefull. För de enskilda personerna är den emellertid oerhört betydelsefull. Statsrådet säger att erfarenheterna visat att det hittills egentligen inte skett någon begränsning. Man har släppt in så många man kunnat, kanske till förfång för alla, därför att egentligen ingen har kunnat få någon ordentlig handledning.

Min konkreta fråga var: Har statsrådet fullföljt det uppdrag som riksdagen faktiskt beslutat? Har det utarbetats några regler? Hur ser dessa regler ut? Nu har någon utspärning i större omfattning inte förekommit, men för att över huvud taget kunna reglera denna form av begränsning, måste det finnas regler. Skall statsrådets svar tolkas så att man över huvud taget inte har sysslat med detta? I så fall kan man än en gång konstatera att riksdagens beslut fullföljs endast i den mån regeringen har något som helst intresse för saken. Eller är det tidsbrist som är orsak till att det inte har hänt någonting? Jag kanske kunde få en närmare förklaring till detta.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! På den första frågan, om regeringen effektuerat riksdagens beställning, att man skulle göra särskilda överväganden rörande mellanexamen, vill jag upplysa herr Wallmark om att i det beslut, som Kungl. Maj:t fattade på basis av riksdagsbeslutet, det s. k. promulgationsbeslutet, ligger ett uppdrag till kanslersämbetet att göra de prövningar som riksdagen begärde. Det är den formella sidan av saken.

När det gäller det faktiska problemet ställde mig herr Wallmark frågan om jag var villig att ta upp överläggningar med avnämarna, universiteten, om den-

Ang. principerna för urvalet av studerande för doktorsexamen m. m.

na fråga och inte förhålla mig så passiv som jag nu skulle ha gjort. Jag bedömer det så, att i varje fall för närvarande finns ingen anledning för regeringen att desavouera eller komplettera universitetskanslersämbetet i detta avseende. Universitetskanslersämbetet är som bekant så uppbyggt, att man har fakultetsberedningar. I dessa beredningar sitter företrädare för arbetsmarknaden och näringslivet och där sitter företrädare för universiteten. De har att i samband med sitt arbete göra dels långsiktiga, dels årliga prövningar av alla de krav som ställs på dem från olika håll. De har hittills inte kommit fram till att presentera ytterligare några konkreta förslag.

Jag finner inte anledning — jag upprepar det — att här ifrågasätta detta, men jag skall ta ett samtal med universitetskanslern själv och höra med honom vilka erfarenheter man på denna punkt hittills har gjort inom kanslersämbetet. Jag kan upprepa min försäkran i andra kammaren i går kväll, att vi från regeringens sida i och för sig skulle hälsa med stor tillfredsställelse om det gick att konstruera fler sådana här klart formulerade och definierade utbildningar, ty det skulle underlätta för universiteten att lösa det stora problem som forskarutbildningen utgör, och att kunna avlänka en del av den ganska stora strömmen av ungdomar som går vidare till högre utbildning efter grundexamen. Både för universitetens skull och för samhällets skull är vi i och för sig mycket angelägna om detta, men något mer drastiskt ingripande är jag för närvarande icke beredd att göra.

Den andra frågan innehåller två problem, å ena sidan det reala problemet om resurserna för forskarutbildningen och de resursernas utnyttjande, å andra sidan det formella problemet om vem som skall göra de ingrepp, fatta de beslut i detalj som erfordras.

Om jag tar det senare problemet först, framgår det redan av svaret att vi har

tolkat riksdagens uttalande på denna punkt så, att kanslersämbetet fått avgöra, hur man skulle förfara. UKÄ har funnit det lämpligast, i ett inledningskede av denna reforms realiserande, att låta de enskilda institutionerna själva pröva frågan, och det bedömer jag såsom ett mycket klokt beslut av kanslersämbetet. Det gäller här stora individuella variationer, och det uppstår alldeles speciella problem under en övergångsperiod, när man skall klara dels forskarhandledningen till dem som följer den gamla ordningen, dels forskarhandledningen för dem som börjar på den nya doktorsexamen. Kanslersämbetet har löst det generella problemet med att få full likvärdighet så, att man skall anmäla till kanslersämbetet hur man förfar. Kanslersämbetet har förbehållit sig rätten att ändra de detaljbeslut som fattas ute på fältet. Så har verksamheten hittills bedrivits. Samtidigt har kanslersämbetet ett antal arbetsgrupper som följer utvecklingen i dessa frågor, som självfallet är besvärande just under övergångsperioden — det har jag flera gånger strukit under. Vi har i departementet haft överläggningar med kanslersämbetet om hur man skall fortsätta, och vi har kommit fram till att den ordning som nu tillämpas bör få fullföljas ytterligare en tid.

Låt mig för kammaren klargöra vad vi hittills har gjort för forskarutbildningen. Vi har i två omgångar förstärkt resurserna högst väsentligt. Vi har beviljat universiteten drygt 250 tjänster för forskarutbildning. I kommande statsverksproposition skall vi fullfölja upprustningen av resurserna och se till att de nya resurserna går till de institutioner som har det allra mest besvärligt.

Vi har låtit undersöka den faktiska situationen, och bilden är mycket splittad. För alla fakulteter utom de filosofiska — för de medicinska, odontologiska och andra — är situationen förhållandevis god, institution för institution, även om också en och annan institution där har förhållandevis många

Ang. principerna för urvalet av studerande för doktorsexamen m. m.

studerande jämfört med antalet forskare. Problemet är nästan helt koncentrat till de filosofiska fakulteterna, men även där är situationen i dag mycket ojämn. Det finns många institutioner inom de filosofiska fakulteterna som har en hygglig standard, och några har en mycket god standard i forskarutbildningshänseende. Men det finns ett antal institutioner som har svåra förhållanden, och några av dem har mycket besvärliga förhållanden. Det är naturligt nog framför allt dessa som har blivit föremål för uppmärksamhet i pressen och i andra sammanhang.

Vi har därför funnit det angeläget att styra de resursökningar, som vi räknar med att riksdagen skall bevilja nästa år, ännu hårdare än vi har styrt de resursförstärkningar som vi givit under de två första åren efter reformens ikraftträdande.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Jag vill först tacka statsrådet Moberg för att han lovat ta upp en överläggning med universitetskanslersämbetet. Det gläder mig.

När det gäller mellanexamen vill jag ännu en gång göra ett citat, nämligen från ett enhälligt utskott: "Departementschefens uttalanden anger att de fortsatta överväganden i frågan, som förutsattes, inom ett eller kanske flera områden kan leda till beslut om en utbildningsgång som utmynnar i en särskild yrkesinriktad examen efter grundexamen." Utskottet instämmer i detta och säger i ett annat uttalande några meningar längre fram att man vill framhålla att "nämnda överväganden bör komma till stånd snarast". I det uttrycket ligger ju ett aktivt handlande.

Jag är alltså glad över att statsrådet är beredd att ta ett initiativ i detta sammanhang, så att vi kanske kan få till stånd en saklig överläggning.

När det gäller urvalet av forskare vill jag starkt understryka utskottets avsikt med formuleringen att "principerna för

urvalet måste övervägas mycket noga och tillämpningen av dem kontinuerligt övervakas", och att UKÄ skulle syssla med detta. Det är en mycket viktig fråga, därför att här måste de principiella synpunkterna beaktas. Sedan kan det bli individuella variationer. Det är de principiella synpunkterna man måste ta upp i den offentliga debatten. Innan UKÄ fullföljt sitt uppdrag kan vi aldrig föra en diskussion om detta. Jag tror att det är felaktigt att göra som UKÄ — kanske av bekvämlighetsskäl — nämligen att överlåta åt utbildningsnämnder, eller vem det nu blir som tar hand om detta, att bedöma varje enskild person för sig utan att följa de allmänna principer som riksdagen ville ha. Det kunde vara av värde, om statsrådets samtal med kanslern även kunde innefatta detta.

Jag hade, herr talman, inte för avsikt att ta upp problemet om forskningen och forskarutbildningens resurser, men när nu statsrådet Moberg nämnde detta kan jag inte undgå att i varje fall framföra denna stilla undran: Hur många etapper behövs innan forskarutbildningen får de resurser som bedömts erforderliga? När man granskar vad universiteten säger och framför allt vad universitetskanslern kräver som minimiresurser för att på ett någorlunda rimligt sätt fullborda denna utbildning, så finner man att det är ett stort avstånd emellan detta och vad regeringen har ansett sig kunna ställa till förfogande.

Jag skall inte fortsätta debatten på den punkten, ty det ges tillfällen att föra den diskussionen i andra sammanhang. Jag vill bara göra det konstaterandet att det beslut som fattats om en ny forskarutbildning och de resurser som ställts till förfogande för denna gör det befogat att påstå att vi inte har fått en ny reform. Den är i stor utsträckning ett tomt skal som skall fyllas med ett innehåll, men när det kan ske vet vi inte. För mig har det varit en gåta att man kunnat fixera tidsramarna

Ang. interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet

för en ny doktorsutbildning på månaderna när, under förutsättning att de nya doktoranderna fick en ytterst noggrann skolning under de två första åren. Och så finns det inga resurser härför! Det är för mig helt ofattbart hur man kunnat gå fram den vägen.

Detta har vi sagt i andra sammanhang. Jag vill alltså bara med anledning av vad statsrådet Moberg sade nu upprepa att vi verkligen inte är överens om det sättet att tackla problemen omkring forskarutbildningen.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Låt mig bara konstatera att det är något anmärkningsvärt att en representant för ett parti som ständigt talar om behovet av skattesänkning anser att en anslagsförstärkning med i runt tal 15 miljoner kronor på två år inte har någon som helst effekt.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet

Herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet CARLSSON, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr Lidgards (m) interpellation angående interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet, erhöll ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Lidgard har frågat mig, om jag är villig att, redan innan utredningen om skolans inre arbete redovisat sitt arbete, vidta interimistiska åtgärder i syfte att skapa dragligare arbetsförhållanden för elever, lärare och övriga inom det svenska skolväsendet verksamma.

Det åvilar — som jag framhållit i annat sammanhang — utbildningsmyndig-

heterna på alla nivåer att främja goda arbetsförhållanden i skolan. Riktlinjer för skolöverstyrelsens arbete med dessa frågor har meddelats av regeringen i maj 1968. Under de senaste åren har bl. a. resurserna för specialundervisningen förstärkts samtidigt som nya former för denna undervisning prövas. Jag är för min del beredd att pröva alla konstruktiva förslag som kan komma — från bl. a. skolmyndigheter och utredningen om skolans inre arbete — för att förbättra arbetsförhållandena i skolan.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Jag tackar för svaret. Det var kortfattat. Och tämligen intetsägande. Att det inte innehöll någonting nytt kan vi ju vara överens om. Det framgår faktiskt av svaret att vad som står där har sagts tidigare. Ändå är jag i den besynnerliga situationen att jag inte är missnöjd.

Det är nu inte herr Carlssons förtjänst, utan slumpen har velat att generaldirektör Orring, som är ordförande i utredningen om skolans inre arbete, i går i tidningarna praktiskt taget besvarade den fråga som jag ställde.

Alla vi som är intresserade av skolans värld och av hur det går för eleverna — antingen vi nu är målsmän eller lärare eller på något annat sätt har med det hela att göra — är övertygade om att vad som händer på utbildningens och fostrans område är av den allra största betydelse för hur vårt samhälle formas i framtiden och hur den sociala miljö kommer att se ut som vi och våra barn skall leva i. Förmår vi inte att bryta den våg av hänsynslöshet, råhet och i viss utsträckning obildning som nu sköljer över skolväsendet, är nästa steg en accelererat förråad ton i umgänget människor emellan och sannolikt oefterrättliga förhållanden på samhällets olika arbetsplatser. Alla vi som är intresserade av skolan, inte minst från denna

Ang. interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet

utgångspunkt, fick den försäkran av generaldirektör Orring att det faktum att utredningen arbetar och att man inte har fastställt någon tidsplan för när det första betänkandet skall komma inte skall hindra utredningen från att lägga fram omedelbara konkreta förslag som kan realiseras. Detta är tillfredsställande. Om jag sammanställer det med det besked som utbildningsministern själv gav i sitt interpellations svar — ett självklart uttalande — nämligen att han förklarade sig villig att positivt pröva alla konkreta förslag han får sig understödda, kan jag kanske våga hoppas på att det ändå skall ske någonting ganska snart på detta område.

Utbildningsministern har i svaret pekat på specialundervisningen, vilket väl är riktigt. Specialundervisningen är ett viktigt led i det arbete som måste bedrivas för att man skall kunna skapa bättre förhållanden inom skolväsendet. Det kan vi vara överens om. Jag har personligen den uppfattningen att man här har en kostym som man inte på alla håll riktigt har vuxit i. Men stat och kommun får väl hjälpas åt och se till att man fyller i vad som för närvarande kan saknas.

Idéer och tankegångar finns dock att hämta på många andra håll; tankar som redan är tänkta och som borde kunna leda till resultat. Problemet är inte nytt, även om man onekligen har en känsla av att det inte har varit riktigt passande att på ansvarigt håll tala om ordningsförhållandena i skolorna förrän under det senaste året. Det är kanske på sitt sätt symtomatiskt att om man går till olika offentliga utredningar, kan man konstatera att det inte är inom ecklesiastikdepartementets område — nu utbildningsdepartementets område — som man finner de tidigaste uttalandena och funderingarna kring förhållandena i skolorna, utan det är faktiskt i en utredning som är tillkallad av justitieministern. Den

skulle syssla med helt andra ting än skolfrågor. Men redan i mitten av 1950-talet observerade den och diskuterade vad man litet förenklat kan kalla skolans disciplinproblem. Jag vet inte i vilken utsträckning som den Kjellinska utredningen, som blev färdig med sitt förslag 1959, verkligen har lett till åtgärder på skolområdet. Men i varje fall på en punkt är jag överens med utredningen. Jag tror att vad man sade för tio—tolv år sedan fortfarande gäller, nämligen att det inte råder ett tillfredsställande samarbete mellan de olika organ, mellan olika ämbetsverk och olika kommunala organ, som har med barn och ungdom att göra. Utredningen uttalade att detta samarbete inte alltid fungerar tillfredsställande. Jag tror att man på sina håll kan instämma i detta ännu i dag. Den Kjellinska utredningen, som jag talade om, fortsatte sitt arbete med anledning av ett utlåtande som första lagutskottet avgav och skapade en modell till försöksverksamhet. Den gällde visserligen aktioner mot ungdomsbrottslighet men applicerades också på vissa intensivåtgärder på skolområdet. Jag tror att vad utredningen därvid uttalade är av intresse ännu i dag och kan vara värt ett studium i detta sammanhang.

Det finns alltså ett omfattande grundmaterial i dessa frågor utöver de många förslag som jag vet har kommit från såväl lärarkollektiv som från skolmyndigheter. Jag tror att det är ganska väsentligt för det allmänna förtroendet för skolans viktiga uppgifter på fostrans område hur SIA-utredningen kommer att lösa sin uppgift på både kortare och längre sikt.

Jag vill understryka, och jag gör det med utgångspunkt från en mer än tjuguarig erfarenhet av samarbete med lärare, rektorer och skolstyrelser, att strängen nu är hårt spänd på skolområdet. Man tål inte så förfärligt många mer uttalanden av typen att

Ang. interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet

våld är en förståelig reaktion i vissa sammanhang eller av typen att den som nu försöker försvara sin integritet eller påkalla myndigheternas stöd och hjälp härför i själva verket betraktas som någon som uppträder provocerande. Jag tror att strängen har väldigt lätt för att brista och att man kan komma att få uppleva en rad desperata åtgärder som är avsedda att ge uttryck för uppfattningen att något måste göras omedelbart för att ordningen skall kunna upprätthållas och respekten för arbete och arbetstider återställas.

Om utbildningsministern på något sätt skulle vara tveksam beträffande riktigheten av mina uppgifter, vill jag tala om att det i kväll kommer ett TV-program, som ännu inte är annonserat, i vilket olika lärargrupper kommer att ge besked om hur de ser på problemen. Jag vill rekommendera utbildningsministern att följa det programmet.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Både i går eftermiddag och denna förmiddag har i riksdagen pågått en skoldebatt som har berört olika frågeställningar. En av de mera angelägna torde vara den som har tagits upp i den sista interpellationen i dag.

Från vårt håll har vi varit angelägna om och aktivt medverkat till att skolan skall kunna ge en så god undervisning som möjligt. Vi måste se på hur skolans olika detaljer fungerar. Man kan ställa frågan om vi är nöjda med den undervisningsfunktion som skolan i dag har. Kan vi vara nöjda med skolans arbetsmiljö? Frågan kan tyvärr inte entydigt besvaras med ett ja eller ett nej.

Den kritik som i dag riktas mot vårt undervisningssystem och dess resultat från både elevers och lärares sida är så pass starkt markerad att den måste utgöra ett observandum för skolpolitikererna.

Herr Lidgard har tagit upp olika problem på skolans område. Jag tänker inte enbart på de enskilda ämnesområden som har varit uppe till debatt, språkundervisningen o. d. Självfallet berörs här alla ämnesområden.

I går nämndes, som jag sade, språkundervisningen. Den har väl inneburit att den ökade bredden givit en viss kvalitetsförsämring. Låt mig emellertid säga att vi naturligtvis är angelägna om både att behålla den ökade bredden — vilken är mycket väsentlig för hela vårt folk — och att få bort de avtrubbningar som minskar kvaliteten. Jag vet inte om en av orsakerna härtill kan vara grundskolans undervisningssituation, som väl i första hand berörs i denna interpellation.

Skolans arbetsmetodik och dess inre miljöförhållande är mycket viktiga och bidrar starkt till undervisningens riktiga funktion. De mycket svåra arbetsförhållanden som elever och lärare har i många klasser bidrar säkerligen till stor del till ett försämrat undervisningsresultat. Detta är alltför välkänt för att vi ånyo skall uppehålla oss vid detaljer därom.

Från vårt håll har vi tidigare i motioner rest krav på fler aktiva undervisningspolitiska åtgärder för att få en förbättring till stånd. Vi får antagligen ingen lösning på dessa problem förrän den här omtalade SIA-utredningen kan ge oss en belysning av orsakerna till den kritiserade skolsituationen. Utredningens uppgift blir svår, men den skall inte spara någon möda för att motsvara de förväntningar som ställs på den.

Det skulle vara mycket att tillägga i dessa frågor. För mig verkar det som om skolmyndigheterna i den nuvarande situationen inte i tid haft en tillräcklig beredskap inför de förhållanden som nuvarande skolsystem medfört. Emellertid kan man lätt konstatera att det råder stark oro inom skolan på grund av bristande arbetsro. Jag vill gärna begagna detta tillfälle, herr statsråd, för

Ang. interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet

att säga att jag hoppas att herr statsrådet inte är mer fylld av reformiver än att han samtidigt synar detta förhållande och inser att det är nödvändigt med arbetsro för undervisningen och för skolan.

Undervisningens reformerande är naturligen nödvändigt liksom tidens krav på oss människor ändras, men en skolreform måste få en så god förankring hos lärare och elever att dessa känner sig hemma i sitt arbete. Såsom förhållandena varit under några år uppfattar sig eleverna som ständiga försöksobjekt i ett gigantiskt försök, om vilket somliga inte vet vart det leder och vilket andra ibland uppfattar som ett misslyckande.

Jag tycker att det skulle vara onödigt att behöva påpeka det självklara faktum att det tar tid att absorbera reformen, men låt oss ändå hålla det i minnet och handla därefter. Trivseln i skolan är mycket betydelsefull. Skoldemokratin kan, rätt tillämpad, bidra till att skapa trivsel. Skoldemokratin ger frihet åt individen, men eleverna måste förstå att med frihet naturligen följer ansvar för skolgemenskapens viktiga funktion. På vissa skolor tycks man ibland glömma detta. Vad värre är, herr talman, är egentligen den våldsmentalitet som vissa terrorgrupper inom en del skolor utövar både gentemot sina kamrater och gentemot lärarna. De gamla landskapslagarna innehöll ord som hemfrid och kvinnofrid. Om någon frid i dag är särskilt aktuell skulle det enligt min mening vara skolfriden.

När vi åkte runt och talade med elevråd och lärare frågade vi ett elevråd: Varför har ni dessa problem med skolan? Vi fick ett svar som var enkelt men som ändå säger en del. En flicka svarade: Det är sjuor som tar skolan på skoj och nior som tröttnat på undervisningen, som är vårt problem.

Herr talman! Kritiken är hård på detta område, men det vore fel av skolpolitikerna att bortse från den situation

som jag här har talat om. Jag vill därför hoppas att de möjligheter som kan stå till buds verkligen skall följas upp, så att vi får en skola som kan ge den undervisning vi eftersträvar och som kan ge arbetsro och lugn.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Naturligtvis skall man ta den oro som finns i vissa skolor på allvar. Men jag tror att herr Thorsten Larsson snuddade vid en analys som inte är helt riktig. De oroliga förhållandena kan ju t. ex. knappast bero på Läroplan 69; den har ju bara tillämpats några månader och i enstaka årskurser, 1, 4 och 7. Oron kan knappast heller vara orsakad av skolorganisationen för övrigt utan är naturligtvis främst en konsekvens av de förhållanden vi möter i samhället på andra områden.

Vi har problem inom skolvärlden framför allt i inflyttningssområden och då med markering på de större städerna. Vi har problem med den kraftigt ökade invandringen, som ställer läraren inför uppgiften att undervisa kanske inte bara en utan flera elever som vid terminens början inte förstår det svenska språket. Ungdomarna går allt längre i skolan, samtidigt som puberteten kommer tidigare. Numerera har man alltså hela pubertetsperioden i skolan med de speciella problem som detta medför. Många föräldrar känner ju till vilka problem det kan bli fråga om.

Vi får alltså försöka göra de modifieringar och ändringar som är möjliga för att möta problemen inom den organisation som skolan fått genom reformbeslutet, och vi håller på med detta arbete. Direktiven till kommittén "Samarbete i skolan" kom redan 1968. Vi har den nyligen tillsatta utredningen om skolans inre arbete med tre representanter för de borgerliga och tre för socialdemokraterna under ord-

Ang. interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet

förändreskap av skolöverstyrelsens chef. Vi har betygsutredningen och mycket annat. Varje nytt uppslag är vi beredda att pröva i positiv anda, och utan att rubba värdet av de stora skolreformerna — det hoppas jag vi är överens om — skall vi försöka sätta in motåtgärder.

Jag vill också med anledning av herr Lidgards inlägg begagna tillfället att ta bort mytbildning i två avseenden. Vi skulle vid tillsättandet av utredningen om skolans inre arbete inte ha varit intresserade av kortsiktiga åtgärder. Det står ordagrant i direktiven: "Då arbetet, som jag framhållit, bör bedrivas såväl kortsiktigt som långsiktigt, bör de sakkunniga avlämna sina förslag etappvis. Förslagen skall även åtföljas av förslag till erforderliga författningsändringar." Jag har ytterligare understrukit i en rad anföranden därefter, att jag är beredd att när som helst från utredningen motta förslag.

Jag har nyligen fått en skrivelse som tar bort en annan mytbildning, nämligen den att inte lärarna skulle få medverka i detta utredningsarbete. Det påståendet har inte upprepats här i dag, och jag hoppas att det nu står fullt klart att lärare, elever och representant för föräldraorganisationen skall vara med, så att vi i fortsättningen också slipper den diskussionen. Efter att de överläggningar som fastslagits i direktiven har ägt rum, har sju experter som representerar dessa grupper knutits till utredningen. Dessutom skall man arbeta med referensgrupper på en rad olika nivåer. Det var för att utröna hur detta samråds- och expertarbete lämpligast skulle organiseras som jag ansåg att det var riktigt att gå ut till lärar- och elevorganisationer samt hem—skola-organisationer och diskutera detta problem med dem. Nu har man kommit fram till samarbetsformer som jag hoppas organisationerna tror på, när de själva

haft inflytande över dem. Jag kommer självfallet att följa utredningens önskemål på denna punkt.

Ytterligare till herr Lidgard: Om han läser t. ex. direktiven till skolöverstyrelsen i samband med SISK:s tillsättande 1968 skall han finna att en rad av de önskemål om aktivitet från regeringens och myndigheternas sida som herr Lidgard efterlyste redan finns fastslagna där.

Det är riktigt att kommittén ännu inte kommit med förslag, men direktiven ger ändå klart uttryck för att vi — och nu talar jag om statsrådet Palme vid den tiden — var medvetna om behovet av insatser av detta slag.

Jag vill också i detta sammanhang understryka att statsrådet Odhnoff i våras kom med ett cirkulär angående främjandet av goda uppväxtförhållanden för barn och ungdom. Det gick ut på att kommunala samarbetsorgan mellan barnavårdsnämnd, skola och polis skulle tillskapas.

Regeringen har alltså tagit initiativ på olika nivåer och olika områden för skolans del förutom de initiativ herr Lidgard nämnde här.

För övrigt tror jag alla kammarens ledamöter är intresserade av att vi skall lösa de problem som ovedersägligen finns, speciellt koncentrerade till vissa områden, samtidigt som vi skall slå fast att bärande, viktiga skolpolitiska principer som vi tidigare varit överens om inte får rubbas.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Det finns väl egentligen inte så mycket att gräla om. När utbildningsministern säger att han i morgon dag, om han får förslag, skall pröva dem på ett positivt sätt, så tror jag på det, och jag tror också att det kommer ut resultat av det hela.

Låt mig i stället ta upp hans tal om mytbildningen på två olika nivåer.

I mitt förra anförande skröt jag kan-

Ang. interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet

ske litet med att jag sysslat med skolfrågor under rätt många år. Jag har varit med om den ena uppvaktningen efter den andra med lärardeputationer då vi talat med ecklesiastikministern — inte utbildningsministern — om vad lärarna menade om disciplinförhållandena i skolorna. Jag har en personlig erfarenhet av att man inte tagit lärarnas synpunkter särskilt mycket på allvar utan att man velat bortförklara dem.

Det är riktigt att så inte varit fallet under senare år, och nu har det också hänt en del på detta område, men tidigare fick man inte tala om det.

Men det kanske inte var så konstigt. Om man genomför stora fina skolreformer i löpande följd och som riktmärke anger att huvudsyftet är att bidra till ungdomarnas fostran till goda samhällsmedborgare, då tycker man naturligtvis inte det är så trevligt när det påvisas att ordningsförhållandena i skolan håller på att bli sämre och sämre. Jag förstår att då vill man dölja det under andra formuleringar.

Utbildningsministern talade om SISK-utredningen och direktiven till den. Ännu så sent som 1968 var det svårt att nämna saker och ting vid deras rätta beteckning. SISK betyder samverkan i skolan, men i realiteten menade ju alla som deltog i det arbetet att man skulle försöka gripa sig an med ordningsförhållandena och få det bättre. Man ville alltså inte ut med språket. Den tiden är förbi. Låt oss inte tala mer om det. Vi är alla medvetna om att situationen inte är tillfredsställande. Man har inrättat sig efter detta och försöker finna lösningar.

Utbildningsministern talade också om en annan myt, den att vi skulle sagt något om att lärarna inte skulle fått medverka i utredningen. Jag har i varje fall inte deltagit i en sådan mytbildning vare sig i min egenskap av riksdagsman eller i något annat sammanhang. Om jag nu håller mig till

mitt eget parti vill jag nämna — förmodligen har utbildningsministern åtminstone fått kännedom om det i andra hand — att moderata samlingspartiet inför valet utgav en studie i vissa utbildningspolitiska frågor. Där var vi inne på SIA-utredningen. Det säges från vårt håll mycket tydligt att enligt direktiven skall experter knytas till utredningen. Att bland dessa experter skall ingå lärare och elever är så självklart att det inte särskilt behöver framhållas. Vi har inte deltagit i den mytbildningen. Kom inte med det påståendet! Jag vet att utbildningsministern gjorde det i andra kammaren härforleden.

När herr Thorsten Larsson gick upp i talarstolen trodde jag inte att han skulle ge sig in på skolpolitiska frågor i största allmänhet, utan jag trodde att det var en SIA-ledamot, som skulle hugna oss med att man redan tänkt stora och kloka tankar och var beredd att komma med förslag. Jag är därför något besviken när han gled bort från det ämnesområde som jag ville diskutera, nämligen möjligheten till interimistiska åtgärder medan utredningen arbetar.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! På det sista som herr Lidgard sade vill jag svara att vi givetvis intensivt sysslar med detta, men jag skulle förmoda, herr talman, att herr Lidgard som parlamentariker och väl bevandrad i utredningsärenden likaväl som många andra av kammarens ledamöter vet att en utredning som startat för två månader sedan knappast kan ha hunnit med mer än att börja sitt förberedande arbete, och det har vi gjort. Vi kommer att som jag förut sade så snabbt som möjligt försöka lägga fram förslag till konkreta åtgärder. Men jag kan än en gång försäkra att det är ganska svårt. Vi är tacksamma om herr Lidgard personligen till utredningen kan förmedla

Ang. interimistiska åtgärder för att skapa bättre arbetsförhållanden inom skolväsendet

några uppslag till konkreta åtgärder; i så fall skall vi ta upp dem till behandling.

Eftersom jag ändå har ordet skall jag be att få säga ett tack till utbildningsminister Carlsson för hans försäkran när det gäller utredningen. Vad Lgr 69 beträffar vill jag säga att man inte kan döma en läroplan som bara varit i kraft ett år. Det har jag inte heller avsett att göra. Det är möjligt att detta blir alldeles utmärkt. Än en gång vill jag framhålla att jag tycker att vi bör smälta och absorbera den. Jag hänvisar till vad jag sade om en reformpaus, även om jag är medveten om att vissa detaljer naturligtvis måste granskas och justeras. Vi har kritiserat en del detaljer i hela undervisningssystemet. Jag vill härmed också ha sagt att vi inte kritiserar undervisningssystemet i princip och som helhet. Centerpartiet har från början varit med om denna reformverksamhet, och vi ställer oss bakom den.

När det gäller undervisningen i skolorna har man möjligen — jag säger möjligen därför att det väl inte är utrett ännu — i de nya kursplanerna överdimensionerat teoriundervisningen. I varje fall finner vissa kategorier av elever det inte meningsfullt med så mycket av teoretisk undervisning. Men det är egentligen en annan historia, och den kommer kanske upp nästa vecka när statsutskottets utlåtande därom ligger på riksdagens bord.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Jag hade inte tänkt delta i denna debatt. Men när statsrådet talar om att han är beredd att positivt pröva alla praktiska förslag under förutsättning att de inte rubbar bärande viktiga utbildningspolitiska principer, som vi har varit eniga om, föranledde det mig att begära ordet och ställa frågan: Vilka är då dessa viktiga principer? Med hjälp av dem kan åtskilliga konkreta och vik-

tiga förslag försvinna. Jag vill knyta an till det som här har sagts beträffande den teoretiska och praktiska avvägningen. Jag åsåg ett TV-program i söndags i vilket generaldirektören för skolöverstyrelsen intervjuades. Även han antydde att grundskolans utbildning kanske var litet för teoretisk.

Jag vill erinra om det beslut som riksdagen har fattat, nämligen att förenhetliga hela högstadiet och därmed ta bort de tvåbokstaviga linjer — den litet mer praktiskt betonade delen i grundskolans utbildning — som gjorde det möjligt för skolmyndigheterna att anpassa utbildningen efter ungdomarnas intressen. Det var inte länge sedan jag såg en statistik som visade att de oroliga barnen, som alltså bland annat gick på dessa linjer, hade den högsta närvarofrekvensen av alla elever i just de praktiska momenten. Skolkade gjorde man främst under lektioner med teoretisk undervisning.

Riksdagen har alltså på regeringens förslag medvetet fattat ett beslut som otvivelaktigt kommer att resultera i att en växande grupp elever kommer att känna främlingskap inför undervisningen i grundskolans högstadium.

När utskottet behandlade denna fråga inkallade man en mängd personer från fältet för att höra deras syn. De gav oss en entydig rekommendation att bevara möjligheten till mer praktisk utbildning för att skolundervisningen skulle kunna skötas bättre. Vi blev ensamma om en reservation i det avseendet, herr Thorsten Larsson. Riksdagens beslut nu kommer att utgöra ett beklagligt ställningstagande som nog så småningom får sina konsekvenser. Dessa frågor är enligt statsrådets uppfattning att hänföra till de viktiga utbildningsfrågorna, men ändå kan de inte prövas i positiv anda. En möjlighet vore, enligt min mening, att överväga om det var ett riktigt beslut som fattades.

En annan fråga som kommer upp till behandling om någon vecka är det lilla

andningshål som har funnits, nämligen att eleverna skulle kunna fullgöra en del av sin yrkesutbildning hos exempelvis en hantverksmästare, kompletterad med en ganska liten viss teoriutbildning. Även den möjligheten kommer tydligen att försvinna.

Ett av grundfelen anser jag vara att man glömmet bort att ungdomarna är i pubertetsåldern och att det finns en stor variation i deras intressen och inställning. Att till varje pris tvinga eleverna till en teoretisk undervisning, som säkert passar 70—80 procent av dem men inte de andra, föder endast motvilja, kanske hat till skolan. Detta medför att vad vi önskar, nämligen att eleverna successivt skall återvända till utbildningsväsendet för att komplettera sina kunskaper, helt och hållet kommer att gå förlorat. I den mån detta hör hemma inom de utbildningspolitiska principer, som statsrådet alltså vägrar att diskutera, är det att djupt beklaga. En viktig del i alla de överväganden som skall göras är att skolan får normala arbetsförhållanden, sådana som vi har på andra håll i samhället. Det är inte rimligt att förhållandena för lärarpersonalen skall vara sådana som de nu är. Jag har förståelse för att den situationen kan inträffa att lärarkåren mera in corpore börjar tröttna på och protesterar mot att behöva arbeta som den gör.

Herr talman! Jag ville alltså tillfoga att vi inte har varit eniga om alla dessa principer. Det är min önskan att statsrådet är beredd att även behandla delar av dessa principfrågor i en positiv omprövande anda.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades motionen nr 1380 till statsutskottet och motionen nr 1381 till konstitutionsutskottet.

Ang. gymnasieskolans organisation

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reviderade tim- och kursplaner för de tvååriga ekonomiska, sociala och tekniska linjerna i gymnasieskolan jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 143, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 14 augusti 1970, föreslagit riksdagen att dels godkänna, att de tvååriga sociala och ekonomiska linjerna i gymnasieskolan skulle anordnas utan grenindelning, att timplanerna för dessa linjer skulle upptaga ett begränsat utrymme för obligatoriskt tillval utformat enligt i statsrådsprotokollet förordade grunder, att den tvååriga tekniska linjens byggtekniska gren i gymnasieskolan skulle anordnas utan grenindelning, samt att läroplanen för gymnasieskolan i förevarande delar i sina huvuddrag finge den utformning och det innehåll, som förordats i statsrådsprotokollet, dels godkänna att den nya läroplanen infördes i och med läsåret 1971/72.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 1277, av herr *Bengtson*, och II: 1491, av fru *Nilsson m. fl.*, vari hemställdt, att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 143 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, I. dels att systemet med särskild och allmän kurs i matematik borde bibehållas, dels att vid betygsättningen hänsyn borde tagas till att kurser av olika svårighetsgrad erbjödes, i enlighet med vad som anförts i motionerna, II. att vid utarbetande av läroplan borde beaktas, att elever som avsåge att genomgå klasslärarutbildning vore beroende av kunskaper i både teckning och musik, III. att på den sociala linjen familjekunskapen borde givas vidgat utrymme och samordnas med socialkunskapen samt

Ang. gymnasieskolans organisation

att ämnet finge beteckningen social- och familjekunskap,

dels de likalydande motionerna I: 1278, av herr *Brundin*, samt II: 1492, av fru *Sundberg* och herr *Wennerfors*,

dels de likalydande motionerna I: 1279, av fru *Landberg* och fru *Lundblad*, *Grethe*, samt II: 1489, av fru *Hjelm-Wallén m. fl.*, vari anhöllits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala, att momenten av samlevnadskunskap inom det utvidgade ämnet socialkunskap borde givas en omfattning som minst motsvarade vad samlevnadsfrågorna i dag hade på den sociala linjen, att i det fortlöpande läroplansarbetet borde beaktas vad som i motionerna anförts för en utökning av timantalet i ämnet socialkunskap på den sociala linjen, att möjligheterna att göra ämnet samlevnadskunskap obligatoriskt på alla linjer inom gymnasieskolan snarast borde upptagas till prövning,

dels de likalydande motionerna I: 1280, av herrar *Wallmark* och *Lidgard*, samt II: 1493, av herr *Wennerfors m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen skulle besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölla, att en parlamentarisk utredning snarast måtte tillsättas med uppdrag att med beaktande av vad som anförts i motionerna företaga en total översyn av gymnasieskolans funktion och organisation, att den tvååriga sociala linjen i gymnasieskolan skulle omfatta en språklig, en naturvetenskaplig och en samhällsvetenskaplig gren med bibehållande av hittillsvarande uppläggning samt att uppdelningen i allmän och särskild kurs i matematik alltjämt skulle bibehållas,

dels ock de likalydande motionerna I: 1281, av herr *Wirtén m. fl.*, och II: 1490, av herr *Källstad m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 143 skulle besluta,

1. att ämnet konsumentkunskap tilldelades två veckotimmar i årskurs 1 på de tvååriga sociala och ekonomiska linjerna,

2. att grundläggande orientering i psykologi skulle givas inom ramen för ämnet socialkunskap,

3. att uppdraga åt skolöverstyrelsen att följa frågan om psykologins ställning och eventuellt pröva möjligheten att göra ämnet obligatoriskt på de sociala och ekonomiska linjerna,

4. att uppdraga åt Kungl. Maj:t att förelägga riksdagen förslag om erforderliga resurser för stödundervisning i matematik på de sociala och ekonomiska linjerna,

5. att undervisningen i familjekunskap borde ske inom ramen för ämnet socialkunskap samt

6. att ämnet i samband därmed skulle benämnas social- och familjekunskap.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1280 och II: 1493 såvitt avsåge en parlamentarisk utredning,

2. att riksdagen måtte beträffande anordnandet av den tvååriga sociala linjen i gymnasieskolan

a. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1280 och II: 1493, såvitt nu vore i fråga, godkänna, att denna linje anordnades utan grenindelning,

b. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1280 och II: 1493, såvitt nu vore i fråga, godkänna, att timplanen för denna linje skulle upptaga ett begränsat utrymme för obligatoriskt tillval utformat enligt i statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 14 augusti 1970 förordade grunder,

c. med anledning av motionerna I: 1277 och II: 1491, I: 1281 och II: 1490 samt I: 1279 och II: 1489, samtliga motioner såvitt avsåge undervisning på denna linje i familjekunskap respektive samlevnadskunskap, som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anför,

d. i vad avsåge uppdelning på denna linje av ämnet matematik i allmän och särskild kurs med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1280 och II: 1493 samt I: 1277 och II: 1491, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående läroplanens för gymnasieskolan utformning och innehåll,

e. i vad avsåge ämnet psykologi med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1280 och II: 1493 samt I: 1281 och II: 1490, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående läroplanens för gymnasieskolan utformning och innehåll,

f. i vad avsåge ämnet konsumentkunskap med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1278 och II: 1492, I: 1280 och II: 1493 samt I: 1281 och II: 1490, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående läroplanens för gymnasieskolan utformning och innehåll,

g. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1280 och II: 1493, såvitt nu vore i fråga, godkänna, att läroplanen för gymnasieskolan i övrigt finge i sina huvuddrag den utformning och det innehåll som förordats i statsrådsprotokollet,

3. att riksdagen måtte godkänna, att den tvååriga ekonomiska linjen i gymnasieskolan skulle anordnas utan grenindelning,

4. att riksdagen måtte godkänna, att timplanen för den tvååriga ekonomiska linjen i gymnasieskolan skulle upptaga ett begränsat utrymme för obligatoriskt tillval utformat enligt i statsrådsprotokollet förordade grunder,

5. att riksdagen måtte godkänna, att den tvååriga tekniska linjens byggtkniska gren i gymnasieskolan skulle anordnas utan grenindelning,

6. att riksdagen måtte beträffande uppdelning på den tvååriga ekonomiska linjen av ämnet matematik i allmän

och särskild kurs med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1280 och II: 1493 samt I: 1277 och II: 1491, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående läroplanens för gymnasieskolan utformning och innehåll,

7. att riksdagen måtte beträffande ämnet konsumentkunskap på den tvååriga ekonomiska linjen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1278 och II: 1492 samt I: 1281 och II: 1490, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående läroplanens för gymnasieskolan utformning och innehåll,

8. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1281 och II: 1490, nämnda motioner såvitt avsåge ämnet psykologi, godkänna, att läroplanen i övrigt för gymnasieskolans tvååriga ekonomiska linje samt för gymnasieskolans tvååriga tekniska linjes byggtkniska gren finge i sina huvuddrag det innehåll och den utformning som förordats i statsrådsprotokollet,

9. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1277 och II: 1491 i vad avsåge betygsättningen i matematik,

10. att riksdagen måtte godkänna, att den nya läroplanen för gymnasieskolan infördes i och med läsåret 1971/72,

11. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1279 och II: 1489 i vad avsåge obligatorisk undervisning i samlevnads-kunskap på alla linjer inom gymnasieskolan,

12. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1281 och II: 1490 i vad avsåge uppdrag åt skolöverstyrelsen beträffande ämnet psykologi,

13. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1278 och II: 1492 i vad avsåge framställning till Kungl. Maj:t att ämnet konsumentkunskap skulle bli obligatoriskt på den tvååriga ekonomiska linjen,

14. att riksdagen måtte avslå motio-

Ang. gymnasieskolans organisation

nerna I: 1277 och II: 1491 i vad avsåge ämnena teckning och musik,

15. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1281 och II: 1490 i vad avsåge resurser för stödundervisning.

Reservationer hade avgivits, utom av annan,

1, beträffande en parlamentarisk utredning med uppdrag att företaga en total översyn av gymnasieskolans funktion och organisation, av herrar *Bohman* (m), *Wallmark* (m) och *Nordstrandh* (m) samt fru *Sundberg* (m), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 1280 och II: 1493, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att en parlamentarisk utredning snarast måtte tillsättas med uppdrag att med beaktande av vad i motionerna anförts företaga en total översyn av gymnasieskolans funktion och organisation;

2, beträffande grenindelningen och uppläggningsen i övrigt av den tvååriga sociala linjen i gymnasieskolan, av herrar *Bohman* (m), *Wallmark* (m) och *Nordstrandh* (m) samt fru *Sundberg* (m), vilka, vid bifall till reservationen 1, ansett, att utskottets yttrande i vissa delar bort erhålla den avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 2 hemställa, att riksdagen måtte beträffande anordnandet av den tvååriga sociala linjen i gymnasieskolan

a. med avslag å Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 1280 och II: 1493, såvitt nu vore i fråga, godkänna, att denna linje anordnades med den i motionerna angivna grenindelningen,

b. med bifall till motionerna I: 1280 och II: 1493, såvitt nu vore i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag att timplanen för denna linje skulle upptaga ett begränsat utrymme för obligatoriskt tillval utformat enligt i statsrådsprotokol-

let över utbildningsärenden för den 14 augusti 1970 förordade grunder,

c. avslå motionerna I: 1277 och II: 1491 samt I: 1281 och II: 1490, samtliga motioner såvitt avsåge undervisning i familjekunskap, ävensom motionerna I: 1279 och II: 1489, såvitt avsåge undervisning i samlevnadskunskap,

d. med bifall till motionerna I: 1280 och II: 1493 samt I: 1277 och II: 1491, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, samt med avslag på Kungl. Maj:ts förslag godkänna, att läroplanen för den tvååriga sociala linjen finge en sådan utformning, att uppdelningen av ämnet matematik i en allmän och en särskild kurs bibehölles,

e. med bifall till motionerna I: 1280 och II: 1493 samt med avslag å Kungl. Maj:ts förslag ävensom å motionerna I: 1281 och II: 1490, såvitt nu vore i fråga, godkänna, att ämnet psykologi i läroplanen för den tvååriga sociala linjen utformades på samma sätt som i läroplanen för fackskolans sociala linje,

f. med bifall till motionerna I: 1280 och II: 1493 samt med avslag å Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 1278 och II: 1492 samt I: 1281 och II: 1490, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna, att ämnet konsumentkunskap i läroplanen för den tvååriga sociala linjen utformades på samma sätt som i läroplanen för fackskolans sociala linje,

g. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 1280 och II: 1493, såvitt nu vore i fråga, godkänna, att läroplanen för den tvååriga sociala linjen finge i övrigt i sina huvuddrag en utformning och ett innehåll som svarade mot vad som nu gällde för fackskolans sociala linje;

3. beträffande bibehållande på den ekonomiska linjen av uppdelningen av ämnet matematik i allmän och särskild kurs

a. av herrar *Bohman* (m), *Wallmark* (m) och *Nordstrandh* (m) samt fru *Sundberg* (m), vilka ansett, att utskot-

tets yttrande bort i viss angiven del lyda så, som denna reservation visade, samt att utskottet bort under 6 hemställa, att riksdagen måtte beträffande uppdelning på den tvååriga ekonomiska linjen av ämnet matematik i allmän och särskild kurs med bifall till motionerna I: 1280 och II: 1493 samt I: 1277 och II: 1491, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, samt med avslag på Kungl. Maj:ts förslag godkänna, att läroplanen finge en sådan utformning, att uppdelningen bibehölls; samt

b. av herr *Larsson, Thorsten*, (cp), som dock ej antytt sin mening.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Det är verkligen inte mitt fel att ärendena är samlade på det sättet att kammarens ledamöter får se mig i talarstolen så ofta i följd.

När vi nu skall behandla denna detaljfråga — ty det är i och för sig en sådan — som i huvudsak gäller revidering av tim- och kursplaner för de tvååriga ekonomiska och sociala linjerna i gymnasieskolan, har vi från vårt håll velat se detta som en del i helheten. I utskottets utlåtande konstateras att en ledande princip för omdaning har varit att planeringen för stadiet i dess helhet skall samordnas. Man måste alltså se på de samlade konsekvenserna.

Min karakteristik av propositionen är att den är ett lappverk. Det är djupt beklagligt. Liksom i så många andra stycken föreslår regeringen vissa putsningar och justeringar utan att man kan få se helheten.

Redan 1968 uttalade riksdagen med anledning av en motion från vår sida och gav också Kungl. Maj:t till känna att det framdeles kunde vara lämpligt att låta en parlamentariskt sammansatt kommitté se över det frivilliga skolväsendets organisation och utformning. Bakgrunden till vår motion och till utskottets uttalande var vetskapen om att kompetensutredningen skulle lägga fram konkreta förslag beträffande in-

Ang. gymnasieskolans organisation

trädesreglerna till universitet och högskolor och även att en expertkommitté inom U 68 arbetade med gymnasiet och dess organisation. Utskottet var alltså enigt om att innan denna fråga fördes fram till riksdagen skulle den parlamentariska utredningen se över detta. Nu 1970 har kompetensutredningen lagt fram sitt konkreta förslag. U 68 håller på med sitt expertarbete och bör rimligtvis bli klar med det någon gång under nästkommande år. Det vore alltså helt logiskt att en samlad kommitté såg över gymnasiet, dess organisation, målsättning m. m. Där vill jag alltså knyta an till vad statsrådet Moberg sade för en liten stund sedan i denna kammare, nämligen att en samordning mellan gymnasieskolan och den högre utbildningen måste komma till stånd. Det är just det vi har pekat på i vår motion och vår reservation. Vi finner alltså att det inte är rimligt att göra putsningar och justeringar i den nuvarande gymnasieskolan utan att ha sett det samlade utbudet.

Till det kommer det ganska radikala förslag som har framlagts om den sociala linjen på fackskolan, nämligen en totalsammanhållning, som ju ytterligt begränsar valfriheten för ungdomarna. Praktiskt har det alltså visat sig att de tre grenar som funnits på den sociala linjen i mycket grova tal har valts av en tredjedel på varje sida. Denna valfrihet har sålunda verkligen utnyttjats av ungdomarna, de har upplevt den som meningsfull. Den valfriheten försvinner totalt, och det blir en kompromiss mellan de önskemål, skall vi säga, som de mera humanistiskt-språkligt inriktade eleverna har och dem som de mera naturvetenskapligt inriktade eleverna har.

Detta är en mycket viktig fråga, ty den sociala linjen på fackskolan är ju grunden för klasslärarutbildningen. Jag vill erinra om att man enhälligt hade föreslagit att gymnasiet skulle vara grunden för klasslärarutbildningen, om klasslärarna skulle få en utbild-

Ang. gymnasieskolans organisation

ning som motsvarade de krav man måste ställa på lärarna ute i skolväsendet. Det blev nu inte så. Det blev fackskolan som skulle kunna vara grunden. Givetvis kan de även gå i gymnasiet. Men förutsättningen för riksdagens beslut den gången var att det var den naturvetenskapliga linjen på fackskolan som de skulle gå. Den sammanläggning man nu gör innebär en väsentlig uttunning av kunskapsområdet inom framför allt de naturvetenskapliga ämnen.

Till det kommer ställningstagandet vad gäller ämnet matematik, som ju har funnits i en särskild och en allmän kurs. Nu föreslår utskottsmajoriteten, efter förslag av Kungl. Maj:t, att den uppdelningen skall försvinna och att det endast skall finnas en allmän kurs, byggande på den allmänna kurs som nu finns i grundskolan. Att det innebär en märkbar uttunning av matematikkunskaperna är alldeles självklart. Att utskottet tror sig bibehålla kvaliteten genom att säga i utlåtandet att kvalitetskravet skall upprätthållas, är ett antal ord som inte har någon som helst verklighetsgrund. Den som har studerat kunskapsskillnaden i matematik mellan den allmänna och den särskilda kursen på högstadiet kan bara konstatera att det är en utomordentligt stor skillnad. Här är föreskrivet att den nya matematikkursen, som skall finnas på fackskolan, skall vara upplagd så, att alla elever kan följa den. Det är en påtaglig försämring av matematikundervisningen, som jag inte har förståelse för. Den kommer att så småningom visa sig i klasslärares kunskaper när de skall gå ut som lärare.

Detsamma skall ske i fråga om den ekonomiska linjen. Det är alldeles ostridigt att de relativt hyggliga matematikkunskaper som man får i särskild matematik på den ekonomiska linjen är erforderliga i det arbete som dessa ekonomer i fortsättningen skall ha. Det är en grund man måste stå på för att

kunna läsa exempelvis statistik. Till detta kommer ytterligare en synpunkt, och det är enligt vår uppfattning nödvändigt med den samlade översynen att fackskolan i betydande omfattning i fortsättningen skall vara grunden för universitetsutbildning. Detta samband bortser man totalt från när man diskuterar denna enskilda proposition.

Herr talman! Det är alltså orsaken till att vi inte velat vara med om att bifalla denna proposition. Vi betraktar den som ett lappverk och som ett olyckligt förslag, utom beträffande vissa smärre delar vilka man i och för sig kan genomföra när som helst. Men den stora principfrågan om framför allt den sociala linjen och matematiken har vi inte fått se i en samlad bedömning. Vi har därför framlagt en reservation som jag ber att få yrka bifall till. Till den har vi av utskottsskrivningstekniska skäl fogat reservation nr 2 med alla dess delar a—g. Som en följd härav har vi alltså en särskild reservation när det gäller matematiken i allmän och särskild kurs på den ekonomiska linjen.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till de tre reservationerna.

Herr MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Låt mig först fästa uppmärksamheten på att trots ett flertal motionspar med åtskilliga yrkanden har utskottet — med undantag av de moderata — kunnat ena sig om ett enhälligt utskottsutlåtande. Avvikelsen framgår av reservationen, där moderata samlingspartiet yrkar att det skall tillsättas en parlamentarisk utredning. Man åberopar ett uttalande som utskottet gjorde 1968, och det är riktigt, men man skall lägga märke till formuleringen. Utskottet sade att det framdeles kunde bli lämpligt att låta en parlamentarisk utredning se över denna fråga. Vi har i utskottet — givetvis med undantag av reservanterna — varit överens om att

tidpunkten ännu inte är inne att begära att en sådan parlamentarisk utredning skall tillsättas.

Jag vill också fästa uppmärksamheten på att många av de motionsyrkanden som har framställts har resulterat i positiva uttalanden från utskottets sida. Själva grundtanken i 1968 års riksdagsbeslut, som ju träder i kraft den 1 juli 1971, var att man skulle få ett gymnasium som skulle innebära en sammanhållen skolform. Vi måste konstatera att man följer det riktmärket. Bakom de förändringar som propositionen innehåller ligger nu inte bara det att SÖ har ett förslag till Kungl. Maj:t, utan olika grupper har ute i skolorna bedrivit ett arbete med detta. Man har där följt upp timplaner, ämnesval osv. och kommit fram till ett resultat som sedan genom SÖ och propositionen återkommer till riksdagen.

Herr talman! Utan att det skall betraktas såsom bristande intresse för denna fråga, tillåter jag mig helt kort att med det anförda yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr andre vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, att med anledning av föreliggande yrkanden propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt beträffande vardera punkten 1 och 2, därefter särskilt rörande punkterna 3—5, vidare särskilt avseende punkten 6 samt slutligen särskilt angående punkterna 7—15.

Därefter gjorde herr andre vice talmannen enligt de beträffande *punkten 1* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen

Ang. gymnasieskolans organisation

på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wallmark* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 196 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wallmark* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 105;

Nej — 16.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På särskilda propositioner bifölls sedermera dels utskottets hemställan i *punkten 2*, dels ock vad utskottet hemställt i *punkterna 3—5*.

Vidare gjorde herr andre vice talmannen i enlighet med de avseende *punkten 6* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 3 a betecknade reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna pro-

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

position vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wallmark* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 196 punkten 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 3 a betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wallmark* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 16.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Därpå bifölls på gjord proposition vad utskottet hemställt i *punkterna* 7—15.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av två fastigheter i Långele kommun;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökning av garantin för exportkredit;

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om bemyndigande att i visst fall avstå fast egendom som tillfallit allmänna arvsfonden som arv;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av fast egendom som tillfallit allmänna arvsfonden som arv; och

nr 201, i anledning av skrivelse från Nordiska rådets svenska delegation med överlämnande av berättelse för rådets adertonde session, i vad skrivelserna hänvisats till statsutskottet, jämte motioner,

varvid utlåtandet nr 201 företogs punktvis till avgörande.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 61, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370), m. m.; och

nr 63, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i tulltaxeringsförordningen (1960: 391).

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtande nr 64, i anledning av proposition om offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna jämte motioner.

I en den 27 maj 1970 dagtecknad proposition, nr 141, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i lagen (1955: 183) om bankrörelse.

I propositionen hade föreslagits, att Kungl. Maj:t skulle få möjlighet att tillsätta offentliga styrelseledamöter i af-

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

färsbankerna. Antalet sådana ledamöter skulle begränsas till högst tre i varje bank. Vidare föresloges (i 74 a §), att en offentlig styrelseledamot i varje bank skulle hava rätt att deltaga i beredning på direktionsnivå av ärenden som senare skulle avgöras av bankens styrelse. Lagstiftningen i ämnet föresloges träda i kraft den 1 januari 1971.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande motioner:

1) de likalydande motionerna I: 1272, av herr *Bengtson m. fl.*, och II: 1482, av herr *Antonsson m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte besluta, att den offentliga representationen i affärsbankernas beslutande organ skulle begränsas till själva styrelsen och att sålunda den föreslagna nya 74 a § i lagen om bankrörelse skulle utgå;

2) de likalydande motionerna I: 1273, av herr *Helén m. fl.*, och II: 1484, av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.*, vari anhållits, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte vidtaga de ändringar i den föreslagna nya 74 a § i lagen om bankrörelse som föranledes av principen om lika ställning för offentliga styrelseledamöter och de ledamöter som utsågs av bolagsstämma;

3) de likalydande motionerna I: 1274, av herr *Ottosson m. fl.*, samt II: 1485, av herr *Magnusson* i Borås och herr *Björkman*, vari yrkats, att riksdagen skulle avslå propositionen; även-

4) motionen II: 1483, av herr *Gustafson* i Göteborg.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte med avslag på

- a) motionerna I: 1274 och II: 1485,
- b) motionerna I: 1272 och II: 1482,
- c) motionerna I: 1273 och II: 1484,
- d) motionen II: 1483

antaga det vid propositionen nr 141 fogade förslaget till lag om ändring i lagen (1955: 183) om bankrörelse.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Åkerlund* (m), *Nils Theodor Larsson* (cp), *Brundin* (m) och *Regnéll* (m), vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 1274 och II: 1485 samt med avslag på

- a) motionerna I: 1272 och II: 1482,
 - b) motionerna I: 1273 och II: 1484,
 - c) motionen II: 1483
- avslå propositionen nr 141;

2) av herrar *Annerås* (fp), *Börjesson* i Glömminge (cp), *Stridsman* (cp) och *Hyllander* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av

- a) motionerna I: 1272 och II: 1482,
- b) motionerna I: 1273 och II: 1484 och med avslag på
- a) motionerna I: 1274 och II: 1485,
- b) motionen II: 1483

för sin del antaga det vid propositionen nr 141 fogade förslaget till lag om ändring i lagen (1955: 183) om bankrörelse med den lydelse av 74 a § som framginge av bilaga till utlåtandet.

I sistnämnda reservation förutsattes, att samtliga styrelseledamöter skulle få samma ställning, rättigheter och skyldigheter. Den lagstadgade offentliga representationen borde enligt reservanterna begränsas till de organ inom bankerna som normalt fattade de avgörande besluten i frågor av stor räckvidd och av principiell betydelse.

Herr ÅKERLUND (m):

Herr talman! Jag skall säga några ord med anledning av den reservation som har avgivits från vårt håll och av herr Nils Theodor Larsson — han kommer naturligtvis att tala för sig själv — till bankoutskottets utlåtande nr 64, som gäller ett förslag av Kungl. Maj:t

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

om tillsättning av offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna.

Det har anförts två omständigheter som skulle motivera varför det offentliga nu skulle bereda sig platser i privata företags styrelser. Hittills har det ansetts att statsrepresentanter i affärsdrivande företag inte skulle förekomma annat än i företag som är helt eller delvis ägda av staten. Här är det emellertid fråga om en anordning som i sig innebär ett tvångsvis inlemmande i privata företags styrelser av styrelseledamöter tillsatta av Kungl. Maj:t.

Det anförts som speciella skäl för denna egendomliga anordning att bankerna har särskilda uppgifter i samhället av två slag. Bankerna fullgör, sägs det, uppgifter som exekutiva organ för statens ekonomiska politik i vissa hänseenden. Man hänvisar då till deras medverkan vid handhavandet av valutaregleringen, kontroll av obligationsemissioner och den reglerade kreditgivningen, framför allt på bostadsområdet, såsom exempel.

Vidare har, säger man, bankerna en annan uppgift, som till sin karaktär bäst kan betecknas som kreditstyrande. När det gäller de medel som kan lånas ut, betyder det naturligtvis ganska mycket till vem de lånas ut. Detta kan också ha betydelse rent geografiskt. Om pengar lånas ut till vissa regioner i landet kan det ha stimulerande effekt på den delen av landet. Vi är nu begåvade med en speciell regionalpolitik, tidigare kallad lokaliseringpolitik, som spelat stor roll i debatterna.

Kungl. Maj:t anser att bankerna härvidlag fyller en kreditstyrande uppgift som möjligen inte helt passar ihop, om jag förstått det hela rätt, med de regionalpolitiska strävandena. I sistnämnda hänseende tror jag att det är fel, men jag refererar vad som anförts från Kungl. Maj:ts sida.

Mot detta har från de intresserades sida, i detta fall särskilt Bankföreningen, rests invändningar. Bankföreningen har anmärkningsvärt nog inte blivit till-

frågad huruvida den hade några synpunkter på denna anordning. Detta förslag har nämligen inte remissbehandlats i vanlig ordning, utan propositionen föreligger på riksdagens bord utan tidigare remissbehandling. Bankföreningen har endast haft möjlighet att dels skriva till Kungl. Maj:t, dels också skriva till bankoutskottet och framhålla sina synpunkter i denna fråga direkt, utan att ha fått ärendet på remiss.

Bankföreningen anför att vad till att börja med beträffar bankernas uppgift som exekutiva organ står bankerna under övervakning av bankspektionen. De står också i den allmänna penning- och kreditpolitiken under ledning — jag tror det är ett riktigt uttryck — av riksbanken. Det har alltid varit tradition här i landet att bankerna anpassar sin allmänna kredit- och penningpolitik till de önskemål som riksbanken låter komma till uttryck. Man kan också säga att bankerna på det tidigare omnämnda valutaområdet anpassar sig efter valutastyrelsens direktiv.

Vidare har staten själv, om den önskar påverka kreditgivningen eller kreditstyrningen, flera egna bankinstitut. Jag kan peka på Kreditbanken och Investeringsbanken. Det finns också en rad kreditinstitut av olika slag i form av lånefonder och liknande med statligt delägarskap helt eller till hälften. Staten har alltså tillgång till betydande korrektiv.

När det gäller bostadsfinansieringen, som särskilt omnämns som ett område där en kreditstyrning anses erforderlig, finns förhandlingsorgan som staten själv har tillsatt — en kreditdelegation, som förhandlar med bankerna i dylika frågor.

Det finns alltså redan nu betydande korrektiv om man inte gillar bankernas sätt att styra krediterna. På regionalpolitikens område finns det också av riksdagen beslutade bidrags- och lånearrangemang. Man kan enligt vår mening inte göra gällande att staten

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

inte skulle ha tillräckliga möjligheter att påverka bankernas handhavande av kreditpolitiken.

Vissa problem har särskilt observerats som en följd av ett eventuellt beslut om statliga representanter i bankstyrelserna. Dessa problem sammanhänger i första hand med den dubbla lojalitet som man måste befara att de offentliga representanterna i bankstyrelserna kommer att ställas inför — att dels representera det offentliga, dels fylla uppgiften att främja bankernas verksamhet som affärsföretag. Här har framhållits att affärshemligheter och de allmänna sekretessbestämmelserna för styrelseledamöter i bankerna inte kan till fullo upprätthållas om dessa personer skall fylla en särskild rapporteringsplikt gentemot Kungl. Maj:t.

Inför den problematiken har utskottet i majoritetens skrivning vridit sig en hel del. Där framhålls med rätta — och jag vill understryka just denna speciella synpunkt — problemet med konkurrensen. En statligt utsedd styrelseledamot är skyldig att rapportera till Kungl. Maj:t, och man måste alltid räkna med att läckage kan förekomma till konkurrerande företag — de statliga bankerna och andra kreditinstitut. Risken är att konkurrensen här får ett tråkigt inslag. Utskottet framhåller i sin skrivning att det inte borde få vara så att de offentliga styrelseledamöterna genom sin rapportering skulle behöva komma i konflikt med de krav som ledamotskap i bankstyrelse medför. Men på den punkten tror jag att man har anledning att sätta ett stort frågetecken, även om jag vill understryka att utskottet med all rätt pekar på angelägenheten av att man inte försätter sig i en omöjlig situation från lojalitetssynpunkt.

Utskottet säger också att man i fråga om sekretessen skall klart verka för att samhällets intressen skall beaktas men att samtidigt också bankernas intressen måste beaktas och att styrelse-

ledamöterna inte får vara partiska. Just det förhållandet att utskottet understryker detta, vilket jag också vill göra, visar att det här verkligen finns ett problem som det inte är så lätt att komma ifrån. Alldeles speciellt problematiskt blir det dessutom om vissa styrelseledamöter skall, såsom föreslås, ha en extra insynsrätt genom att vara självklara medlemmar också i bankernas direktioner.

Enligt vår mening är det särskilt olämpligt att några speciellt utvalda styrelseledamöter skall sitta i direktionen. Jag vill i detta sammanhang nämna, att här föreligger en reservation, nr 2, i vilken denna synpunkt har tagits upp och ett yrkande ställts att en ändring i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag skulle införas som innebär att de offentliga styrelseledamöterna icke skulle få sitta i direktionen. Detta sammanfaller med våra önskemål, fast vi menar att detta lagförslag över huvud taget inte borde genomföras. Skulle nu reservation nr 1 bli utslagen, kommer vi att rösta för reservation nr 2 därför att den i sin kläm innebär ett nej till direktionsledamotskap. Detta betyder dock icke att vi godtar motiveringen i den reservationen, som i princip accepterar offentliga styrelseledamöter.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservation 1.

Herr ANNERÅS (fp):

Herr talman! Propositionsförslaget innebär att Kungl. Maj:t skall ges möjligheter att tillsätta offentliga styrelseledamöter i de privata affärsbankerna och att antalet styrelseledamöter skall begränsas till högst tre i varje bank.

Vidare föreslås att en sådan styrelseledamot i varje berörd bank också skall ha rätt att delta i beredning på direktionnivå av ärenden som senare skall avgöras av styrelsen.

Anledningen till detta förslag anges i propositionen först och främst vara att affärsbankerna spelar en central

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

roll för den ekonomiska utvecklingen. Deras kreditgivning eller medverkan på annat sätt är av väsentlig betydelse för såväl finansieringen av de stora, långsiktiga investeringarna som för företagens kortfristiga kapitalbehov. Vidare anges att affärsbankernas rätt att fungera och fördela krediter påverkar användningen av våra totala resurser och därmed såväl den enskildes situation som den ekonomiska utvecklingen i stort.

Ärendet har, som framgår av utskottsutlåtandet, inte genomgått sedvanligt remissförfarande. Svenska bankföreningen har dock framfört synpunkter på lagförslaget dels i skrivelse till finansministern, dels till utskottet.

I skrivelsen till utskottet hävdas att om riksdagen stannar för ett beslut om offentliga styrelseledamöter i bankerna, bör beslutet utformas så att negativa verkningar av beslutet icke åstadkoms. Svenska bankföreningen anser nämligen att en allvarlig negativ verkan skulle uppstå om de nya reglerna kunde tolkas så att de båda grupperna av styrelseledamöter skulle ha skilda målsättningar och olika ansvar.

Vidare påpekar Bankföreningen att i den tillämpade lagtexten bör inte regeln medtas som säger att de offentliga styrelseledamöterna skall särskilt verka för att samhällets intressen beaktas i bankens verksamhet. En förutsättning för att oktroy skall meddelas och efter hand förlängas för en bank är enligt banklagen att bankens rörelse befinns "nyttig för det allmänna". Det innebär att banken i sin verksamhet skall beakta samhällets intressen. Varje bank är ju också så starkt intresserad i samhället att en förvaltning av bankens angelägenheter i strid mot samhällsintresset också måste komma i strid mot bankens egna intressen.

Kontentan av detta blir att alla styrelseledamöter har samma skyldighet att ta tillbörlig hänsyn till samhällsintresset.

För att återgå till propositionen så framgår ur denna att gällande ordning för affärsbankernas verksamhet är ingående reglerad genom lagstiftning och att detta skett med hänsyn till de viktiga funktioner bankerna har att fullgöra i det ekonomiska livet. I lagen om bankrörelse föreskrivs hur affärsbankerna skall vara organiserade och hur verksamheten skall drivas. Samhället har här helt naturligt verkningsfulla instrument för kontroll och styrning av affärsbankernas viktiga verksamhet.

Proposition 141 har föranlett folkpartiet att lägga fram en motion där förslaget om offentliga styrelseledamöter i vissa affärsbanker i princip accepteras. Utgångspunkten för de offentliga styrelseledamöternas arbete i bankerna kan anges vara det förhållandet att bankerna är organ för vissa direkta samhällsfunktioner. Från en sådan utgångspunkt kan vi acceptera den föreslagna representationen, men detta kan icke åberopas när det gäller företagsamhet i allmänhet.

Vad vi däremot icke kan acceptera är att en offentlig styrelseledamot skall ha rätt att delta när styrelseärenden bereds före styrelsens sammanträden. Motiveringen för detta finner vi vara alldeles självklar. För det första anser vi att alla styrelseledamöter skall ha samma ställning. För det andra skall de ha samma rättigheter. För det tredje skall de också ha samma skyldigheter.

Statliga styrelserepresentanter kan säkert tillföra bankerna nyttiga erfarenheter, om de uppfattar sitt uppdrag rätt och fungerar som varje annan styrelseledamot. Om de däremot skall ha andra från övriga styrelseledamöter avvikande uppgifter, så innebär det en förändring av hela det nuvarande systemet. Som jag ser det måste statliga representanter få en särskild statlig organisation att hålla kontakt med. De skall ju representera "samhällsnytta" i motsats till övriga ledamöter.

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

Man kan fråga sig vad som händer om bankerna inte anses handla i överensstämmelse med "sambhällsnyttan". Vad skall den statliga representationen då göra? Skall dessa ledamöter svika sin tystnadsplikt? Eller skall de få någon extra statlig fullmakt som kan hindra banken från att slå in på en sådan kurs?

Detta är frågeställningar som inte tagits upp i propositionen, men kanske utskottets talesman kan lämna nöjaktiga svar på dessa frågor.

Herr talman! Som framgår av vår reservation uttalas där i klartext, att vi godtar offentlig representation i affärsbankernas styrelser, men en förutsättning är att alla styrelseledamöter skall få samma ställning, samma rättigheter och också samma skyldigheter.

Jag ber därför att få yrka bifall till reservation 2 som är fogad till utskottsutlåtandet.

Herr LARSSON, NILS THEODOR,
(cp):

Herr talman! Jag har vid utskottets behandling av detta ärende inte följt mitt eget partis linje, men jag hade inte tänkt agera i frågan här i kammaren. Jag har emellertid förstått att mitt ställningstagande i utskottet väckt en del uppseende, och därtill blev jag direkt uppfordrad av herr Åkerlund, som förmenade att jag säkerligen skulle tala själv, vilket kanske inte annars blivit av.

Jag har inte något väsentligt att tillägga utöver vad som sagts i de båda anföranden som redan hållits här och som varit utförliga och uttömmande vad motiveringen beträffar. Jag skall inte trötta kammaren med att upprepa vad som redan sagts. Anledningen till att jag ingriper i debatten är alltså att klargöra vad som varit bestämmande för mig när jag inte ansett mig kunna följa mitt eget parti.

Jag menar att har vi accepterat en blandekonomi i vårt samhälle av den nuvarande typen skall vi också accep-

tera att de båda systemen — det statliga och det privatekonomiska — får existera sida vid sida och i största möjliga utsträckning öppet och ärligt får tävla i fri konkurrens med varandra. Den uppfattningen stämmer inte med propositionens innehåll och förslag. Det statliga förslaget går ut på att statliga representanter sättes in inom en sektor av det privata ekonomiska livet, och det finner jag felaktigt.

Sedan gäller det också frågan med den dubbla lojaliteten. Jag vill se den medborgare, av staten insatt som representant i affärsbankssystemet, som inte kommer i lojalitetskonflikt. Inom det privata näringslivet med dess vinstsystem förutsättes naturligtvis att han skall verka för att banken såsom företag ger avkastning. Å andra sidan måste naturligtvis den av staten utsedda styrelserepresentanten inte fatta det som helt utan mening att han blivit utsedd. En sann människa i denna ställning måste komma i lojalitetskonflikt. Jag anser att man icke bör försätta människor i sådana situationer.

Enligt min mening är vi med de båda systemen — de privata affärsbankerna och det av staten numera fullt utbyggda statliga banksystemet med Sveriges kreditbank, postbanken och ytterligare institutioner — väl försedda i vårt land. Det är då enligt min mening inte rätt att det ena systemet skall ha den belastning som det innebär att statligt utsedda — och naturligtvis inte utan mening utsedda — ledamöter skall fungera i vederbörande bankers styrelse. Men detta är bara en början, ty vi vet att regeringen uppenbarligen tänker fortsätta på samma väg inom andra sektorer av näringslivet.

Att företräda samhällsnyttan och samhällsintressena förutsätts över huvud taget i all ekonomisk verksamhet i dag. Vi kan icke driva ekonomisk verksamhet utan att vara fullt införstådda med vad samhället kräver av företagsamheten. För att företräda samhällsintressena behöver man inte vara speciellt ut-

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

sedd för ändamålet — utsedd av regeringen att företräda den socialdemokratiska regeringens speciella syn på hur samhällsintressena skall bevakas. Jag tror knappast heller att man på regeringshåll tillmäter detta förslag någon särskilt stor betydelse. Jag tillåter mig ha den uppfattningen, herr talman, att regeringen när den lagt fram detta förslag har gjort det med en blick på galleriet. Förslaget vittnar om en viss eftergift gentemot galleriet och en viss klåfingrighet när det gäller kontakterna med det ekonomiska livet över huvud taget.

Herr talman! Detta var i all korthet personliga synpunkter och en deklARATION om vad som fått mig att bestämma mig för att förena mig med företrädarna för moderata samlingspartiet i utskottet om reservation 1. Jag yrkar, herr talman, bifall till reservation 1.

Häri instämde herr *Nilsson, Ferdinand*, (cp).

Herr *STÄHLE* (s):

Herr talman! Inom bankoutskottet ansluter sig majoriteten helt till de bedömningar som departementschefen redovisar i proposition nr 141, nämligen att Kungl. Maj:t bör få möjlighet att tillsätta offentliga styrelseledamöter i affärsbankernas styrelser.

I motioner som väckts, I: 1274 av herr *Ottosson* m. fl. och II: 1485 av herrar *Magnusson* i Borås och *Björkman*, yrkas direkt avslag på propositionen. Vid behandlingen inom utskottet anslöt sig även en ledamot från centerpartiet till moderaternas mycket negativa inställning till propositionens hemställan. Vi hörde ledamoten, herr *Nils Theodor Larsson*, utförligt referera varför han varit så negativ och helt anslutit sig till moderaternas hemställan i motionerna.

Övriga ledamöter inom utskottet från centerpartiet och folkpartiet ansluter sig, som jag nyss sade, i stort till departementschefens hemställan. Det är endast på en punkt som man redovisar

delade meningar. Det gäller avsnittet om att en offentlig ledamot i varje bank skulle ha rätt att deltaga i den slutliga beredningen av styrelseärendena.

I koncentrationsutredningens betänkande "Kreditmarknadens struktur och funktionssätt" påvisas vilket dominerande inflytande affärsbankerna själva och genom sina närstående investmentbolag har över svenskt näringsliv och vilken betydelse affärsbankerna har både som maktfaktor och som finansieringsinstrument för det enskilda näringslivet.

Även om samhället redan nu har ett visst inflytande och en viss kontroll över affärsbankernas verksamhet genom de befogenheter som riksbanken och bankinspektionen har, anser vi inte att detta i dagens läge är till fyllest, då denna tillsyn i praktiken huvudsakligen kommit att koncentreras till en granskning av den del av bankernas verksamhet som har direkt samband med deras säkerhet. Det är mycket stora och betydelsefulla uppgifter som tilldelas affärsbankerna som exekutiva organ för statens politik bl. a. genom medverkan i valutaregleringen, vid kontrollen av obligationsemissioner samt genom särskilt reglerad kreditgivning till bostadsbyggandet. Detta har mycket värtaligt refererats av herr *Åkerlund*. Detta gör att utskottets majoritet ansluter sig helt till departementschefens uppfattning, att former bör skapas för samhällets direkta medverkan i och inflytande över slutet i de privatägda affärsbankerna.

De farhågor som framförts bl. a. i motionerna och även från Svenska bankföreningen angående de offentliga styrelseledamöternas ställning anser vi, som är majoritet inom utskottet, vara obefogade. Departementschefen framhåller också i sin proposition, att offentlig styrelseledamot bör vara underkastad de kvalifikationskrav och bestämmelser i övrigt som gäller styrelseledamöter utsedda av bankens bolagsstämma. Detta innebär bl. a. att offentlig styrelseledamot blir underkastad in-

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

te bara banklagens skadestånds- och straffbestämmelser utan också dess sekretessbestämmelser. Det är en sak som mycket kraftigt här bör understrykas, inte minst med hänvisning till vad herr Nils Theodor Larsson nyss yttrade från denna talarstol.

Utskottet finner det också angeläget att en offentlig styrelseledamot i varje bank skall ha rätt att delta i den slutliga beredningen av styrelseärendena på direktionsnivå. Departementschefen framhåller i propositionen att om beredning inte förekommer i någon bank, så avser förslaget givetvis inte att det skall föranleda någon förändring i bankens organisation eller arbetsformer.

Herr talman! Med vad jag har refererat hemställer jag om bifall till utskottets förslag på samtliga punkter.

Herr ÅKERLUND (m):

Herr talman! Vad jag först skulle vilja anföra är närmast riktat till herr Nils Theodor Larsson, som sade att jag hade uppkallat honom till att gå upp i denna debatt därför att jag hade sagt, att jag naturligtvis hade rätt att tala på egna och på mina partikamraters vägnar men inte ansåg att det var självklart att jag hade samma rätt att tala också på herr Larssons vägnar.

Jag beklagar om jag möjligen skulle ha åstadkommit något besvär för herr Larsson av den anledningen, men jag måste också säga att jag är glad och tacksam för de ord som herr Larsson här anförde.

Jag tror att jag kan tala på många av mina kamraters vägnar när jag säger att det är få ledamöter av den svenska riksdagen — i denna kammare säkerligen ingen, och jag tror knappast heller ingen i andra kammaren — som kan bygga på så stor erfarenhet av arbete i stora företags styrelser som herr Nils Theodor Larsson kan göra — en av de främsta representanterna för den rörelse inom jordbruksområdet, som lett till en så stark industrialisering av förädlingen av av våra jordbruksprodukter.

Just det förhållandet att herr Larsson kan bygga på utomordentligt stora insatser på detta område och på en enastående erfarenhet gör att jag för egen del till alla delar instämmer i vad han här har sagt, därför att han kan så oändligt mycket mer på detta område. Jag tror att det skulle ha varit mycket klokt om övriga ledamöter av utskottet på samma sätt hade lyssnat till vad herr Larsson hade att säga på detta område.

Vidare vill jag ställa en konkret fråga till herr Ståhle med anledning av problemet om lojalitet. Om en bankstyrelse har två eller tre offentliga representanter och dessa två eller tre blir överröstade av 15 eller 16 styrelseledamöter som utsetts av bolagsstämman, hur skall då dessa offentliga representanter bete sig? Skall de hos regeringen klaga över att det beslut som är fattat av bankstyrelsen med en överväldigande majoritet inte är godtagbart från offentlig synpunkt såsom dessa representanter uppfattar det? Kommer då inte, herr Ståhle, resultatet — därest Kungl. Maj:t ger dessa rätt — att bli att de övriga 15—16 i fortsättningen i konfliktsituationer aldrig vågar i verklig mening gå emot de två eller tre offentliga representanterna? Det måste i praktiken betyda att de tillägges ett absolut veto i sådana ärenden. Kommer det inte att verka förlamande på en sådan styrelses aktionsförmåga?

Herr STÅHLE (s):

Herr talman! Jag är mycket förvånad över herr Åkerlunds senaste inlägg när det gäller de offentliga styrelseledamöternas ställning därest de skulle komma i minoritet inom bankstyrelsen. Jag har hela tiden räknat med — och det hoppas jag fortfarande — att herr Åkerlund i likhet med mig är en sann demokrat. I och med att man har en styrelse, inom vilken det kan förekomma olika uppfattningar, måste det ibland bli en minoritet. Har man ett demokratiskt sinne måste man räkna med att mino-

Ang. offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna

riteten skall finna sig i det beslut som man genom majoritetsbeslut har fattat. Så måste givetvis även ske då det gäller arbetet inom den banks styrelse där offentliga representanter har sin plats. Det tycker jag borde vara så självklart att man inte skulle behöva säga det från första kammarens talarstol.

När det sedan gäller herr Åkerlunds smekningar medhårs av herr Nils Theodor Larsson, hoppas jag att herr Nils Theodor Larsson sitter och myser i sin bänk över den behandlingen.

Jag vidhåller, herr talman, mitt förslag om bifall till utskottets hemställan.

Herr **LARSSON, NILS THEODOR,**
(cp):

Herr talman! Jag önskar att man särskilt uppmärksammar vad som här föreslås om att offentligen utsedd styrelseledamot också skall äga rätt att närvara när styrelseärendena förbereds inom direktionen. Samhällsintresset kan väl tillvaratas vid bankens styrelsesammanträden, och det spelar inte samma roll vid förberedandet av ärendena inom direktionerna och vid avgörandet där av smärre ärenden. Det kan därför inte vara angeläget att de offentligen utsedda styrelseledamöterna även skall vara verksamma inom direktionerna. Det förslaget vittnar om att det inte endast är samhällsintresset man är ute efter att bevaka.

Jag vill än en gång understryka vad som har sagts i de tidigare debattinläggen, nämligen att samhällsintresset bevakas och tillvaratas, herr talman, traditionellt och sedan länge av bankinspektionen och av riksbanken när det gäller de valutavärdande problemen. Detta är ett system som är till fyllest, och propositionens förslag är onödigt.

Herr **STÄHLE** (s):

Herr talman! Herr Nils Theodor Larsson har deklarerat sin uppfattning, nämligen att den föreslagna ordningen är onödig. Vi som utgör majoritet i ut-

skottet har emellertid påpekat att det från samhällets synpunkt har mycket stor betydelse att de offentliga representanterna får delta i ärendenas handläggning redan på ett tidigt stadium. I det här fallet gäller det snarast dessa styrelseledamöters medverkan i direktionerna, eftersom man där förbereder de ärenden som så småningom kommer upp på styrelsenivå. Av egen erfarenhet har jag en mycket god erfarenhet av hur viktigt det är att redan från början få möjlighet att sätta sig in i ärendena och höra på alla detaljer, vilka ju kan ha stor betydelse när ärendet skall avgöras.

I den här punkten delar jag inte på något sätt herr Nils Theodor Larssons uppfattning. Han tycks för övrigt stå ganska ensam inom centerpartiet, och han har heller inga sympatisörer inom folkpartiet med sig. Vi däremot tror att samhällets inflytande på denna del av vårt offentliga liv kommer att få mycket stor betydelse i framtiden för utvecklingen av vårt ekonomiska liv.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas först särskilt i fråga om avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 141, där efter — under förutsättning att propositionen ej avslöges — särskilt beträffande lydelsen av 74 a § i förslaget till lag om ändring i lagen om bankrörelse samt vidare särskilt angående utskottets hemställan i övrigt.

I vad gällde utskottets hemställan såvitt avsåge fråga om avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 141 gjorde herr talmannen nu propositioner, först på bifall till densamma samt vidare på godkännande av den av herr Åkerlund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan i denna del, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Om särskilda obligationslån för bostadsfinansiering

Herr *Akerlund* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 64 såvitt avser fråga om avslag på propositionen nr 141, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr *Akerlund* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen och avslås alltså Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Akerlund* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 94;

Nej — 33.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Med avseende å 74 a § i Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag till lag om ändring i lagen om bankrörelse, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock att kammaren skulle godkänna paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av herr *Annerås* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av ifrågavarande paragraf vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Annerås* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter gi-

ven varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 74 a § i Kungl. Maj:ts av bankoutskottet i dess utlåtande nr 64 tillstyrkta förslag till lag om ändring i lagen om bankrörelse, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av herr *Annerås* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Annerås* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 61.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls härefter vad utskottet i övrigt hemställt i detta utlåtande.

Om särskilda obligationslån för bostadsfinansiering

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 65, i anledning av motioner om särskilda obligationslån för bostadsfinansiering.

I de likalydande motionerna I: 388, av herr *Akerlund*, samt II: 424, av herrar *Enarsson* och *Oskarson*, hade yrkats, att riksdagen skulle, i enlighet med vad som anförts i motionerna, besluta att låta utreda möjligheterna av

Om särskilda obligationslån för bostadsfinansiering

att utgiva skattefria obligationslån till låg ränta i syfte att underlätta bostadsfinansieringen och därmed sänka hyrorna.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 388 och II: 424.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Åkerlund*, *Brundin* och *Regnéll* (alla m), vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 388 och II: 424 hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande obligationslån med skattefri avkastning enligt vad reservationerna anförts; samt

2) av herrar *Nils Theodor Larsson* (cp), *Börjesson* i Glömminge (cp) och *Hyllander* (fp), vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr ÅKERLUND (m):

Herr talman! I detta utlåtande behandlas motioner med förslag om införande av skattefria obligationslån för bostadsfinansiering.

Bostadsfinansieringen är som alla vet utomordentligt kapitalkrävande. Kapitalåtgången för ett års nyproduktion beräknas för närvarande till 8,5 miljarder kronor.

Bostadsbyggandets omfattning har ju varit uppe till diskussion på den allra senaste tiden, och bl. a. i en reservation rörande den ekonomiska politiken har vi anförts vissa synpunkter innebärande att man även bör granska bostadsbyggandets omfattning för det kommande året.

Bland de skäl som i detta sammanhang kan anföras finns också det att den starka efterfrågan på kapital självfallet måste ha till effekt att driva upp räntorna. Om räntorna drivs upp, följer därmed att hyrorna går i höjden. Här har frågan gällt om någonting kan göras för att söka begränsa hyreskost-

naderna för de boende, kanske rent av få kostnaderna sänkta.

Vid årets början väcktes en motion i vilken vi föreslog att särskilda bostadsobligationer skulle ges ut, vilkas avkastning — alltså ränta — icke skulle beskattas och vilkas förmögenhetsvärde icke skulle tas upp till förmögenhetsbeskattning. Om så skedde, skulle obligationerna kunna ges ut till lägre räntor.

Alla som sysslar med bostadsfinansiering och bostadskostnader vet att man schematiskt räknar med att de allmänna omkostnaderna för att bo i ett hus ligger på ungefärligen 2,5 procent av anskaffningskostnaden för huset. Ca 7,5 procent utgör för närvarande räntekostnad, enligt i varje fall de regler som gäller för den statliga bostadsbelåningen. Jag skulle vilja säga att 7,5 procent kanske är något i underkant, men sammanlagt måste ändå 10 procent av anskaffningskostnaden tas ut i hyror. Nu är emellertid räntorna beskattade — och det är fallet beträffande alla räntor — vilket leder till att den som betalar hyra i själva verket också genom hyran betalar skatt. Mycket stiliserat kan man säga att av en hyra på 300 kronor per månad utgör ca 100 kronor, alltså en tredjedel, helt enkelt skatt som indirekt tas ut på olika vägar.

Om skattefria obligationslån gavs ut, skulle successivt — det sker naturligtvis inte på en gång — en viss lättnad kunna åstadkommas därigenom att räntorna skulle bli lägre. Förlorende part bleve fiskus — statskassan — som skulle få avstå från skatten.

Vi anser det vara en framkomlig väg att tillämpa en sådan metod; i varje fall har vi velat anvisa den såsom en tänkbar väg, därest det finnes intresse härför hos hyresgästerna. Jag vågar säga detta därför att systemet faktiskt är prövat på andra håll i världen. I reservationen åberopas exempelvis erfarenheter i Förenta staterna, och i reciten till utskottsutlåtandet redovisas

Om särskilda obligationslån för bostadsfinansiering

också undersökningar som har gjorts genom sekretariatets i utskottet försorg. Där sägs — vilket alla kan läsa — att det finns bostadsobligationslån som löper med räntor varierande mellan 2 och 6 procent, räntesatser som ändå är avsevärt mycket lägre än de som för närvarande gäller i vårt land; och detta i ett land där räntorna inte generellt ligger lägre än i vårt land. Utskottet har alltså självt kunnat konstatera att obligationslån av den här typen förekommer. Utskottet säger i reciten att undersökningen visat att det rör sig om ungefär 5 1/2 miljard amerikanska dollar. Detta är inte så litet. Det motsvarar ungefär 30 miljarder svenska kronor i denna typ av lån, som är direkta bostadsobligationslån. Emellertid är i Förenta staterna en betydligt större del av statsskulden än i Sverige utgiven i skattefria obligationer. Jag har inte lyckats få fram någon exakt siffra, men det rör sig om en många gånger större andel.

Majoriteten medger i sin skrivning att det kan ha en hyressänkande effekt om man skulle acceptera att gå fram den föreslagna vägen. Även om jag med viss tillfredsställelse noterar att utskottsmajoriteten medger detta, vill jag samtidigt påpeka att utskottsmajoriteten, när den sedan skall gå emot förslaget, anför att systemet inte innebär "en rationell metod att stödja bostadsbyggandet". Det är en dålig formulering. Det är nämligen inte bostadsbyggandet det speciellt gäller, utan bostadsfinansieringen. Dessutom visar sig här den gamla vanliga metoden hos våra socialdemokratiska motståndare — som jag flera gånger pekat på — att de monopoliserar förnuftet. Att säga att vad som föreslås av andra inte är rationellt, det är enligt min mening en smula förmätet.

Jag kan inte låta bli att nämna detta, just därför att man i dessa dagar kan läsa stora annonser i tidningarna där det står att en viss finansminister vid namn Sträng lovar människorna att de,

om de bara lånar honom litet pengar och väntar med att kräva ut den skatt de har rättighet att få återbetald, skall få en skattefri avkastning. Det måste vara ytterligt orationellt av landets finansminister att lägga fram sådana förslag, när det är så orationellt av mig och mina medmotionärer att presentera ett sådant förslag som det föreliggande.

Det är inte mycket att fästa sig vid att förslaget betecknas som orationellt, men det vore skönt att slippa sådana uttalanden i dylika sammanhang. Vem som helst kan tycka att något är lämpligt eller olämpligt, men rationellt är inte ett bra ord. Herr talman! Detta var litet vid sidan om själva sakfrågan.

Majoriteten har vidare anfört, vilket också är litet stötande, att systemet skulle medföra en omotiverad skattelättnad för placerarna. De som köper obligationerna får emellertid inte något annat än en lägre ränta, och de får alltså avstå från den högre räntan därför att de slipper betala skatt. Den som har favören är inte placeraren utan hyresgästen. Jag anser att man borde kunna tänka riktigt i ett offentligt aktstycke som ett utskottsutlåtande, så att man inte lastar denna börda på fel person. Placerarna får, som jag sade, avstå från den högre räntan.

Herr talman! Jag har nu anfört några synpunkter på detta förslag. Det var ett försök att lägga fram ett positivt förslag i stället för att bara anföra att ingenting kan göras. Om man vill få till stånd lägre hyror för människorna är det möjligt att begagna denna metod.

Herr talman! Jag vill i detta sammanhang tillåta mig att göra en liten utveckling som berör förslaget. Jag syftar på frågan om statens kredit, som också detta utlåtande rör sig om, nämligen att staten skall låna pengar.

Vi hade häromdagen till behandling en proposition som innebar ett förslag som jag själv medverkat till att godkänna. Den gällde förtidsinlösen av vissa svenska statens obligationslån. Jag kan

Om särskilda obligationslån för bostadsfinansiering

koppla samman en sak i det ärendet med vad som sagts i föreliggande utlåtande och reservation, nämligen att det är ytterligt otillfredsställande i ett land som vårt att individer inte vill köpa statens obligationer och att, när de gjort det av någon anledning — man kan kalla det olyckshändelse om man vill vara elak — har gjort fruktansvärt dåliga erfarenheter. Det var just detta som finansministern åtminstone försökte göra någonting åt med den förtidsinlösen som vi beslöt här-omdagen. Staten har givit ut lån till 3—3,5 procents ränta. Personer som har köpt dem måste alltså efter 17 år, som det här var fråga om, konstatera att värdet av papperen, om man vill sälja dem, hade fallit till, som det står i propositionen, 42—50 procent av det nominella värdet. De får en ränta på 3,5 procent, när andra i dag får 6,5—7,5 procent. Statens kredit är alltså inte särdeles reputerlig i dagens läge, när en finansminister måste framlägga ett dylikt förslag för att inte obligationerna skall råka fullständigt i vanrykte.

Inom parentes vill jag tillåta mig att säga att det varit trevligare om man vid behandlingen av denna fråga i anledning av proposition nr 151 helt enkelt hade stämplat upp obligationernas ränteavkastning. Det hade varit en betydligt enklare metod, men den tillgreps inte, och jag är väl medansvarig på den punkten.

Om staten skall kunna bibehålla sin kredit måste staten försöka få enskilda människor att också backa upp och stödja staten. Till reservationen har fogats den ytterligare synpunkten att om staten ger ut skattefria obligationer, är det inte helt otänkbart, om räntevillkor och andra villkor är hyggligt avpassade, att folk skulle kunna lockas och förmas att stödja staten så att, som det heter i grundlagen, rikets kredit varder väl bibehållen och vårdad.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen 1.

Herr STÄHLE (s):

Herr talman! Inom bankoutskottet delar vi motionärernas konstaterande att bostadsbyggandet är den sektor som kräver det största utrymmet på vår i dag mycket hårt ansträngda kreditmarknad. På den punkten finns det således inga olika meningar.

Herr Åkerlund kritiserade i sitt anförande finansministerns initiativ angående det s. k. Strängaspelet. Här har ändå finansministern tagit ett initiativ för att i någon mån medverka till att staten får mera pengar till sitt förfo-gande, och det måtte väl vara ett mycket gott initiativ, som riksdagen tidigare under höstsessionen har godkänt. Jag anser det inte vara något fel att man med metoder, som kan anses vara acceptabla, försöker stimulera människorna att spara.

Vi är ju överens om att hushållssparandet i dag inte är vad det borde vara. Vi har också varit överens i kammaren om att den utredning, som pågår, så småningom skall kunna anvisa linjer som kan stimulera till ett ökat hushållssparande. Men motionärernas förslag innebär att staten skulle dra till sig kapital genom att utge skattefria obligationslån och därmed underlätta bostadsfinansieringen. Enligt utskottets mening framstår ett sådant system inte som en rationell metod att stödja bostadsbyggandet. Det rimmar dåligt med principerna i nuvarande bostadslånesystem, då statens stöd till bostadsbyggandet är baserat på att någon direkt subventionering *inte* skall förekomma.

Om jag har tolkat motionen rätt skulle, enligt motionärerna, i stället kapitalägarna subventioneras genom den omotiverade skattelättnad för placerarna som skattefrihet för avkastningen av obligationerna skulle innebära.

Herr talman, med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt där- under förekomna yrkanden gjorde pro-

positioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Åkerlund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Åkerlund begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 65, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Åkerlund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Åkerlund begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 103;

Nej — 15.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo första lagutskottets memorial nr 68, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande första lagutskottets utlåtande nr 49 i anledning av motioner angående barnavårdsmannainstitutionen.

Vad utskottet i detta memorial hemställt bifölls.

Ang. semesterrätten för skogsarbetare

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 82, i anledning av motioner angående semesterrätten för skogsarbetare.

Andra lagutskottet hade behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 243, av herr *Stadling m. fl.*, och II: 283, av herr *Lindberg m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära sådan ändring av 4 § semesterlagen, att skogsarbetare hänfördes under gruppen kontrollerade arbetstagare.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionerna I: 243 och II: 283 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr KARLSSON, OVE, (s):

Herr talman! Som medmotionär när det gäller dessa motioner — I: 243 och II: 283 — känner jag mig föranledd att göra ett inlägg i denna fråga.

De förhållanden som råder för dagens skogsarbetare måste betecknas som otidsenliga, när vi trots att vi i dag skriver december 1970 har en arbetargrupp som hänförs till kategorin okontrollerade arbetstagare. Förhållandet var tidigare annorlunda, när skogsarbetaren inte var bunden till bestämda arbetstider eller klockslag. Inte heller kunde han betraktas som fast anställd hos något företag.

I takt med att den tekniska utvecklingen och mekaniseringen framskridit har det absolut övervägande antalet skogsarbetare att iaktta fasta arbetstider. Detta är nödvändigt också för skogsarbetarna, om maskinerna skall kunna utnyttjas effektivt. I många fall är det klart fastslaget vid vilket klockslag dagens arbete skall påbörjas. Det finns för övrigt fastslaget i avtalen, där det är reglerat hur lång arbetstiden skall vara olika perioder på året och

Ang. semesterrätten för skogsarbetare

hur lång tid man skall arbeta under dagen. Det är också nödvändigt i vissa fall att dagens arbete påbörjas och avslutas vid bestämda klockslag eftersom skiftgång förekommer på maskinerna.

Skogsarbetarens arbete är både krävande och riskfyllt. Det betraktas som ett av de mest riskfyllda yrkena inom svenskt näringsliv. Detta kan verifieras genom det stora antal olycksfall som årligen förekommer. Av dessa olycksfall är tyvärr alltför många av dödlig natur. Även yrkesskadorna är många och ofta svårartade. Många olycksfall och yrkesskador medför lång frånvaro från arbetet, innebärande förlust av semesterrätten. Detta förhållande måste rättas till så att även skogsarbetaren betraktas som kontrollerad arbetstagare med möjligheter till privilegierad frånvaro.

Vid frånvaro för privata angelägenheter måste ledigheten i tid anmälas för arbetsbefäl och således godkännas, ett bevis för att kontroll sker av arbetstagarens arbetstid.

Transporten till och från arbetsplatsen är också så ordnad att kontroll av arbetstagaren sker i mycket stor utsträckning. Det understryks i Svenska skogsarbetareförbundets remissvar på motionen.

I detta remissvar framhålls också att man förhandlingsvägen har sökt lösa denna fråga men misslyckats. Angelägenheten av en lösning så att tillämpningen av semesterrätten för skogsarbetare blir en annan än nu rådande bevisas också av den negativa attityd som arbetsgivarsidan intar i sitt remissvar. Förhoppningen har ändå varit att arbetsgivaren skulle inta en positiv attityd i denna fråga för den grupp arbetstagare som är råvaruproducent, när förhållandet inte på något vis ifrågasätts för arbetstagarna inom samma företags förädlingsindustri.

Frågan måste väl nu, när andra lagutskottet avslagit motionerna i sitt utlåtande, gå till arbetsdomstolen för att om möjligt lösas. Kan inte resultat nås

där, måste frågan bli föremål för en ny riksdagsbehandling ända tills en lösning i positiv anda uppnås.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Det har visserligen inte ställts något yrkande, och jag skulle följaktligen kunna avstå från att yttra mig i ärendet. För klarhetens skull anser jag ändå att det måste poängteras att den tolkning av semesterlagen som för närvarande tillämpas för skogsarbetarna bygger på ett undantag i den gamla arbetstidslagen, som den 1 januari 1971 ersättes av en ny. I den gamla lagen är skogsarbetarna uttryckligen undantagna såsom varande sysselsatta i okontrollerbart arbete. Den tolkningen var både arbetsgivarna och skogsarbetarna överens om, och den var antagligen riktig den dag den fastställdes.

Det är förmodligen bekant både för ledamöterna i kammaren och för utskottsledamöterna att det har skett väsentliga förändringar i detta avseende under åren efter den gamla lagens ikraftträdande. Skogsarbetet har blivit mekaniserat i mycket stor utsträckning, och inom alla större avverkningsområden har man både fasta arbetstider och kontroll över arbetskraften. Följaktligen måste det vara fullt naturligt att skogsarbetarna nu har fått sitt krav tillgodosett i den nya arbetstidslagen, dvs. att de flesta av dem skall betraktas som arbetande under kontrollerbara förhållanden och att följaktligen semesterlagens huvudbestämmelse skall kunna tillämpas för dem. Det kravet har de framställt till arbetsgivarna. Man har till och med i sina avtal tagit in arbetstider som måste följas och skyldighet för den anställde att begära ledighet om han behöver sådan.

Arbetsgivarna har således å ena sidan slagit fast att det är fråga om kontrollerbart arbete men å andra sidan inte velat tillämpa huvudbestämmelsen i se-

mesterlagen utan betalat semesterersättning efter den procentsats som gäller för okontrollerbart arbete, dvs. 9 procent av den intjänade inkomsten.

Det finns såvitt utskottet förstår ingen anledning att begära en ändring av semesterlagen, därför att skogsarbetarna inte där anges såsom fallande under undantagsbestämmelsen, utan det är en tillämpningsfråga, som säkerligen faller tillbaka på den bestämmelse som har funnits och finns intill årsskiftet i den gamla arbetstidslagen. Denna ersätts av en ny arbetstidslag, där man tagit bort skogsarbetarna under beteckningen okontrollerade arbetare. Utskottet finner det därför naturligt att om skogsarbetarna vid förhandlingar inte kan få denna princip godkänd, bör de gå till arbetsdomstolen för att få fastslaget att större delen av skogsarbetet numera är att betrakta såsom kontrollerbart arbete. För smärre grupper som fortfarande arbetar under gamla förhållanden kan man ändå tillämpa den gamla regeln och betala ut procent på den intjänade inkomsten, eftersom arbetsgivarna över huvud taget inte bryr sig om och kanske inte heller kan kontrollera den tid som vederbörande arbetar i skogen.

Det är detta som ligger bakom utskottets hemställan, till vilken jag yrkar bifall.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i arbetarskyddslagen (1949: 1); samt

nr 85, i anledning av motioner om kontrollen av giftrester i frukt och grönsaker m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om förbättrat skydd mot yrkesskada genom förgiftning

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 86, i anledning av motioner om förbättrat skydd mot yrkesskada genom förgiftning.

Till behandling hade andra lagutskottet förehaft två till lagutskott hänvisade motioner, I: 856, av herrar *Jonsson* och *Norberg*, samt II: 1031, av herr *Olsson* i Timrå och herr *Wiklund* i Härnösand.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära skyndsamma åtgärder för att skapa större respekt för de förordningar, som vore avsedda att skydda yrkesutövare mot förgiftning eller annan skada, på så sätt att yrkesinspektionen respektive gift-nämnden ålades att vidtaga de åtgärder som erfordrades för att beivra miss-tänkta eller konstaterade brott mot bestämmelser i gällande förordning om gifter och annat hälsofarligt material.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att motionerna I: 856 och II: 1031 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr JONSSON (s):

Herr talman! I den motion som nu skall behandlas tar vi motionärer upp frågan om att skydda yrkesutövare vilka i sitt arbete använt färgmaterial som varken är märkt eller prövat.

Utskottet har avstyrkt motionen med motiveringen att nuvarande lagstiftning kan anses täcka in sådana här företeelser. Visst kan vi instämma i det principiella ställningstagandet, men i verkligheten fungerar det faktiskt inte alla gånger i den anda som lagen föreskriver.

Motionen var tillkommen i anledning av ett uppmärksammat fall i Göteborg, där målare fick använda färgmaterial som inte var prövat och märkt vare sig enligt lagens bestämmelser eller enligt den så kallade YSAM-överenskommel-

Om åtgärder för att stärka allmänhetens insyn i och inflytande över samhällsplaneringen

sen. Den fackliga organisationen anmälde de två färgleverantörer som sålt färgen i början av detta år. I det senaste numret av fackförbundetstidningen Byggnadsarbetaren tas fallet upp. Man har försökt följa ärendet hos tillsyns- och åklagarmyndigheterna. Efter mer än nio månader ligger ärendet fortfarande ouppklarat. I ena fallet har det stannat upp i giftnämnden och i andra fallet hos åklagarmyndigheten.

Jag har med förvåning avlyssnat ett inlägg i medkammaren beträffande denna fråga av en ledamot i giftnämnden som förklarade att det inte är giftnämnden som handlägger dessa ärenden. Men en sekreterare i giftnämnden, som uttalade sig för "Byggnadsarbetaren", säger att det är många andra brådskande ärenden som skall behandlas och att detta skulle vara motivet till att ärendet inte kommit till avgörande. Detta tyder väl på att det måste vara giftnämnden som handlägger ärendet. Anmärkningsvärt är i alla fall att handläggningen tagit så lång tid. Nu redovisar utskottet en viss personalförstärkning hos giftnämnden, och vi får anta att en ändring kan komma till stånd.

Som motionärer är vi, såsom jag tidigare anförde, inte otillfredsställda med utskottets principiella ställningstagande, att nuvarande lagstiftning täcker sådana här olagligheter. Men myndigheternas handläggning måste bli väsentligt bättre och snabbare.

Herr talman! Vi har inget yrkande om bifall till motionen men utgår ifrån att denna och den debatt som pågår omkring denna fråga samt förstärkningen hos giftnämnden kommer att medföra en ändring, så att de berörda arbetstarna kan utöva sitt yrke utan hälso-risker.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 87, i anledning av motion om rätt till sjukpenning vid fall då anmälan om sjukdom ej skett, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 76, i anledning av motioner om ett skogsfritt område längs allmän väg;

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar jämte motion i ämnet;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1962:270) om äganderättsutredning, lagfart och sammanläggning av fastigheter i vissa fall jämte motion i ämnet; samt

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av 1 § andra stycket lagen (1963:268) om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om åtgärder för att stärka allmänhetens insyn i och inflytande över samhällsplaneringen

Föredrogos ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 67, i anledning av motioner angående den fysiska riksplaneringen samt åtgärder för att stärka allmänhetens insyn i och inflytande över samhällsplaneringen.

Till allmänna beredningsutskottet hade hänvisats

dels de likalydande motionerna I: 956, av fru *Florén-Winther*, och II: 1143, av herr *Ringaby*, i vilka hemställdes, att riksdagen i skrivelse till

Om åtgärder för att stärka allmänhetens insyn i och inflytande över samhällsplaneringen

Kungl. Maj:t måtte anhålla, att en parlamentariskt sammansatt kommitté tillsattes för att följa upp arbetet med den fysiska riksplaneringen samt att planen förelades riksdagen för godkännande,

dels och de likalydande motionerna I: 961, av herr *Gustafsson, Nils-Eric*, och II: 1115, av herr *Grebäck m. fl.*, i vilka yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om åtgärder i syfte att stärka allmänhetens insyn i och inflytande över samhällsplaneringen i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionerna.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

1) att de likalydande motionerna I: 956 och II: 1143 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

2) att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 961 och II: 1115 i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening måtte giva till känna vad utskottet i utlåtandet anfört.

I sitt yttrande hade utskottet bland annat ansett, att det borde undersökas om man genom lagstiftning eller på annat sätt kunde öka medborgarinflytandet i planprocessen.

Reservation hade anförts av fru *Eriksson* i Stockholm, herrar *Helge Karlsson*, *Karl Gustav Pettersson*, *Hansson*, *Nyquist* och *Ove Karlsson*, fru *Eckroth* samt herrar *Wiklund* i Härnösand, *Hugosson* och *Bergqvist* (samtliga s), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 2 hemställa, att de likalydande motionerna I: 961 och II: 1115 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **KARLSSON, HELGE**, (s):

Herr talman! I detta utskottsutlåtande behandlas två motionspar. Det första är motionerna I: 961 och II: 1115, där man anhåller om åtgärder i syfte att stärka

allmänhetens insyn och inflytande över samhällsplaneringen. Detta motionspar har remitterats till planverket, som i sitt remissvar erinrat om att den gällande lagstiftningen inte hindrar en vidgad insyn i planeringsarbetet.

Många av våra kommuner har gått i författning om åtgärder för att vidga insynen och inflytandet från allmänheten när det gäller planeringsarbetet i detta avseende. Detta sker bl. a. i form av utställningar, offentliga diskussioner och offentliga möten, där organisationer och enskilda har möjligheter att komma till tals när det gäller planeringsfrågor. Man räknar även med att de möjligheterna kommer att utvidgas i mycket stor utsträckning.

Jag vill erinra om att de frågor man tar upp i motionerna är föremål för utredningar, dels i offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén, dels i bygglagutredningen. Vi reser vanter hänvisar till att det finns skäl att avvakta vad dessa utredningar kommer att föreslå när det gäller den ökade insynen och även att avvakta det arbete som nu pågår i primärkommunerna för att öka insynen och inflytandet för medborgarna.

Jag ber, herr talman, med dessa ord att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Låt mig sedan, herr talman, endast med några ord beröra den del av utskottsutlåtandet som hela utskottet står bakom och som har tagits upp i motionerna I: 956 och II: 1143. Utskottet ger där uttryck åt uppfattningen att en medverkan av parlamentariker har varit önskvärd i fråga om den fysiska riksplaneringen. Jag vill gärna betona att detta inte bör tolkas som en kritik av det sätt på vilket riksplaneringen hittills bedrivits. Vad vi har velat markera från utskottets sida är väsentligen att den fysiska riksplaneringen är av stor betydelse och att en parlamentarisk förankring framstår som önskvärd. Det ligger i sakens natur att ett parla-

Om åtgärder för att stärka allmänhetens insyn i och inflytande över samhällsplaneringen

mentariskt inflytande bör kunna göra sig gällande på ett någorlunda tidigt stadium av arbetet. Men vi är självklart medvetna om att en parlamentarisk medverkan inte kan byggas in i de förberedelser som pågår inom civildepartementet i samverkan med de andra departementen. Fysisk riksplanering är ju ingenting annat än ett led i den riksplanering i olika former som regeringen har — och måste ha — ansvaret för. Det låter sig givetvis inte göra att bryta ut en del av den riksplanerande verksamheten — den som handlar om fysisk planering — och lägga den under något slags samregering.

Det är mot den bakgrunden som vi har kunnat bli eniga om slutsatsen i utlåtandet, nämligen att riksdagen inte nu bör föreslå tillsättande av en parlamentarisk kommitté för att medverka i riksplanearbetet. Regeringen har ju utlovat att ett resultat av arbetet med den fysiska riksplaneringen skall presenteras nästa år och att en anmälan skall göras till riksdagen när materialet remissbehandlats. Det blir ju därmed tillfälle för en ingående debatt som kan grundas på både expertmaterial, remissyttranden från — som jag vågar förut-sätta — ett brett och representativt urval av kommuner, myndigheter och organisationer och slutligen regeringens värdering av det samlade underlaget.

Jag har, herr talman, endast velat göra detta förtydligande av den skrivning där utskottet är enigt.

Fröken PEHRSSON (cp):

Herr talman! I motionerna I: 961 och II: 1115 hemställes om åtgärder i syfte att stärka allmänhetens insyn och inflytande över samhällsplaneringen. Motionerna framhåller allmänhetens berättigade krav på just insyn och inflytande över alla nivåer i planeringsprocessen. Allmänheten har ett mycket stort intresse för planeringsfrågorna, vilket inte minst kommer till uttryck

genom deltagande i byalagsträffar eller andra sammankomster där boendemiljö och planfrågor diskuteras.

Utskottet vill instämma med statens planverk, när detta anför att lagstiftningen inte hindrar en vidgad insyn i planeringsarbetet men att den inte heller lämnar tillräckligt stöd åt kravet på medborgarinsyn. De initiativ som har tagits av verket för att upplysa om gällande lagstiftnings möjligheter till insyn i planärenden synes tillfredsställande. Jag vill dock alldeles särskilt trycka på att enligt utskottets mening torde emellertid ytterligare åtgärder böra vidtas för att stärka allmänhetens möjligheter till samråd och inflytande i planarbetet och därmed tillgodose kraven på vidgad plandemokrati.

I reservationen framhålls att såväl offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén som bygglagutredningen kommer att behandla de i motionerna aktualiserade problemen. Det torde emellertid ta avsevärd tid, innan ändringar och förbättringar kan åstadkommas för en fördjupad demokrati i planeringsfrågorna, om man först måste avvakta samtliga här nämnda utredningar. Vi anser att debatt, insyn och inflytande i planeringsarbetet inte får fördröjas. Jag vill understryka vad utskottet skriver i sitt utlåtande, nämligen att "det bör undersökas om man genom lagstiftning eller på annat sätt kan öka medborgarinflytandet i planprocessen. Detta synes böra ges Kungl. Maj:t till känna."

Jag vill, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru FLOREN-WINTHER (m):

Herr talman! I motionerna I: 956 och II: 1143 har jag varit med om att yrka på att en parlamentariskt sammansatt kommitté tillsätts för att följa upp arbetet med den fysiska riksplaneringen samt att denna betydelsefulla plan föreläggs riksdagen för godkännande. Jag

Om åtgärder för att stärka allmänhetens insyn i och inflytande över samhällsplaneringen

har därför med mycket stor tacksamhet noterat, att utskottet anslutit sig till motionernas motiv. Utskottet har ju understrukit att arbetet med den fysiska riksplaneringen är av stor betydelse. Jag uppfattar i dag att herr Helge Karlsson bland reservanterna ansluter sig härtill. I ett principiellt uttalande förklarar utskottet att det vore betydelsefullt med en parlamentarisk kommitté som följde planeringsarbetet.

Utskottet har under det år som motionen har behandlats inhämtat att regeringen redan i början av nästa år kommer att redovisa för riksdagen en del av det planeringsarbete som har utförts. Jag anser då att motionens krav är tillgodosett på den punkten. Men utskottets uttalande om sin principiella inställning till en parlamentarisk kommitté, som skulle följa detta planeringsarbete, tycker jag har ett vidare perspektiv som jag finner anledning att understryka. Det måste nämligen betyda att man efter att nästa år för riksdagen ha redovisat den fysiska riksplaneringen också bör låta en parlamentarisk kommitté vara med och följa arbetet.

Dagligen upplever vi här i landet konsekvensen av att det har existerat en riksplanering som politikerna inte har kunnat påverka, vilket medfört att riksplaneringen och miljövården har kommit att åsidosättas. Man hugger in på värdefulla bitar, t. ex. på Västkusten. Jag kan nämna Värö och Brofjorden. Den nyligen avlämnade propositionen om fortsatt exploatering av den norrländska fjällvärlden utgör också ett bevis på vådan av att det inte finns någon samlad plan.

Nu har det gjorts uttalanden om att Västkusten hädanefter skall lämnas i fred, och det har också sagts att det kanske inte kommer att behövas någon ytterligare utbyggnad av de norrländska vattenkrafttillgångarna. Men när det inte finns någon plan, måste ju alla fråga sig var någonstans gränsen går. Det

är här inte bara fråga om lokalisering av industriområden, utan riksplanen innehåller oändligt många detaljer. Politikerna, som sedan skall vara med och fatta besluten, bör vara med också i planeringen av hur industrier skall förläggas, hur vattenkraften skall disponeras, hur bostadsområden och orörd natur skall avvägas mot varandra. Det måste ske en rättfärdig bedömning med utgångspunkt i en studie som politikerna fått öva inflytande över. Min uppfattning är den att motionerna nr I: 961 och II: 1115 på ett riktigt sätt uttrycker det behov många människor i det här landet känner att få vara med, åtminstone genom sina valda representanter i riksdagen.

Riksplanen är en politisk kärnfråga. Redan 1969 läste jag i tidningen Byggnadsindustrin en mycket alarmerande artikelserie. En av artiklarna hette "Rapport från en hemlig bunker". Där sammanfördes urklipp från åtta—tio olika dagliga tidningar, som representerar alla de demokratiska partierna och som utges i olika delar av landet — det var bl. a. Folket, Arbetet, Västerbottens-Kuriren och Vestmanlands Läns Tidning. Alla dessa tidningar var djupt kritiska mot att det inte fanns någon parlamentariskt tillsatt grupp som följde de planer som drogs upp och de fakta som experterna levererade — jag vill inte säga att gruppen skulle kontrollera utan följa. Jag tror att det är på så sätt många människor uppfattar riksplaneringen i dag. Vi måste låta de beslutande vara med. Som jag fattar utskottets utlåtande vill utskottet poängtera detta och kanske också leda i konsekvens sitt resonemang.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr KARLSSON, HELGE, (s):

Herr talman! Bara ett par ord till fru Florén-Winther. Jag vill erinra om att samtliga utredningar som görs blir fö-

Om utredning för att bredda och stödja ungdomens kulturupplevelse

remål för remissbehandling i olika instanser, där både parlamentariker och andra har möjlighet att avge yttranden. Det blir likadant när det gäller den fysiska riksplaneringen. Som jag nämnde från talarstolen kommer planen, när den blir klar, att lämnas ut för remissbehandling i vanlig ordning.

Fru FLOREN-WINTHER (m):

Herr talman! Jag konstaterar bara att nu finns ingenting att göra, eftersom riksplanen ligger så pass långt framme att man inte i dag kan kräva en parlamentarisk kommitté. Det har heller inte utskottet gjort. Jag har funnit mig i utskottets resonemang men vill påpeka att detta måste ha konsekvenser.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i punkten 1.

Sedermera gjorde herr talmannen enligt de rörande punkten 2 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Karlsson, Helge*, begärde voting, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 67 punkten 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid fru *Florén-Winther* begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 49;

Nej — 68.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 68, i anledning av motioner angående uppsamling, destruktion och återvinning av industri- och hushållsavfall, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om utredning för att bredda och stödja ungdomens kulturupplevelse

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 71, i anledning av motioner om utredning för att bredda och stödja ungdomens kulturupplevelse.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 327, av herr *Bohman m. fl.*, och II: 357, av herr *Holmberg m. fl.*, hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning syftande till att bredda och stödja den unga generationens kulturupplevelse.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

Om utredning för att bredda och stödja ungdomens kulturupplevelse

att riksdagen med bifall till motionerna I: 327 och II: 357 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om en utredning syftande till att bredda och stödja den unga generationens kulturupplevelse.

Reservation hade avgivits av fru *Eriksson* i Stockholm, herrar *Helge Karlsson* och *Ove Karlsson*, fru *Grethe Lundblad*, herr *Johansson* i Simrishamn, fru *Åsbrink* samt herr *Rosqvist* (samtliga s), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att de likalydande motionerna I: 327 och II: 357 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **KARLSSON, HELGE**, (s):

Herr talman! I detta allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 71 behandlas ett motionspar av herr *Bohman* m. fl. i denna kammare och herr *Holmberg* m. fl. i medkammaren. Motionärerna hemställer om utredning syftande till att bredda och stödja den unga generationens kulturupplevelse.

Motionärerna anför att behovet av meningsfyllda fritidssysselsättningar är väsentligt inte minst med tanke på den ökade fritiden. De säger vidare att kulturpolitiken bör vara ett självklart led i vår allmänna strävan att verka för en bättre demokrati med större valfrihet för de enskilda människorna. I motionerna framhålls vidare att kulturstimulerande åtgärder, riktade mot denna unga generation, är särskilt betydelsefulla och att kulturpolitiken bör syfta till att skapa bättre förutsättningar för en mångfald kulturella aktiviteter inom konst, musik, teater, film och litteratur.

Utskottet är helt enigt om att utbudet av kulturaktiviteter bör breddas och omfatta alla i samhället, med en speciell inriktning på ungdomen. Här föreligger alltså inga meningsskiljaktigheter inom utskottet.

Vi har emellertid såsom reservanter

inte funnit skäl att förorda en utredning i dessa frågor, vilket utskottsmajoriteten har föreslagit. Motiveringen för vårt ställningstagande framgår av reservationen till utskottets utlåtande. Vi konstaterar att alla de frågor som tagits upp i motionsparet är under utredning eller har uppmärksammats i andra sammanhang.

Kulturrådet har nyligen presenterat en promemoria, i vilken redogörelse lämnas för den diskussion om kulturpolitikens mål som förs inom rådet. Litteraturutredningen skall ta upp frågan om åtgärder för att främja utgivning av bl. a. barn- och ungdomslitteratur samt av seriemagasin som kan anses vara kulturellt värdefulla. Barnfilmens speciella problem behandlas av 1968 års filmutredning. Barnteaterns problem behandlas av teater- och musikrådet. Statens ungdomsråds organisation och uppgifter har nyligen varit föremål för utredning. Med anledning av denna utredning uttalades i 1970 års statsverksproposition att ungdomspolitikerna borde vara inriktad på samhällsåtgärder ägnade att skapa en kulturmiljö varigenom ungdomens sociala och personliga utveckling främjades.

Vi anser alltså, herr talman, att alla de frågor man här tagit upp, vilka är synnerligen väsentliga, redan är föremål för utredning. Vi menar att man bör avvakta dessa utredningar innan man tillsätter en ny utredning. Jag tycker att utskottsmajoriteten gått litet väl långt när den begärt en samordnad utredning av dessa spörsmål. Samordning kommer givetvis att uppnås efter hand som dessa olika utredningar framlägger sina betänkanden.

Herr talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets utlåtande.

Fru **FLOREN-WINTHER** (m):

Herr talman! Egentligen är utskottsmajoriteten och reservanterna överens hela vägen i utskottsutlåtandet. Skilda

Om utredning för att bredda och stödja ungdomens kulturupplevelse

uppfattningar föreligger möjligen be-
träffande den takt i vilken åtgärderna
skall vidtas. Eftersom herr Helge Karls-
son gått in på redovisning av de olika
utredningar som arbetar och vad som
därvidlag diskuterats inom utskottet
skall jag inte uppehålla mig vid det. Jag
vill emellertid leda i bevisning att vi är
överens inom utskottet och att vi
kanske kan komma att hamna på samma
linje också här i kammaren i dag. Vi är
överens om den del av utskottets skriv-
ning där det står: "Utskottet finner det
viktigt att de unga ges möjligheter att
genom olika kulturaktiviteter få en ri-
kare fritid. Som motionärerna framhål-
lit torde unga människor besitta en stor
öppenhet och mottaglighet för kultursti-
mulerande åtgärder." I motionen har
man underbyggt förslag om sådana kul-
turstimulerande initiativ genom att peka
på en rad utredningar och studier, även
av internationellt slag, som visar att det
är just i de unga åren som intresset kan
breddas för musik, konst, teater och
goda böcker.

Vi är också överens om skrivningen
i kulturrådets promemoria, där det an-
anförs "att en åldersdifferentiering av
kulturutbudet är en förutsättning för
den av rådet önskade ökade jämlikhe-
ten inom kulturpolitiken".

Såvitt jag har förstått är vi också över-
ens om det uttalande i statsverkspropo-
sitionen där föredragande statsrådet sä-
ger: "Ungdomspolitiken borde vara in-
riktad på samhällsåtgärder, ägnade att
skapa en kulturmiljö, varigenom ung-
domens sociala och personliga utveck-
ling främjas." Detta har också i motio-
nen framhållits med en klar och saklig
motivering.

Dessutom är vi överens om att olika
utredningar och undersökningar pågår
på olika håll, vilket herr Helge Karls-
son varit inne på. Men den vetskapen
har gjort att utskottet har ansett att en
samordning av olika utredningsresultat
är önskvärd och därför förordat en ut-
redning i samordnande syfte. Man skall
också ta hänsyn till decentraliseringen

och uppmärksamma distributionsfrå-
gorna när det gäller barns och ungdo-
mars möjligheter till ett gott kulturut-
bud.

Utskottet har därför biträtt motio-
nens förslag i dessa tre avseenden —
samordningen av olika initiativ, diffe-
rentieringen av dessa initiativ bl. a. på
det kommunala planet samt distribu-
tionsvägarna. När vi är överens så långt,
hoppas jag självfallet att vi skall bli
helt överens.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr KARLSSON, HELGE, (s):

Herr talman! Jag vill erinra om att
vi är överens om dessa utredningar.
Nu säger fru Florén-Winther att man
skall samordna deras resultat. Men låt
oss vänta med den samordningen tills
vi känner resultaten av utredningarna.
Om det då skulle visa sig vara nödvän-
digt med en ytterligare samordning,
kan vi diskutera den frågan. Jag tror
inte att det blir nödvändigt, då var och
en av dessa utredningar har sin spe-
cialitet.

Fru FLOREN-WINTHER (m):

Herr talman! Utskottets majoritet har
ansett att man i dag skall ta klar ställ-
ning för att dessa utredningar skall
samordnas medan de pågår, så att vi
får ett bra resultat så snart som möj-
ligt. Alla är ju överens om att det är en
god sak vi arbetar för när vi vill bred-
da och stödja ungdomens kulturupple-
velser.

Överläggningen ansågs härmed sluta-
d, varefter herr talmannen enligt de
yrkanden, som därunder framkommit,
gjorde propositioner, först på bifall till
utskottets hemställan samt vidare på
godkännande av den vid utlåtandet av-
givna reservationen; och förklarade
herr talmannen, efter att hava uppre-
pat propositionen på bifall till utskot-
tets hemställan, sig finna denna propo-

Om utredning för att bredda och stödja ungdomens kulturupplevelse

sition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Karlsson, Helge*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 71, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid fru *Florén-Winther* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 53;

Nej — 65.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 72, i anledning av motioner om inrättande av en frivillig servicetjänst;

nr 73, i anledning av motion om åtgärder för att rädda gamla kulturmiljöer och stadspartier;

nr 75, i anledning av motioner angående redovisningen av den ekonomiska utvecklingen; och

nr 76, i anledning av motion om åtgärder för att dokumentera den tekniska utvecklingen, m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag erinrar om att plena hålles i morgon torsdag kl. 14.00 med frågestund och bordläggning samt i övermorgon fredag kl. 14.00 för bordläggning. Något ytterligare arbetsplenum blir det alltså inte i denna vecka.

I nästa vecka följes den preliminära planen och således hålles följande plena:

måndagen den 7/12 kl. 16.00: bordlägningsplenum

tisdagen den 8/12 kl. 10.30: arbetsplenum

onsdagen den 9/12 kl. 10.00: arbetsplenum

torsdagen den 10/12 kl. 10.30: frågestund och arbetsplenum

fredagen den 11/12 kl. 10.00: arbetsplenum.

Tisdagen den 8/12 hålles icke kvällsplenum, och något sådant förutses heller inte på onsdag 9/12.

Anmäldes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 386, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370), m. m.; och

nr 387, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i tulltaxeringsförordningen (1960: 391).

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vardera av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fatta de samma beslut som första kammaren.

Anmäldes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 392, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1902: 71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar jämte motion i ämnet;

Meddelande ang. enkel fråga

nr 393, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1962:270) om äganderättsutredning, lagfart och sammanläggning av fastigheter i vissa fall jämte motion i ämnet; samt

nr 394, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av 1 § andra stycket lagen (1963:268) om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vart och ett av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmälades bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 395, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om offentliga styrelseledamöter i affärsbankerna.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan

i utlåtande nr 64 bifölles även av andra kammaren.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framställdes av herr *Larfors* (s) till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet: "Anser Statsrådet det vara tillfredsställande att, som nu sker på många håll i landet, tingshusbyggnadsskyldige med skattemedel bildar stiftelser och fonder för ändamål, som tingshusbyggnadsskyldige inte har att tillgodose?"

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 15.05.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert